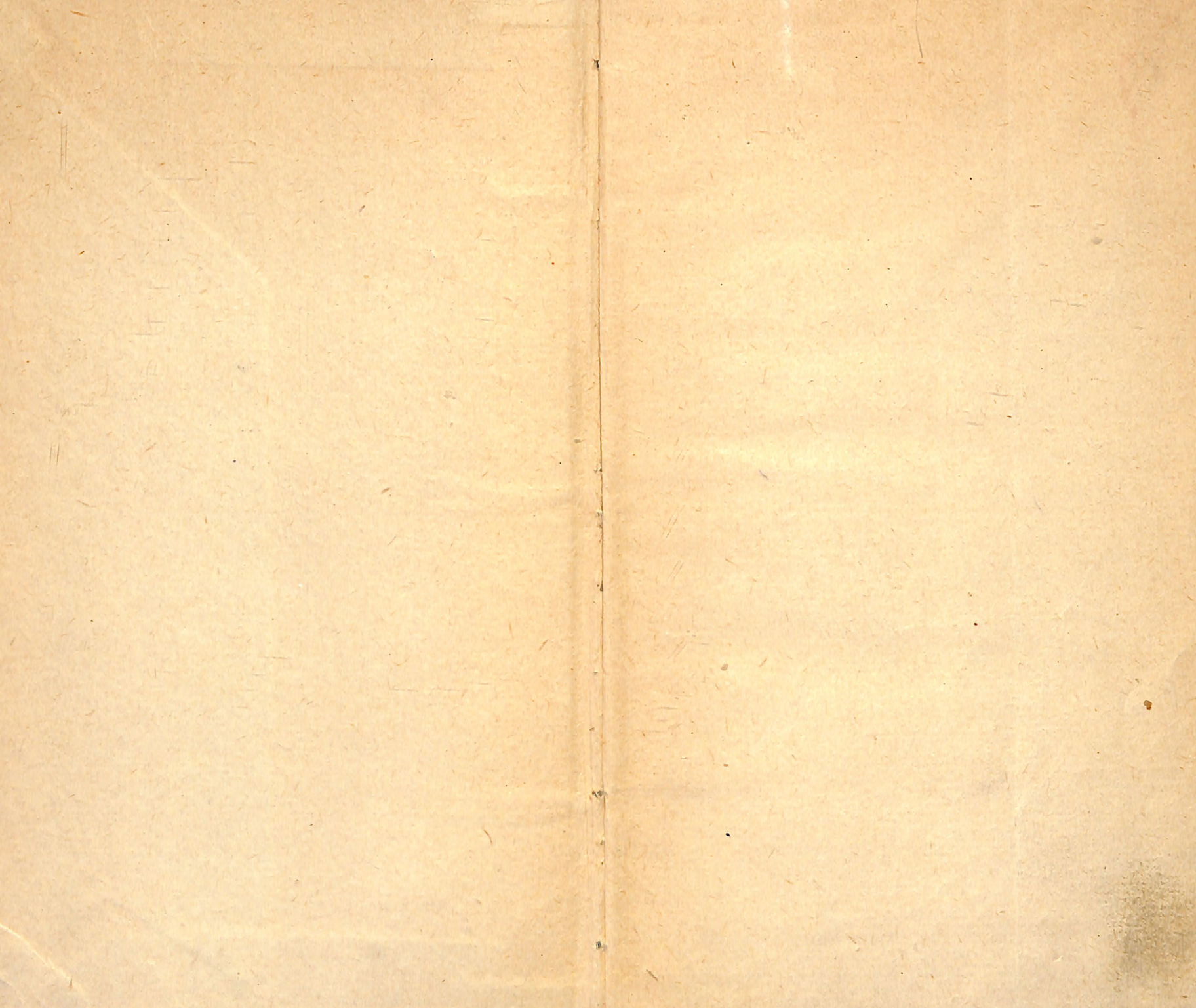
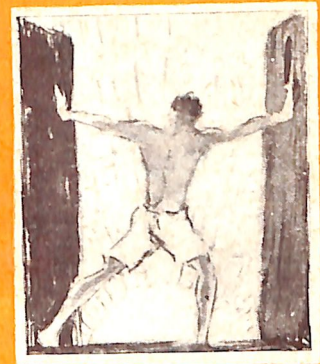

891.99
U-26

Ս Ա Ր Մ Ե Ն

ԹՈՒՉԲ

ՄԵՏԶՐԱՏ

ENIS JUL 25
-6 NOV 2011

891.99

78

U-26 U A P U G V

W

Р Н Т 2 ф

10083969
38418

м б с з р а с

з б р б ч а 1935 у н о ч а

29 JUL 2013

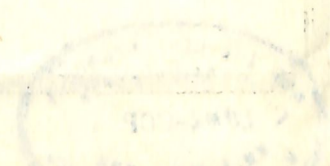
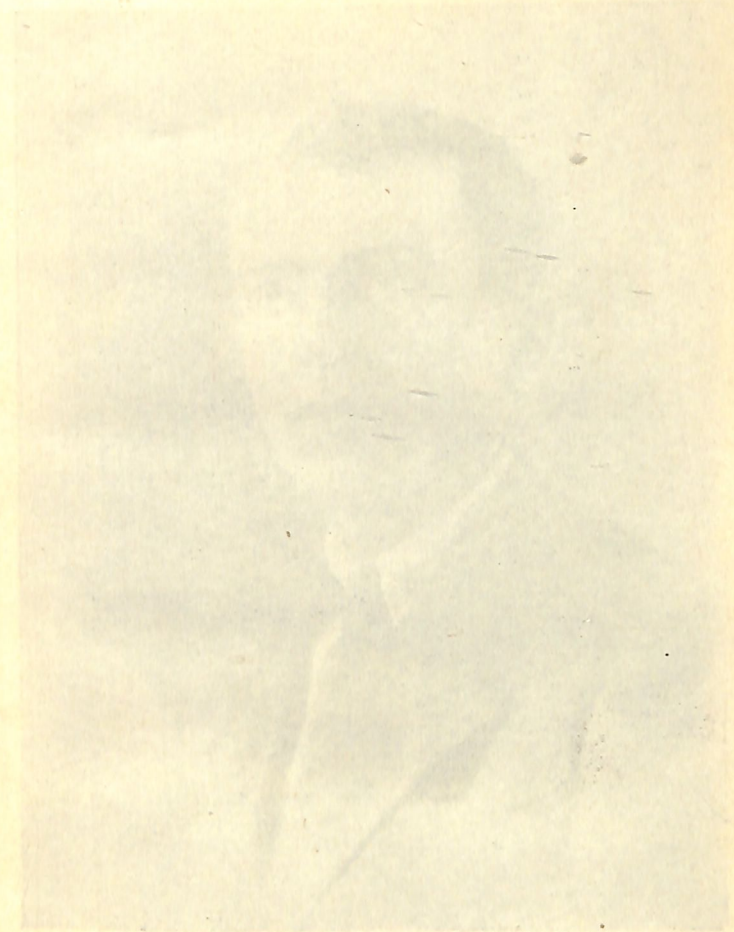
53692

NOV 2013

Տեխ. խմբ. Հ. ՔԱՐԱՄՅԱՆ
Շապերիկ և տեղադրություններ
ԼԵՏԿԱՐԻ

2 3 4 5 6

2013

ԱՅՍ ԿՅԱՆՔԻ ՀՈՒՆՈՎ

Ինչպէս սառնությամբ եպիքական
Յերգեմ վերելքը մեր վիթխարի,
Յերբ դասակարգը իմ հաղթական
Փոխել ե ընթացքն հին աշխարհի:
Յերբ տասը տարում կտրում ենք անցնում
Տարածութունը մի ձիգ դարի,
Ինչպէս ցնծությամբ վառ, անպատում,
Չերգեմ խոյանքն այդ հաղթարի:

Յեւ յերբ լսում եմ հասակաչափ
Հասկերի յերգն անափ արտում,
Յերբ մանուկները — ժիր ու զվարթ՝
Պայծառ աչքերով ինձ են ժպտում,
Ու յերբ մտնում եմ ծովը յեռանդի՝
Գործարանները փոթորկահույզ,
Ինչպէս քնարովս չեղնեմ մարտի,
Վորտեղ պարփակեմ խինդը հոգուն:

Ու յերբ բամբակի արտերի մեջ
Կոլեոզուհին ալ մի վարդ դարձած՝
Կանգնում ե հպարտ և լայնալանջ՝
Աչքերում արեն անդրադարձած.
Յեւ յերբ տեսնում եմ մեռնող չուծը՝
Խորհրդանիշը աղբատության,
Յեւ ինչպէս պահեմ բորբոք սրտում
Հնչյուններն անզուսպ ուրախության:

✓ Ու յերբ տեսնում եմ հիմնահատակ,
 Փռիացումը հին տների,
 Շենքերը շողուն ու բազմահարկ
 Տիրում են տեղը խրճիթների,
 Յեվ յերբ լամպերը ելեքտրական
 Ծաղկում են մթնում գիշերային,
 Ինչպե՞ս մեղմությամբ եպիքական
 Այդ տեսարանին հանդարտ նայեմ:

Ու յերբ տեսնում եմ նոր կյանք կերտող
 Ազդերը բազում ու բազմադան.
 Միասիրտ ու հաշտ, աչքերում՝ շող,
 Յեղբայրությամբ կուռ ու անսասան.
 Յերբ բոցկլտում են յեռանդից վառվող
 Կոմյերիտական միլիոն աչքեր,
 Ինչպե՞ս սանձեմ սրտիցս ժայթքող
 Հրճվանքի, յերգի քաղցր կանչեր:

Յերբ, ինչպես ալիքն ովկիանոսում,
 Դասակարգիս մեջ ձուլված և յես՝
 Արևոտ շենքի քարն եմ տաշում,
 Ձեռքերով իմ արևակեղ.
 Յեվ յերբ տեսնում եմ՝ բարձրանում և
 Մեր կերտած շենքը վեհ հասակով,
 Ինչպե՞ս նրան չվողջունեմ
 Ցնծադին հոգու խոր հրճվանքով:

Հնարավոր ե, չբոցկլտալ,
 Յեվ մտերմորեն ձեզ չողջունել,
 Ո՛ր, դուք տիպար հերոսության,
 Անվեհեր, խիզախ ոգաչուներ.
 Յեվ ձեզ՝ հյուսիսի արկածալի,
 Յրտաշունչ ուղին հարթողներիդ,
 Ինչպե՞ս չձոնեմ ջերմ, ցնծալի
 Լիրիքական յերգ ու սրտի խինդ:

Ինչպե՞ս լռությամբ մոտենամ քեզ,
 Աշխարհը փոխող աննկուն մարդ
 Յեվ ինչպե՞ս քեզ հետ, յերգս ու յես
 Գրոհի չեկնենք, չմղենք մարտ.
 Ինչպե՞ս նայեմ յերջանկությանդ
 Անկողմնակալ ու անտարբեր,
 Ինչպե՞ս կարող եմ քո խնդրությամբ
 Նյությամբ համայն չայրվել, չարբել...

Յերբ լայնարձակ, գոռ ովկիանում
 Մեր նաջը ե վարում հանճարը մեծ,
 Ու ել վոչ մի խուժ չի սասանում
 Սուրացող նավը մեր հողմածեծ.
 Յեվ յերբ անցնում ենք դժվար ուղին
 Քայլերով հսկա ու մարտական,
 Ինչպե՞ս չերգեմ մեծ հաղթողի
 Թռիչքի թափը տիտանական:

Ու յերբ տեսնում եմ՝ արևակամ
 Այս ջինջ որերի աչքերի մեջ
 Անդրադառնում ե մեր ապագան
 Իր փարոսներով վառ ու անշեջ.
 Ահա փռվում ե աչքիս առաջ
 Լուսե գալիքը՝ վորպես ներկա,
 Ինչպե՞ս չերգեմ բազմաշառաչ,
 Մշտածիծաղ մեր ապագան...

✓ ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԼԻՔԻ

Յես ամենուրեք լսում եմ պայծառ,
Յերջանիկ կյանքի — գալիքի ձայներ...
Տեսնում եմ, ահա, բյուր նորատունիկ ծառ,
Արտեր լայնածիր, վոր նոր են ցանել.
Տեսնում եմ, ահա, անդուսող գետերի
Ջրերը սանձող բազմազգի մարդկանց...
Ու ծիծաղում են լույսի լամպերի
Կախված պարտեզներ՝ գիշերում ծաղկած:
Տեսնում եմ, ահա, պլոտներներ կայտառ
Ու հերոսների այնքան արձաններ,
Յեւ ամեն կողմից լսում անդադար
Շողջողուն կյանքի — գալիքի ձայներ:

Տեսնում եմ, ահա, սառցահատ նավեր,
Վարոնք բացում են աշխարհներ անհայտ,
Ստրատոստատն է ճախրում դեպի վեր,
Արժիվներից ել և վեհ, և հալարտ...
Տեսնում եմ, ահա, նոր մարդիկ, նոր սեր
Ու հին հույզերի անվերջ փլուզում.
Վաճառում են այսքան նոր յերգեր հյուսել,
Այս ինչ ուրախ է հնչում մեր լեզուն:
Ի՞նչ գրոհ է սա, ո՞ր, ինչ ցնծություն,
Աշխարհն են փոխում անթիվ միլիոններ,
Ու ամենուրեք լսում եմ խնդուն,
Արևոտ կյանքի — գալիքի ձայներ...

✓ ԱՊԱԳԱՆ — ՆԵՐԿԱ

Մի լեռնային լճի ափին
Ու լայնանիստ սարահարթում,
Սավերի տակ ճերմակ ամպի՝
Մի նոր քաղաք եր դղրդում:
Հանդիպում են այդ քաղաքում
Գնացքները արագընթաց,
Ու ռելսերն են զիլ զրնգում,
Լուսաբացից մինչ լուսաբաց:

Անց են կենում կայարանից
Ուղևորներ բազմահազար,
Փողոցները — պայծառ ու մեծ —
Աղմկում են գիշեր ու զոր...
Ու քաղաքից դեպ մոտակա
Հանքահորերն բազմաբեղուն —
Սլանում է ելեքտրական
Նորակառույց յերկաթուղին:

Մարմարահատ բանվորների
Յերգը հնչեղ ու հորդահոս
Յնցում է սիրտը լեռների,
Ինչպես հեղեղն վորոտախոս:
Ձայնակցում է այդ հաղթ յերգին
Թանձր անտառը հողմահար,
Ու նրանց հետ մի մեծ յերկիր
Իր վերելքը յերգում է հար:

Աղմկում են այդ քաղաքում
Բյուր մանուկներ ժիր ու խափուժ,
Պատանիներ լայնաթիկունք
Ու աղջիկներ արևանուշ:
Այգիներում վարդեր, վարդեր՝
Յեմլ յերփներանդ, և՛ շողշողուն,
Հեռվում ծփուն, հասուն արտեր —
Ու վոսկենասկ ծանր ցողուն:

Այս քաղաքը ժամանակին
Կոչվել է գյուղ — Յելենովկա,
Ջուր է մտել արևծագին
Ծեր դուզացին — ձեռքին ուռկան:
Յուր թշնամու, ու ծովի դեմ
Մաքառել է — հացի համար...
Այժմ կյանքը վառ կերտում են
Հզորագոր բյուր կոմունար:

Լճի կապույտ ու պարզ ծոցից
Խոր փորել են փրփուր մի գետ,
Դարձել է նա են որվանից
Հորդ լույսերի հանգուցակետ:
Ու հոսում է ջուրը վարար,
Իջնում է լիճն — վեհությունից,
Բարախում է կուրծքը նրա՝
Վորպես հուժկու, հանճարեղ սիրտ:

Քաղաքի դեմ կատարը ցից,
Ինչպես գլուխը հովաղի,
Դուրս է ցատկում ծովի ծոցից
Կանաչագարդ մի հին կղզի:
Հնադարյան բլրի լանջին,
Ուր յեղել է յեկեղեցի,
Բարձրանում է աչքերով ջինջ
Շենք մի լուսե ու գեղեցիկ:

Իսկ ներքևում — ծառուղիներ,
Սանատորիան՝ լուսավարար,
Շատրվանն է ընդվզում վեր՝
Յոթ գույներով գլորվում վար:
Մարդիկ՝ շուրջը շատրվանի,
Ծառերի տակ — նստած խաղաղ,
Նայում են այդ ծիածանին
Ու հրճվում են ջրի խաղով:

Ու աշխարհում մեր լեռնաստան,
Ուր ձորերն են հանգուցվում խոր,
Վորպես կանչը ուրախության,
Ճիչն է լսվում յերկաթուղու:
Ծխնելույղի անտառներից
Ծուխն է փռվում լճի վրա...
Քանի՜ պոետ կա յերազած
Այս որերը և՛ ջինջ, և՛ վառ:

Հասե՛լ եմ յես այս որերին,
Ու արցունքի ել վոչ մի լար
Ձի ծանրանում իմ քնարին,
Իմ քնարին՝ սրտիս պես վառ:
Նրա համար եմ յես խնդուն,
Ու քնարս չի տրտնջում.
Ո՛ր, յերկիր իմ, քո վեհ յերթին
Սրտապարար վողջճւյն, վողջճւյն:

Լ Ա Յ Ի Ֆ Ա

Յես ու Լաթիֆան— խաժակ քրդուհին,
Մի հանրահոչակ ճարտարապետ,
Հեծած սև ձիեր, ձիերն ամենի,
Կարում անցնում ենք սար, ձոր ու գետ.
Ուղին դարիվեր, վոլորապտույտ,
Ժայռերի շուքն է ընկել վրան,
Դիմացից՝ դեպի յերկինքը կապույտ՝
Հասակն է ցցվում խրոխտ լեռան:
Գարնան գիշեր է. ցուլում է վերից
Լուսինը՝ վորպես հսկա դոհար,
Կայծեր են ցայտում սուր հարվածներից
Խճաքարերը սմբակահար:

Հանդարտ գնում ենք Ստալինաբադ,
Հայրենի գյուղը ընկերուհուս,
Լաթիֆան այնպես հուրհուրան, հալարտ
Յերգում է վճիռ ու սրտահուլյո:
Յերգում է նա նոր քրդական մի յերդ՝
Յեվ բազմահնչյուն, և՛ հորդաբուլոխ.
Ո՛ր, այդ յերգում կա ցնծագին վերելք,
Նոր մարդ, նոր աշխարհ, նոր կյանք, նոր գյուղ...
Ո՛ր, այդ յերգում կա արևելյան բույր,
Ու վեհությունը մեր լեռների.
Սրտի ակունքից, դերթ հստակ աղբյուր՝
Պոռթկում է նա՝ կարկաչով լի...

Վառ գեղեցիկությամբ մի լիալուսին
Լողում է յերկնի կապույտի մեջ,
Յեվ նա հանդարտվում ու կարգում է ինձ
Իր կյանքի գրքից մի դյուլթիչ եջ:
Նա պատմում է ինձ, ինչպես մի գիշեր,
Յերբ հողմն եր թափում դռները փակ,
Յերբ մարել էին ճրագի լույսեր,
Ներսում վառվում եր բռնաբարին բարկ,
Ինչպես այդ գիշեր յերազուն նստած՝
Պատկերել է նա նախագծեր,
Յեվ առավոտյան լույսը չբացված՝
Նոր գյուղի հիմքն է հաստատ գցել...

Ու հիմա այնտեղ, ուր կուտակվում են
Կապարամպերը կայծակնածին,
Ուր շղթան փշրած բքաշունչ քամին
Թռչում է ինչպես մոլեգնած ձի,
Յեվ ուր դեռ են իրենց սլացքին
Վերահաս ցրտից համրանում են,
Ուր ծաղիկների դորդերովն անգին
Լեռները դարնան պճնվում են,
Այնտեղ ընկած է նորաշեն մի գյուղ՝
Շենքերով շողուն ու բազմահարկ:
Յերբ նոր եր շիկնում արևը ծագող,
Ընկերուհուս հետ այդ գյուղն հասանք...

.

Ահա կանգնել ենք մի գեղածիծաղ,
Լուսալի շենքի բուրրոտ բակում,
Մեր գլխի վերև մի հոյակապ ծառ
Իր ճյուղերի տակ բակն է ծածկում:
Շենքից դուրս գալով՝ մոտենում է մեզ
Ալեհեր, ժպտուն մի ուսուցիչ,
Ձեռքս է սեղմում հին ծանոթի պես՝
Յեվ ջերմաղգաց, և՛ սիրալից:

Ու մենք միասին անուշ զրույցով
Շրջում ենք բակումն այդ լայնարձակ,
Զորս կողմը բուրմունք, ծաղիկներ ծով,
Իսկ ծաղիկ ծովում — մի վեհ արձան:

Մինչ մենք շրջում ենք՝ հնչում է զանգը,
Ու դուրս է թափվում խիստ հորձանք.
Մերտս կապում է, ինչպես յերկինքը,
Գարնան զունադեղ մի ծիածան:
Բակը նախշում են այնքան մանուկներ,
Վառ պատանիներ — ուշիմ ու կիրթ,
Նրանց սրտերում — կյանքի խարույկներ
Աչքերը շողուն՝ ինչպես հակինթ:
Իզուր չի կորչում և վռչ մի վայրկյան,
Սկսվում է անա ճկուն մարզանք...
Կոլեկտիվ վողի, կոլեկտիվ կյանք,
Արևոտ աչքեր, սրտի հուզանք:

Ներկա յենք լինում մենք Արեւելքի
Գրականության ուսուցչի դասին.
Դասատու Ֆաթման, մի նրբակերտ կին՝
Խոր վերլուծում է մեծ Ֆրեդուսուն:
Մայրենի լեզվով կարդում են նրանք
Հատվածներ, յերգեր «Շահնամե»-յից,
Ու վորպես զուլալ լեռնային վտակ
Հոսում է խոսքը ակունքներից:
Ու Հայնեյին են յերբեմն հիշում,
Բազմաթիվ բերում Հոմերոսից.
Ո՛ր, այս գեմքերը աստղանախշուն
Յերկինքների պես — դերում են ինձ:

Ուր վոր նայում ենք՝ մաքուր է ու ջինջ,
Դասարաններում՝ լույսերն առատ,
Ու ներս են նայում պատուհաններից

Մեր վեհ լեռները անտառապատ:
Մեզ առաջնորդող սեռ ջրգուհին,
Վոր բիմիկոս է այս դպրոցում
Առաջարկում է այցելել մի հին,
Հարուստ թանգարան — հին ամրոցում:
Յերկնակամարում վռչ մի ամպի բիծ,
Կապտավուն ծոփն է վառվում անբոց,
Յեւ մենք դուրս գալով դպրոցի բակից,
Ուղևորվում ենք դեպի ամրոց:

Թանգարանը դուռդի, հոյակապ մի շենք՝
Ընկել է բլրի ստորոտում.
Յեա ու ընկերս բարձրանում ենք՝
Մերթ մտամոլոր ու մերթ ժպտուն:
Լեռների վրա մեր այս բարձրաբեւձ
Գարունն է փթթում լուր խնդությամբ,
Ու արշալույսն է բոցկլտում անբիծ
Դույնների, շողքի առատությամբ:
Յեւ բորբոքվում է սիրտը արևի,
Վորպես յերկաթի հսկա հալոցք,
Կարծես թե մեկը կապույտ վերելից
Վոսկե շողեր է թափում խուրձ-խուրձ:

Պատմում է նա ինձ այրող հուզմունքով
Սիամանթոյի սիրտ մասին, —
Խաջեյին սիրել ու մաքառումով
Հաղթել է դուռդ ել Աղասուն,
Մենակ կռվել է տերերի դեմ,
Ընչազուրկի, անհող, այդ սեգ տղան,
Անվրեպ նետով փշրել է, ջարդել
Իշխանազուններ, բեգ ու աղա,
Ու բարձրացել է Սիփանա քարին,
Վայրի այծերին ընկերացել,
Գերի յե դարձել Խաջեյի սերին
Այդ կտրիճ տղան — արծվացեղ:

Ո՛ր, պատմում ե նա մի հերոսավետ՝
 Ճորտի գրոհը տերերի դեմ,
 Պատմում ե սրտանց ու բուրումնավետ՝
 Շնչավորելով ամեն մի դեպք:
 Պատմում ե այնպես հմայիչ վռճով,
 Վոր ունի խոսքի այրող դյուրթանք.
 Յես տարվել եյի անուշ անրջով,
 Յերբ թանգարանի խորքը մտանք,
 Ուր այնպես մռայլ ու տխրաթախիծ
 Պատկերն ե բացվում մի աշխարհի,
 Ու տարիների ծանրության տակից
 Տխուր նայում ե անցյալը հին:

Ահա հին սայլը, արորը ծուռ վիզ,
 Ձեթի ճրագը — արցունքոտ աչք.
 Ու լուծը վզին մի չալճակատ յեղ՝
 Նայում են, վորպես մտապատրանք:
 Բայց իմ աչքերը ինչ վոր մի բանի
 Մեխվեցին մեկեն նիզակի պես, —
 Մահակը ձեռքին մի քյուրդ չորանի
 Նկարն ե կտրել զիգզագ ճամբես...
 Շորերը մաշված ու խայտադետ,
 Քոլոզը՝ վորպես ձյունոտ կատար՝
 Ջրուցում են իմ խոհուն մտքի հետ
 Ու պատկերում են մի անցած դար...

.

Շրջում եմ դյուրը ու խորադնին
 Դիտում եմ դեմքերը նրբագիծ,
 Ել չի դայլայլում յեղեգնյա շվին
 Իր լացող «լուռ»-ն դառնակսկիծ:
 Ո՛ր, դարնանային այս լուսաբացին
 Ժպտացող աչքեր այնքան, այնքան
 Յերգում են քյուրդ բանաստեղծի
 Յերգերը հուզիչ, հերոսական:

Նրանց խնդության խենթ հորձանքներում
 Պայքարի շեշտ կա, վերելքի թափ:
 Հնչեղ զնգում ե նրանց յերգերում
 Գալիքը այնպես պայծառությամբ...

Կոմունար քյուրդը մայրենի լեզվով
 Հոմերն ե կարգում մտասուզված,
 Ու աղջիկները հաճելի նազով
 Աշխատանքի մեջ այնպես թրծված՝
 Հետս խոսում են համաշխարհային
 Խնդիրների շուրջ և՛ պարզ, և՛ խոր, —
 Ո՛ւր են դյուրական ապշությունը հին,
 Հարսները համը ու գլխակոր...
 Նրանք ել չկան, կորել են անհետ,
 Ինչպես մի մռայլ ամպամած որ,
 Ու յերբեք, յերբեք ել չեն դառնա հետ
 Այդ գորշ որերը — տխուր անցորդ:

Ո՛ւր են քրդական վրանաբնակ
 Հովիթները խեղճ ու վաչկատուն
 Ել չեն յերևում, ել չկան նրանք
 Մեր այս լեռների ստորոտում:
 Ո՛ւր են, ուր կանայք — կեղտակուր, անտաշ
 Յեվ անգրագետ, համը ու լոխ...
 Նրանք ել չկան, անցել են անդարձ,
 Ինչպես ձմեռը մեր՝ լեռնային:
 Ուր են ցեղական վրիժառության
 Սրամարտերը արնավարար...
 Յերգիր, Լաթիֆա, յերգիր բարձրաձայն,
 Յերկինքը ջինջ ե, որերը՝ վառ...

ՏՈՆԱԿԱՆ ԳԻՇԵՐ

Ծանրանիստ ուսերին ծեր Արադածի,
Ինչպես ձյունափայլ կատարը լեռան՝
Վեհությամբ հմայուն ու յերազածին՝
Բարձրանում ե մի նոր աստղադիտարան.
Մի գողարիկ ձեռակերտ, հոյակապ կոթող
Ու ճարտար արվեստի հազվագյուտ տիպար,
Վոր այնպես դրավիչ, այնպես հողեթով
Նայում ե աստղերին — հազթ ու տիրարար:

Ու այսոր տոնական նրա բացումին
Խմբովին դալիս են նոր ռեֆորմները,
Ջորերում թնդում են խենթ արբեցումի,
Արևոտ որերի նվազներ, յերգեր:
Նստել եմ դովաշունչ մի պատշգամբում,
Մանթաշի ծաղկառատ ձորի յեղերքին.
Սարերի վերևում յերկինքն ե ամպում
Գեմքը մերթ մռայլում, մերթ պարզում կրկին

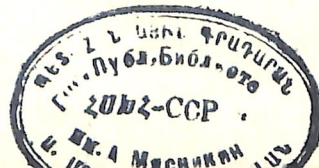
Մեղմորեն հանգչում ե վերջալույսը վառ,
Ու հեռվում հովիվն ե սիրաբաղձ յերգում.
Հիասքանչ աչքերով, հոտավետ, զվարթ
Փովում ե Շիրակի չքնաղ յերեկոն:
Մտքումս խոհերի զինավառ գնդեր՝
Յես ել եմ բարձրանում գեպի Արադած,
Յերկուս լավ ուղեկից ընկեր եմ գտել՝
Մեկը հին վորսորդ, մյուսը՝ դառնարած:

Մեր ճամբին ընկած են սեպածե ժայռեր
Ժայռեր դարավոր, մամռապատ, մռայլ,
Աստղերի հմայքն ե մեր հողին այրել,
Կարող ենք այս տոնին սառնասիրտ մնալ:
Մաքառման կրակը հավետ վառ պահած՝
Յելնում ենք ուղիովն այս ոճադալար,
Վերևից նայում են լեռներ սրգապանծ,
Ներքևից՝ լայներախ անդունդներ խավար...

Վորսորդը պատմում ե մի արկածալից
Ու հեքիաթանման սիրտ պատմություն.
Վոչխարի հատերն են մոտակա սարից
Շորորան քայլերով վերադառնում տուն:
Ու նախկին դառնարած աստղաբաշխը այս
Յերկնքի աստղատառ պոեմն ե կարդում.
Մերկալանջ լուսինը — սահուն, հեղանաղ,
Կախարդիչ կնոջ պես նայում ե, ժպտում:

Անցնում են նույն ճամբով ուսանող խմբեր,
Յեկել են բանվորներ հանքերից մոտիկ,
Գետինը դոփում են մի խումբ հանքափոր,
Զլապինդ, առնական ու լեռնա մարդիկ.
Աստղերի աչքերն են մեր սիրաք գեբել,
Մտքերին տվել են արծվային թռիչք,
Կտրում են ձորերը խորախոր, անել —
Վորպես պիրկ աղեղ՝ լարած ջանք ու ճիգ...

Ու ահա կանգնել ենք լայն հրապարակում,
Ուր վեր ե խոյանում շենք մի սրածայր,
Խնդության յերգերի հուրն ե համակում
Գիշերը, աշխարհը ու սիրտս պայծառ:
Իջնում են վերսլաց աշտարակից ցած
Ու խառվոր ջահելներ — զույգեր թխանցուկ,
Մի սևաչ գեղուհի այնպես ե հուզված,
Վոր լճու թափում ե հրճվանքի արցունք:

Ճեղքելով բաղմուժյան անտառն ալեկոծ՝
 Յես վեր եմ բարձրանում կարոտով անդուսպ.
 Սրբնթաց ընկնում ե լազուր յերկնքից
 Բռնկուն կայծերով հուրհեր մի ասուպ:
 Ներսումն եմ: Հողիս լի հրճվանքի բոցով՝
 Դնում եմ աչքերս հեռադիտակին.
 Բացվում ե անսահման, հարաշարժ մի ծով —
 Աստղանախշ, նրբակերտ դորդը յերկնքի:

Հիասքանչ բնության վեհության առաջ
 Ուռճանում ե հողիս ու անհունանում,
 Հուլզերս նոր ավյուն, նոր թևեր առած՝
 Այդ ռւր են, ռւր են այդպես սավառնում:
 Տես, այդ ինչ հմայիչ աչքեր են փայլում,
 Ո՛ր, նրանք անծանոթ աշխարհներ են մեծ,
 Աստղեր են հեռավոր, հավետ թափառուն,
 Վոր այդպէս հմայում, մագնիսում են մեզ:

Սակայն այդ աչքերից ավելի դյուրիչ,
 Ավելի գերող են աշխարհն այս պայծառ,
 Այդ հաշտերն անուսման, այս յերկինքը ջինջ:
 Այս կյանքը, ո՛ր, կյանքը՝ ծաղկած դալար ծառ:
 Ու ահա իջնում եմ աշտարակից ցած,
 Նստում եմ մոտակա ձորակի ափին,
 Մտքերիս ալեծովի ովկիանն ընկղմված՝
 Նայում եմ մեր կտրած թորդուբորդ ճամբին:

Հուշերիս ճեպընթաց գնացքը նստած՝
 Կտրում եմ պատմության վոլորուն ուղին.
 Բարձրանում ե իմ դեմ հավիտյան անդարձ
 Անհունում խոր թաղված անցյալը մեր հին:
 Տեսնում եմ դղյակներ — շքեղ, վոսկեառ,
 Իշխաններ հայկական և՛ փոքր, և՛ մեծ,
 Տիկիւններ փափկասուն, աղջիկներ մարմար —
 Յոփության, վայելքի, կրքի ծովի մեջ...

Ու անվերջ հոսում ե թանկարժեք գինին.
 Յնծում են տերերը «յերջանիկ» յերկրի,
 Ո՛ւմ ինչ փուլթ, վոր անթիվ տղամարդ ու կին
 Ապրում են հյուղերում՝ կարիքին գերի:
 Ո՛ւմ ինչ փուլթ, վոր անսեր, անշուք անկյունում
 Մեծաշուք ու շվայտ մի հին վոստանի
 Սովահար մեռնում են, դեղնում, թառամում
 Տխրադեմ, վոսկրացած հազար պատանի:

Ո՛ւմ ինչ փուլթ, վոր չարքաշ չութի գյուղացին,
 Վողջ տարին թափելով քրտինք ու արյուն,
 Միշտ կարոտ ե մնում մի պատառ հացի
 Ու կյանքում չի տեսնում խնդության գարուն:
 Ո՛ւմ ինչ փուլթ, վոր ծեծի, ահի ճանկերում
 Անազատ ուամիկն ե տառապում անլուր,
 Ո՛ւմ հոգն ե, վոր հարուստ, «յերջանիկ» յերկրում
 Մուրացիկ մարդիկ են շրջում ամենուր...

Պալատում, դղյակում — մռլի լալախճանք,
 Ճորտատեր վանքերում՝ անդուսպ դեթություն,
 Իսկ կյանքի հատակում՝ մահացու տանջանք,
 Յեւ թախիծ, և՛ կսկիծ, և՛ հիվանդություն...
 Բայց մրոտ, անարև, անթիվ հյուղերում
 Մեծանում ե ցասման, վրեժի վողին,
 Վոր մի որ ընդվզի՝ յեկնի — անհերքում,
 Վիրավոր վազրի պես՝ լեհնթ ու մոլեղին...

Ու ահա տեսնում եմ, վոր ուխտ ե դնում
 Այդ տանջված, ժրաջան, խավար գյուղացին,
 Վանքերին, սրբերին նվեր ե տանում՝
 Ծիծաղը խառնելով սրտառուչ լացին:
 Ո՛ր, մեկը տանում ե իր միակ մաքին,
 Մի ուրիշն՝ իր ազիզ յեղը սևաթուր,
 Տես, ահա, ծայրահեղ չքավոր մի կին
 Իր միակ չալ հաջն ե տանում սրբի դուռ:

Ո՛հ, անդարձ զնացած որեր դժնդակ,
Իզո՛ւր եք հույզերիս գետը պղտորում:
Յես հիմա ապրում եմ վառ արևի տակ,
Մայիսյան վարդերն են սիրտս զարդարում:
Յես հիմա լսում եմ յերջանիկ յերկրիս
Տոնական գիշերվա յերգերը զվարթ,
Յերջանիկ յերկրիս հետ ցնծում ե հոգիս,
Հոգուս հետ ցնծում են սար, անտառ ու արա:

Տեսնում եմ՝ վառվում են աստղերից ել վառ
Լույսերի լամպերը՝ շողշողուն վողկույզ,
Ու վորպես գիտաստղ, վորպես յերվար՝
Ելեկտրաքարն է թռչում գյուղից գյուղ:
Ել չկա հայկական յեղասոսյալային
Ու մահվան թափորի դանդաղկոտությամբ
Իր արտը ակոսող չութի գյուղացին, —
Նա հիմա հեծել է ելեկտրական ձին:

Լույսերի լամպերը՝ կարմրավառ կակա՛ն՝
Նախշել են թավարը կես գիշերային,
Սակայն դեռ հնչում է մեր քաղցրակարկա՛ն:
Սպենդիարյանի չքնաղ հնգելին:
Այդ յերգը հնչում է դարձյալ սրտահույզ,
Ինչպես մանկությանս ժամանակներում:
Ո՛հ, վողշույն քեզ, վարպետ մեծ ու նրբահյուս
Այդ սիրտս է կարկաչում քո ջինջ յերգերում:

Ձորերում լավում են հար ու անդադար
Գեղանուշ ձայները տոնական յերգի,
Աստղերով, արևով ու իր խորությամբ
Յերկինքը պոկել ենք ու թափել յերկիր:
Աստղերի նվաճման տոնն է այս գիշեր,
Արվեստի, գիտության, հերոսության տոն,
Ցնծության կրակն է իմ սիրտը կիզել,
Վողճույն քեզ, գիշեր, գիշերն իմ խնդուն:

Ձ ո Ն Ե Ր Գ

(Ղուկաս Ղուկասյանի հերոսական հիշատակին)

Աշուն է: Բերքառատ, բերկրալի աշուն:
Նստել եմ պուրակում մտախոհ ու լուռ:
Մաքրաջինջ յերկինքը, վորպես մի անհուն,
Անսահման ովկիանոս՝ լազաղ ե ու լուրթ:
Իմ շուրջն ամեն կողմ ծիծաղում են արդ
Ծաղիկներ, ծաղիկներ՝ և՛ դուռեղ, և՛ վառ:
Արևը վերևից այնպես ձեռնառատ
Վոսկեշող անձրև է հորդում — թափում վար:

Պուրակի կենտրոնում աստղադիտարան,
Իսկ շուրջը, շողշողուն շենքեր ու շենքեր,
Մեզմ հովից թփերը վարում են իրար,
Առվակը կարկաչով ճամբա յե ընկել:
Մոտակա ծառուղով անցնում են արագ
Կենսաթիւնդ աղջիկներ, ջահելներ թիկնեղ,
Բորբոքվում է, վորպես գյութական մի այգ՝
Իմ յերկրի առոյան մեծ ու փառահեղ:

Ու անա խայտալով՝ դերթ պարող ալիք,
Մշտավառ ժպիտը խոսուն աչքերում,
Թեի տակ պայուսակ, ձեռքին խաղալիք,
Անցնում է մի աղջիկ դանդաղահեր, սիրուն:
Անցնում է աղջիկը... բայց մի այրող հուշ
Տիրում է մաքերիս, հույզերիս, հոգուս:
Հիշում եմ քրոջս աչքերը թափում
Ու դանդուր վարսերը սևաթույր վողկույզ:

Հիշում եմ: Աշուն եր, սոսկալի աշուն:
Անհայ եր, անկրակ մեր թրճիթը խարխուլ.
Հեկեկում եր քամին, ինչպես կույր աշուղ,
Մեր յերգը լալկան եր, անարև, տխուր:
Ռազմադաշտ եր գնում քրտնաջան գյուղացին,
Ել վոչ վոք չեր հերկում արտերը խոպան,
Յերկիրը կարոտ եր մի պատառ հացի,
Սարերում չեր յերգում և վոչ մի չորան:

Հիշում եմ այնպես վառ՝ կարծես յերեկ եր,
Ունեյի մի չքնաղ, լուսածալիտ քույր,
Հայացքը դարնային խնդուն ցերեկ եր,
Հոնքերը թռչնի թև, մազերը գանգուր,
Ո՛ր, նոր եր կոկոնում, հասակ առնում նա,
Յերբ բուքը մահաշունչ մեր դուռը ծեծեց,
Ու սովը ժանտատես մի դողի նման,
Մեր թրճիթը մտավ՝ վորպես կրծող ցեց:

Նրհարեց, դժգունեց իմ քույրը բոկոտն,
Աչքերը փոս ընկան, հուրերը հանգան,
Յեվ աշնան տխրամած մի ցուրտ առավոտ
Նա մտավ անկողին՝ հիվանդ ու անկար:
Որերով տառապեց, անքնդհատ հազաց, —
Խրճիթը խոնավ եր, հատակը՝ քարոտ,
Ու յերկրիս հուրհրան այդը չտեսած՝
Մահացավ իմ քույրը՝ սև հացի կարոտ:

Անխնա հնձում եր սովի գերանդին...
Ո՛ր, քանի մանուկներ մեռան սովահար,
Իշխում եր բոռնցքը ժանտ խմբապետի,
Մեր կյանքը գիշեր եր արնալի, խավար:
Ու չկար վոչ մի վառ ապագա մեր դեմ
Բռնության ճիրանն եր մեր շունչը խեղդում,
Մեր սրտում դառնորեն մահացող վարդեր,
Չունեյինք վոչ ծիծաղ, վոչ սեր, վոչ խնդում:

Բայց ահա հուշերիս նժույգին նստած՝
Մտքերս թռչում են հեռով, շատ հեռով.
Հիշում եմ մի չքնաղ, մի վեհ լուսաբաց
Այդ դժնի, մահահոտ և ցուրտ որերում:
Հիշում եմ մայիսյան որերը Ղարսում,
Նրան եմ վերհիշում այդ խիղախ հերոսին,
Տերերի, հնի դեմ մարմնացած ցասում՝
Այդ խոհուն, խանդավառ մարտիկ Ղուկասին:

Աշուն ե: Վոսկեարս, ցնծալի աշուն,
Ու առուն և յերգում մեղմ, քաղցրակարկաչ,
Հիշում եմ Ղուկասին, մեր այդ բոցաշունչ,
Այդ ըմբոստ, այդ կրակ ապստամբին քաջ:
Հիշում եմ մայիսյան մարտն հերոսական,
Որերը փոթորկոտ, անդուսպ, հողմածեծ...
Հիշում եմ հարվածը մեր մասսայական,
Վորն զաղիր, բարբարոս կարգերը ցնցեց:

Հիշում եմ կռիվը Արգինեյի մոտ,
Ո՛ր, մարտը դաժան եր ու անհավասար...
Ընկնում և ահա, վիրավոր, արնոտ,
Անվահեր, անձնագոհ մի յերիտասարդ:
Ընկնում և Ղուկասը հեռավոր ձորում
Թշնամու կրակի հորդ կարկուտի տակ.
Ո՛ր, նրա բոբը վերքից արյուն և ծորում,
Մարում են աչքերը և դյուլթիչ, և բարկ...

Ընդվզման կրակը վառվեց մեր սրտում,
Փրփրաց, փոթորկեց ծովը ցասումի
Յեվ ինչպես վոր դարնան դետերն են հորդում
Փռվեց մեր հոգում և արնավառ, կարմիր:
Դյուղերում, հանքերում, գործարաններում:
Մեծացավ ու կռիվեց պայքարի վողին,
Ու ըմբոստ գնդերը մեր խոր ձորերում
Դաբավոր զայրույթով բարձրացան վոտքի:

Ու յեկան գրոհի հին աշխարհի դեմ,
Փշրեցին կարգերը բիրտ ու բռնակալ,
Յեւ մինչեւ այսօր եւ դրոհում են դեռ
Մարտական շարքերը մեր հաստատաքայլ:
Նոր պայքար, նոր կռիւ հին թշնամու դեմ,
Մաքառում յերջանիկ գալիքի համար,
Եւ ու կարող եւ մեր կերտածը քանդել,
Հանգչեւ մեր վառած կրակներն անմար:

Ու անա լսում եմ յեղը մուրճերի,
Հզկում են վիթխարի գրանիտ քարեր
Ինչ անուշ ե հնչում կարկաչը ջրի,
Ինչ ուրախ ե այս հուն վարպետն ալեհեր:
Նա զվարթ հարթում ե քարերը վայրի
Յեւ նրանց տալիս ե նոր տեսք ու նոր փայլ,
Վոր վաղը բարձրանա նրանց կատարին
Սիրելի Ղուկասը՝ վեհ ու հաղթաքայլ:

Ու անա կանգնել ե կուռ պատվանդանին
Ղուկասի արձանը խրոխտ, տիրաւար
Հասարակ, բայց վեհ մի դրոշակիր՝
Աչքերով վառվումն ու արեւափայլ:
Ու նայիք, ինչ համառ, ինչ հաստատակամ
Գրոհի յե դնում հերոսն անվեհեր.
Ո՛ր, այդպես — վեհորեն, այդպես հաղթական
Լեռնային արծիվն ե ճախրում դեպի վեր:

Այդ բոցոտ, ռազմաշունչ սպարտակյանին —
Քսանթեկ տարեկան Ղուկասին պայծառ
Հաղթական յերկիրս ձեռքով մարդկային
Կերտել ե անխորտակ մի վեհ հուշարձան:
Իր թեին հրացան, մարտական դիրքում,
Արեւոտ աչքերը գալիքին հառած՝
Յերջանիկ սրերի կարծաթ հողում՝
Նա հաստատ հավատով նետվում ե առաջ...

ՌԱԶԻՅԵ ԶՆԴԻ

(Պ Ո Շ Մ)

Մի դեղածիծաղ, աստղալի դիշեր,
Հեռավոր, անհայտ, մոռացված գյուղում,
Խաշնարած Զնդու հինավուրց հյուղում
Լավեցին լացող նորածնի ճիչեր,
Ու աշխարհ յեկավ մի սեվաչ մանկիկ,
Վոր այս պոեմիս հերոսը դարձավ,
Ու մաքառումով կյանքի հատակից
Լեռան կատարը յելավ բարձրացավ,
Վոր թիզախորեն իր նավը մղեց
Ընդդեմ փոթորկի, ալեկոծության,
Վոր... սակայն լսեք վիշտն ու խինդը մեծ
Իմ այս տողերի նվաղածության...

Խաշնարած Զնդու անշուք խրճիթում
Ծնվեց մի տղա, անունը Ռաշի:
Այն Զնդին ուներ մի շուն, մի կատու,
Մի քանի վոչխար, մի սիրուն աղջիկ.
Այն Զնդին ուներ մի հողեղմայլ,
Զնաշխարհիկ կին՝ անունը Զոհան.
Այն Զնդին ուներ մի ալեղաբղ մայր
Ու մի պառավ տատ՝ անունը Սայրան:
Լեռների լանջին, ժայռի ստվերում
Մի արտ եւ ուներ այդ հովիվ Զնդին.
Ո՛ր, նա ուրիշի չութով եր վաբում
Այդ հողամասը՝ ուժատ, անջրդի:

Հովիվ եր Զնդին հիսուն տարեկան,
Սակայն մաղերում՝ վոչ մի ձերմակ թել,
Մանուկ որերից այդ պարթև հսկան
Լոկ փրփրացող թարմ կաթ եր կթել,
Ծծել լեռնային ողբ կենսաբեր,
Աղբյուրի ջուր եր ըմպել անհագուրդ,
Ծաղկի բույրով եր մեծացել, արբել
Այդ ծեր — ջահելը, այդ հովիվը քյուրդ:
Իր չոբան հորից ժառանգել եր նա
Նամուս, քաջություն, հյուրասիրություն.
Վոչ վոք չեր կարող չարաչք մոտենալ —
Զնդին իր հոտին հսկում եր արթուն...

Ահա այն որը, յերբ ծնվեց Ռաջին,
Նստել եր Զնդին սառն աղբյուրի քով,
Ականջ եր դնում ջրի կարկաչին,
Հիանում կապճւյա — լաղուր յերկնքով...
Հոտը փովել եր ծով կանաչի մեջ,
Այծերն եյին լոկ կոթնել ժայռերին,
Իսկ Զնդու կողքին նստել եր մի մեծ,
Հաստավիզ գամիտ՝ լախտ ու ահուկի:
Զնդու աչքերը հոնքերի տակից
Բոցկլտում եյին՝ ինչպես զույգ լաւույկ,
Բարձրանում եյին մտքի հատակից
Հուշեր սրբազան ու հավետ առույգ:
Յեւ հաջորդ որը Զնդուն լուր բերին,

Թե Զողանն ծնեց մի թխլիկ աղա.
Ինչպես յերաշտից լաանձլած արտերին
Հանկարծ կենսատու հորդ անձրև տեղար,
Այնպես ել Ռաջու ծննդյան լուրից
Ձերմ ջահելությամբ հուրհուրաց Զնդին...
Ո՛ր, աղան վոր կա՝ ուրիշ ե, ուրիշ,
Հովիվը սիրում ե աղա հաջորդին.
Յեւ այդպես անվերջ սերունդից սերունդ

Կանցնի կեռ ցուպը՝ աղին հիշատակ,
Հովիվ կդառնան Զնդիները քյուրդ,
Կապրեն կեղտակուր վրանների տակ...

Ռաջին ել բռնեց պապերի ուղին՝
Մանուկ հասակից դարձավ դառնարած
Ու սար եր տանում դառները գյուղի
Արևածաղից շատ ու շատ առաջ:
Ո՛ր, ամբողջ տարին ըսկոտն, կիսամերկ
Իր դառների հետ շրջում եր Ռաջին,
Անուշ յերգում եր սրտառուչ մի յերդ
Բարձրաբերձ ու զով լեռների լանջին.
Մեծանում եր նա սարերի գրկում
Իր պապերի պես՝ բնության գերի,
Յեւ նրանց նման «լոլո» եր յերգում,
Յերանխ տալիս յերկնի հավքերին:

Նախանձում եր նա և բուռն ատում
Թե բեկ Բրոյին, թե ոես Մուրադին.
Բրոն հարուստ եր, հզոր, մեծատուն,
Իսկ լճն էր այն խեղճ լաշնարած Զնդին...
Բրոյի տղի շորերը շքեղ,
Կողքին կապում եր արծաթապատ սուր,
Ել ինչո՞վ ասես իրեն չեր զուգել
Այդ չեչոտ Զայդոն՝ ցուրտ, մահաաբառու.
Ինչե՞ր չեր անում այդ փոքրիկ աղան,
Կարգում եր գրքեր անծանոթ լեզվով.
Թեկուզ վողջ գյուղը հաներ կախաղան՝
Նրա կամքի դեմ ո՞վ դուրս կգար, ո՞վ...

Ռաջին հաճախ եր նստում քարափին,
Անդունդին հառում աչքերը թախճոտ,
Նայում վոլորուն գետակի ճամբին,
Ջրերին փրփուր, հավքերին անցորդ,

Հաճախ տարվում եր վառ յերազներով,
 Ողում կառուցում չքնաղ դղյակներ,
 Ու վորս-յերազի հեռքից վազելով՝
 Քիչ եր մնում՝ խոր հեղեղատն ընկներ...
 Յերբ սթափվում եր յերազուն Ռաջին,
 Նորից նույն աշխարհն, նույն լեռները լերի:
 Ու այդ անալի լեռների լանջին՝
 Թախծալի լացող սրինգներ յերգ...

Բնության ծոցում — աճում եր Ռաջին
 Ու կոկոնում եր, վորպես վայրի վարդ,
 Յերբ պատերազմը՝ անդուծ, ահածին՝
 Արյունով ներկեց ձոր, անտառ ու արտ,
 Յերբ տիֆը հրեշ, սոփն անապորոյն
 Մահվան մատնեցին յերկիրը համայն,
 Յերբ մարդը մարդուն մորթում եր, մաշկում,
 Նույնիսկ մի պատառ չոր հացի համար,
 Յերբ ամայացավ դշուղը վշտահեծ,
 Ու ել հոտերը սար չբարձրացան,
 Յերբ աղջիկները ու հարսները հեղ
 Մի մեծ, վիթխարի վշտից համբացան...

Սոսկալի սովը՝ մի համաճաբակ,
 Աշխարհակործան հիվանդության հետ
 Ներս մտավ նաեւ մի խաբլուլ տնակ,
 Ուր հառաչում եր պառափն ալեհեր,
 Ուր մանուկները հաց եյին հայցում,
 Ուր տնքում եր մի հաղթանգամ չորան,
 Ուր մայրը գրկած դառնաբաժ Ռաջուն՝
 Լացով հիշում եր հին կյանքի ճամբան...
 Ու սրեր անցան... հյուղում մնացին
 Լոկ Ռաջին վորբուկ ու իր գորշ կատուն.
 Բոլորը մեռան, անդարձ գնացին,
 Իսկ արտում Ռաջին մտավ մանկատուն:

Այդ մանկատունը խաբլիս եր պել
 Հին Գյուլմուրու բերդից հաղար քայլ հեռու.
 Դիմացը՝ վսեմ Արագածը ձեւ,
 Իսկ ինքը՝ տոչոր, վոչ ծառ, վոչ առու.
 Դա մի ինքնիշխան փոքրիկ քաղաք եր
 Իր որհնքներով, տերերով, բանդով.
 Կարծես այդտեղ եր յեկել, հավաքվել
 Մի պարտաված բանակ՝ վոջ ապարատով:
 Վեհանիստ շենքեր, սեւ, մռայլադեմ,
 Նրանք նման չեն Զնդու խրճիթին.
 Քմահաճ բախտի նժույգը նստել
 Պալատ ե յեկել Ռաջիյե Զնդին...

Պալատ, ինչ պալատ այդ անհույս ճմռան...
 Հին դորանոցներ՝ մռայլ, անժպիտ.
 Վերից վար չափեց տնդդեց նրան
 Կառավարիչը և՛ դաժան, և՛ բիրտ.
 Նրա հայվածքը խոցող եր ու չար,
 Ձեռքին բռնում եր միշտ դալար ճիպոտ,
 Հին լամբապետ եր յեղել անպատճառ, —
 Այդ եր վկայում կղակը ճարպոտ.
 Նրա հայացքից սարսառ, սոսկաց,
 Կարծես փոքրացավ, կծկվեց Ռաջին,
 Իր սբտում ցավի դառն կսկիծ դեպ,
 Բայց նա պատվարեց դետակը լացի:

Ռաջին մենակ չեւ, դալիս են ահա
 Նրա պես ուժատ, նորանոր վորբեր,
 Գալիս են անվերջ հիվանդ, սովահար,
 Աչքերում սաբսափ, շրթներին՝ վողբեր
 Գալիս են նրանք դաշտերից խոպան,
 Գյուղերից ամա, քաղաքից ավեր...
 Մեկի պապերը յեղել են չորան,
 Մեկին հողադործ, մյուսինը՝ բանվոր.
 Յես հաղար ասեմ, դու՛ տառը հաղար, —

Գալիս թափվում են մեկ մեկի զլլերին.
Հյուժված են նրանք, սկսում են հազար,
Այտերը՝ աշնան տերեւներ դեղին:

Ծեծն եր այդ բանտի ամենահզոր
Դաստիարակը «անհիշաչար մայր»
Ու ահա մի որ, աշնան լալկան ուր՝
(Այդ հուշը Ռաջին միշտ կպահի վառ)
Մի ինչ-վոր անմեղ չարության համար
Շիլաչք Յեզորը «սաստեց» թաթուլին.
Ձողը բարձրացավ, թափով իշավ վար
Ուղիղ թաթուլի վտիտ արմունկին.
Ճչաց թաթուլը, գալարվեց մարեց,
Իսկ «գաստիարակ» Յեզորը գոռաց.
— Վերցրեք սրան, շուտ, հիվանդանոց...
Ու ինքը անփուլթ սուլելով գնաց...

Շաբաթներ անցան: Թաթուլը յեկավ,
Բայց լոկ մի թե կար նրա ուսերին...
Աչքերում վառվող կրակը չկար,
Ծերության ձյունն եր իջել հույզերին.
Ել չեր թովում մեր թաթուլն աշխույժ,
Նա խույս եր տալիս մարդկանց հայացքից,
Թաթիժ եր իջել աչքերին խաժուժ,
Մրտին՝ տխրամած ու դառնակսկիժ.
Մի ուրիշ մանկիկ՝ անունը Արամ,
Մտոր Հոթորի ծեծի տակն ընկավ.
Արամին վերցրին, ուշաթափ տարան,
Ու նա ել յերբեք, յերբեք հետ չեկավ...

Վորպես մի հմուտ, «կլասիկ» ծեծող՝
Հուշակ եր հանել Կնուտ Արտաշը.
Ծեծում եր անհաղ այդ արյուն ծծող,
Այդ հանրածանոթ պարոն անտաշը.
Մանկատներում չկար մի վորբուկ,

Վոր այդ կնուտից խույս տված լիներ...
Գալիս եր հանկարծ՝ ինչպես ձմռան բուք՝
Մռայլ ճակատին կնճիռի լեռներ.
Կնուտ Արտաշին թվ չեր ճանաչում,
Ո՞վ չեր ճանաչում ժանգոտ դահիճին.
«Բարեբարներ» ինքնիշխան վորջում
Դեռ ինչեք, ինչեք պիտ տեսներ Ռաջին...

Ռաջին այդ անոներ, այդ մռայլ բանտում
Ապրում եր՝ վորպես թևաբեկ կաքավ.
Ինչ դուրեկան եր ջինջ, վճիտ ոգում
Շվի ածելով հոտի հետ ման գալ...
Արհամարում եր, առում եր Ռաջուն
Կառավարիչը՝ «ազգային փրկիչ».
Ռաջին հաճախ եր խորունկ հառաչում,
Մորմոքում տխուր ու դառնակսկիժ.
Թաթում եր Ռաջին, անսահման թաթում,
Ձեր գտնում ազիզ, ընկեր սրտակից.
Վորպես մի ոտար, մոլորված անցորդ՝
Այդ ինչ խորթ, անգութ աշխարհ եր ընկել...

Ռաջին չգիտեր հայերեն խոսել,
Լոկ թոթովում եր մի կամ յերկու բառ.
Իսկ քրդերէնը... արյուն կհոսեր՝
Թե հանկարծ հնչվեր միամտաբար.
«Պետք ե մոռանալ թշնամու լեզուն,
Քաջ կորյուն դառնալ հայ դատի համար,
Մեծ ե մեր ցեղը, ցեղը Հայկազուն,
Մեր ճամբից բացի՝ վոչ մի ճանապարհ».
Այսպես եր ասում վարժապետ Արան,
Այդ եր քարոզում Նշան պատվելին, —
Ձե՞ վոր այդպես եր տվել հրաման
«Ամենակարող» Կեսարը վերին:

Փոքրիկ հովիվը պապանձվեց, լռեց,
Համբարցավ ինչպես մի սառած առվակ,

Ազատ ժամերին տխուր, վշտահեծ,
Մենակ թառելով — պատի, թմբի տակ՝
Կամ մտնելով խուլ, ամայի անկյուն,
Մտքերի ծոցն եր ընկղմվում Ռաջին,
Հիշում եր լեռներ, վտակ ու աղբյուր,
Հիշում եր նույնիսկ իրենց չալ այծին,
Հիշում եր մորը, տատին, քույրերին,
Հիշում եր հորը՝ բարեսիրտ հովիվ,
Ի՞նչ կարոտով եր հիշում գառներին
Շվիի յերգը, իրիկվա հովին:

Ռաջին մենակ էր. նրա պես այնքան,
Այնքան մանուկներ կային այդ բանտում.
Ու ահա մի որ, վորպես բարեկամ՝
Մտերմանում են Ռաջին ու Աթոն.
Ինչ-վոր մանկական չարության համար
Նրանց բռնեցին, բերին մանկատուն.
Մթնում եր արդեն, ցուրտ եր ու լռվար...
Բուքը վռնում եր, իրեն կտրատում.
Այդ ցուրտ գիշերին նրանք յերկուսով
Կրում եյին մի սոսկալի պատիժ, —
Նրանց տանջում եր դադված յերեսով
Որիորդ Սանդուխտը՝ անապատի իժ:

Սալահատակին ավազ եր փռված,
Ավազի վրա՝ ծնկաչոք ու մերկ՝
Աթոն ու Ռաջին, ճիպոտը բռնած՝
Հսկում եր Հայրոն, այդ ստրուկը հեզ.
Նրանք խոր ցավից դալարվում եյին,
Բայց չեյին լալիս՝ չգիտեմ ինչու,
Թեև պղտորվում, մշուշվում եյին
Վճիտ աչքերը դառնաբաժ Ռաջու.
Իսկ Աթոն՝ այդ ժիր, այդ ըմբոստ տղան,
Վոր շատ եր կրել այդպիսի պատիժ,
Խոհուն աչքերը — վառ ու հուրհուրան
Ձեր հեռացնում ղրմացի պատից:

Այդ դանթեական դժոխքում, սակայն,
Ձրնկճվեց Ռաջու հուսավառ հոգին.
Ջանքերով համառ ու հերոսական
Տիրապետեց նա գիտություն զենքին.
Սովորեց կարգաւ: Կարճ ժամանակում
Ընտելացավ նա հայերեն լեզվին:
Յերկար գիշերներ նստելով անքուն՝
Դալիբի համար սրում եր սվին.
Անվերջ կարգում եր մատչելի գրքեր,
«Գիքորը» գիտել համարյա անգիր,
Համով յերգում եր գեղջկական յերգեր,
Պատմում հեքիաթներ — վառ, հետաքրքիր:

Մի որ ել Ռաջին, յերբ մենակ նստած՝
Որորում եր իր հուշերը աննինջ,
Նկատեց մի բան, վորից և՛ սոսկաց,
Յեւ աչքին մթնեց ամեն, ամեն ինչ...
Խոնավ նկուղից դուրս բերին մեկին՝
Վոտքերին շղթա, ձեռքին ծանր գունդ...
Ինչպես վոր ծովը հուզվի, մրբկվի՝
Ալեկոծվեց մեր գառնարածը քյուրդ.
Շղթայակապը՝ նրա սիրելի,
Մտերիմ ընկեր անվախ Աթոն եր.
Ռաջին մղկտաց, բայց բանտարկյալի՝
Աթոյի համար կարծես մեծ տոն եր:

Վերից նայում եր ամռան բորբ արփին
Անթիվ աչքերով, և՛ այրող, և՛ վառ.
Աթոն մտեցավ մի հողաթմբի,
Շղթային կապած գունդը գցեց վար,
Քլունդը վերցրեց, սկսեց փորել
Ժանգոտ շղթայի զրնգոցի տակ...
Հեռվում նստել եր, բեթերն փռել
Մի հին կամավոր, մի «կտրիճ» պահակ:
Ռաջին ուզում եր մի հնար գտնել

Ողբելու համար թափարդն ընկածին,
Յերբ դերթ ցնծություն ավետող ձայներ՝
Ճաշն ազդարարող զանգերն զնգացին:

Ռաջին շտապեց դեպի մանկատուն,
Հեխհե, արագ մտավ ճաշարան.
Ճաշը կուլ տվեց մի ակնթարթում,
Հացը դրպանեց, թափով դուրս թռավ...
Ջննիչ, խորամանկ չորս կողմը նայեց,
Հետո սլացավ դեպ դերված Աթոն.
Աթոն փորում եր, աշխատում անվերջ,
Իսկ պահակը դեռ հսկում եր արթուն.
Կիսաքաղց Ռաջին անհկատ, դբուշ
Հեռվից իր հացը նետեց Աթոյին,
Իսկ ինքը հապճեպ, ճկուն, կուղեկուղ
Ծլկվեց՝ ինչպես այծյամն լեռնային...

Այսպես եր Ռաջին, յերբ մեր արնաքամ,
Ավեր աշխարհում բռնկվեց մի այգ...
Այգ, վո՛ր դերթ մաքտի փողփողուն վահան՝
Վեր բարձրացրեց մի նոր դասակարգ,
Այգ, վո՛ր բորբոքվեց աշնան առավոտ,
Նոյեմբերյան ցուրտ, ամպամած մի ուր,
Այգ, վո՛ր այնքան ջերմ, այնքան փառավոր
Մեր հողը գրկեց՝ ինչպես քնքուշ մոր...
Այգ, վո՛ր վողոգեց մեր լեռները սեզ,
Մեր ձորերը խոր, մեր սրտերը բաց,
Այգ, վո՛ր լույսով յեղերքից յեղերք
Լցվեց յերկիրը ու թինդով ծփաց...

Ո՛ր, ինչ ցնծությամբ վողջունեց Ռաջին
Այգ ալգարացը վառ, գարնանաբեր.
Մեր պայծառ կյանքի այգ որն առաջին
Նրա դեմ բացեց դյուրթական ափեր,
Սակայն — մանկատան կարգերը դարձան

Ավելի մռայլ, ավելի ճնշիչ.
Ո՛ր, մտքները բռնությամբ դաժան
Բանտել ուղեցին մեր գալիքը ջինջ:
Ցանցեցին բանտը յերկաթալարով,
Բոլոր կողմերում պահակներ դրին,
Վոր մանուկները անտես թեկերով
Զկապվեն կարմիր, կարմիր սրտերին...

Որեկան ուղիղ տասներկու անգամ
Պետք ե աղոթե՛ր մեր վորբուկ Ռաջին,
Առավոտ կանուխ յերգով բարձրաձայն
Փառք ու պատիվ տար յերկնի արարչին.
Նախքան թեյն՝ աղոթք, խմեցիր՝ աղոթք,
Նույնպիսի կարգով ճաշին, ընթրիքին,
Քնելուց առաջ՝ ծնկաչոք աղոթք,
Ու այդպես անվերջ կրկին ու կրկին.
Իսկ կիրակի որն տերտերը կգար,
Շուքով կմտներ նոր յեկեղեցին,
Հայ ազգի մասին քարոզ կկարդար
Յերանխ՝ կտար «վոսկի անցածին»...

Բայց աշնանային մի թավար գիշեր,
Յերբ ամպը ծածկեց և՛ աստղ, և՛ լուսին,
Յերբ քամին ճիչով սկսեց դուժել
Դռները ձեռող ձմեռվա մասին,
Յերբ խորասուզված կարդում եր Ռաջին,
Ու բանտում լուց, մարեց ամեն ինչ,
Այգ աթոնները կաղմակերպեցին
Մի ընդհատակյա, կոմյերիտ բջիջ.
Այգ խիղախների բջիջն անգաղթում
Իր ծոցն եր առնում նորանոր մարդկանց,
Ու այգ քնքան գարնային առուն
Դառնում եր մի դեպ՝ խոր, արագընթաց...

Ռաջին ընդունվեց այգ ըմբոստացած
Պատանիների քաջարի գնդում.

Ողնելու համար թակարգն ընկածին,
Յերբ զերթ ցնծություն ավետող ձայներ՝
Ճաշն աղբարարող զանգերն զնգացին:

Ռաջին շտապեց դեպի մանկատուն,
Հեհին, արագ մտավ ճաշարան.
Ճաշը կուլ տվեց մի ակնթարթում,
Հացը գրպանեց, թափով դուրս թռավ...
Ջննիչ, խորամանկ չորս կողմը նայեց,
Հետո սլացավ դեպ դերված Աթոն.
Աթոն փորում էր, աշխատում անվերջ,
Իսկ պահակը դեռ հսկում էր արթուն.
Կիսաքաղց Ռաջին անհկատ, դգուշ
Հեռվից իր հացը նետեց Աթոյին,
Իսկ ինքը հապճեպ, ճկուն, կուզեկուզ
Ծլկվեց՝ ինչպես այծյամն լեռնային...

Այսպես էր Ռաջին, յերբ մեր արնաքամ,
Ավեր աշխարհում բռնկվեց մի այգ...
Այդ, վոր զերթ մաշտի փողփողուն վահան՝
Վեր բարձրացրեց մի նոր դասակարգ,
Այդ, վոր բորբոքվեց աշնան առավոտ,
Նոյեմբերյան ցուրտ, ամպամած մի որ,
Այդ, վոր այնքան ջերմ, այնքան փառավոր
Մեր հողը գրկեց՝ ինչպես քնքուշ մոր...
Այդ, վոր վողոգեց մեր լեռները սեգ,
Մեր ձորերը խոր, մեր սրտերը բաց,
Այդ, վորի լույսով յեղերքից յեղերք
Լցվեց յերկիրը ու թինդով ծփաց...

Ո՛ր, ինչ ցնծությամբ վողջունեց Ռաջին
Այդ այգարացը վառ, զարնանաբեր.
Մեր պայծառ կյանքի այդ որն առաջին
Նրա դեմ բացեց դյուրական ափեր,
Սակայն — մանկատան կարգերը զարձան

Ավելի մոայլ, ավելի ճնշիչ.
Ո՛ր, մատրները բռնությամբ դաժան
Բանաւ ուղեցին մեր գալիքը ջինջ:
Ցանցեցին բանտը յերկաթալարով,
Բոլոր կողմերում պահակներ դրին,
Վոր մանուկները անտես թևերով
Չկապվեն կարմիր, կարմիր սրտերին...

Որեկան ուղիղ տասներկու անգամ
Պետք է աղոթեր մեր վորբուկ Ռաջին,
Առավոտ կանուխ յերգով բարձրաձայն
Փառք ու պատիվ տար յերկնի արարչին.
Նախքան թեյն՝ աղոթք, խմեցիր՝ աղոթք,
Նույնպիսի կարգով ճաշին, ընթրիքին,
Քնելուց առաջ՝ ծնկաչոք աղոթք,
Ու այդպես անվերջ կրկին ու կրկին.
Իսկ կիրակի որն տերտերը կգար,
Շուքով կմաներ նոր յեկեղեցին,
Հայ աղգի մասին քարոզ կկարդար
Յերանի՛ր կտար «վոսկի անցածին»...

Բայց աշնանային մի խավար գիշեր,
Յերբ ամպը ծածկեց և՛ աստղ, և՛ լուսին,
Յերբ քամին ճիչով սկսեց դուժել
Դռները ձեռող ձմեռվա մասին,
Յերբ խորասուզված կարդում էր Ռաջին,
Ու բանտում լռեց, մարեց ամեն ինչ,
Այդ աթոռները կազմակերպեցին
Մի ընդհատակյա, կոմյերիտ բջիջ.
Այդ խիզախների բջիջն անդադրում
Իր ծոցն էր առնում նորանոր մարդկանց,
Ու այդ քնքշան գարնային առուն
Դառնում էր մի գետ՝ խոր, արագընթաց...

Ռաջին ընդունվեց այդ ըմբոստացած
Պատանիների քաջարի զնդում.

Գլխարկը հանեց, կանգնեց խոնարհած,
Բջիջին տվեց սրբազան յերգում.
Նա յերգվեց լինել միշտ առաջապահ,
Յերբեք խուճապով հետ չնահանջել,
Լավ որվա համար հարթել ճանապարհ,
Յեվ բիրտ թշնամու սրտին հարվածել.
Ու մատրների, խմբապետների,
Բյուր լրտեսների այդ վորջում խավար՝
Վառվեց, բորբոքվեց մահու և կյանքի
Մի հրաբորբոք, անխնա սլայքար...

Նոր թեկեր առած՝ բոցկլտուն Ռաջին
Ղեկավարում և պիսներ մի ողակ,
Այդ ժանտատեսիլ խավարում ճղճիմ՝
Հույսի, լույսերի հորձանուտ կոհակ:
Խորունկ զիշեր և Յուրտ սառնամանիք:
Վերադառնում և Ռաջին քաղաքից.
Վերից նայում և մի լուսնի մահիկ,
Հեռվում՝ ստվերը անքուն պահակի:
Նա բանտն և բերում բոցաշունչ զբքեր,
Նորաստեղծ յերգեր — հեղափոխական,
Ել վոչ մի Կնուտ, պահակ կամ մատր
Ձի կարող մարել վառվող սպառախ:

Հաճախ պատերին, դռներին բոլոր
Փակցվում էյին մարտաշունչ կոշեր,
Ձեռագիր թերթեր՝ ահալի, բոցոտ,
Վոր տալիս էյին խոր, անբուժ խոցեր...
Ու խոցում էյին՝ դահիճ Սանդուխտին,
Նշան պատվելուն՝ կեղծ-հեղահամբույր,
Փետրահան անում և խմբապետին
Յեվ մատրներին — կուշտ ու հաստափոր.
Սուր ծաղրում էյին սողացողներին,
Քամեկիոններին՝ յերկերեսանի,
Ու այդ բոլորին պինդ դամում էյին
Խայտառակության զաղրելի սյունին:

Մտր Ողբենը՝ իսկական աղվես,
Անսահման «բարի», «մարդասեր» ու «հեղ»,
Վարպետ հետախույզ այդ ամերիկացին,
Առավոտ կանուխ նստում եր գորշ ձին,
Ծայրից ծայր շրջում բանտն այդ ալեկոծ,
Հրամայում եր վորբերին ցրել,
Պատերից պոկում թռուցիկ ու կոչ,
Մոայլվում՝ ինչպես փոթորկոտ ձմեռ...
Հետո կանչում եր, քննում, բանտարկում,
Ընդմիշտ աքսորում այդ «ղրախտ» վորջից.
Բայց ընդհատակում հրգեհ եր վառում
Պատանեկական մի խրվախ ըջիջ...

Ու որեք անցան: Բյուր շինարար ձեռք
Բուժեց մեր յերկրի վերքերը անհուն,
Ամեն կողմ հնչեց ուրախության յերգ,
Խայտաղ, կարկաչեց ծիծաղի առուն:
Հին յերգիկները նորից ծխացին,
Իսաղը հերկեցին գութաններն լայն խոփ,
Ու սար բարձրացավ հովիվ գյուղացին՝
Սրտում ցնծություն — ուլկիանի պես լուր:
Շողեկառքերը ազատ փնչացին,
Անուշ զնգացին ուլսերը զվարթ,
Ու շշակները ուրախ ճչացին,
Խինդով լցվեցին ձոր, անտառ ու արտ:

Կարեք քիչ քիչ զերբերը զիջեց,
Մանկատները մնացին թափուր,
Յերկիրը իրեն զրահով զինեց,
Վարարեց, փրփրաց մեր գինին սուր-պուր:
Ու Ռաջին զարնան մի արևոտ սր
Հրածեշտ տվավ իր «ղրախտ» բանտին,
Հեռը տանելով մի քանի հատոր,
Մի աղջկա նկար՝ ամենից անգին...
Նոր հայրենիքը ընդունեց Ռաջուն
Ինչպես հարազատ մայրը զավակին,

Նրա դեմ բացեց անսահման ջանքի,
Բուռն աշխատանքի դաշտը հարաճուն...

Վոսիկարս աշնան մի պարզ առավոտ
Մեր Ռաջին մտավ համալսարան,
Ճամբան դժվար էր, անհարթ, անձանոթ,
Դեռ շատ հեռու յեր կատարը լեռան:
Իր սրտում հույսի ծագիկներ պուր պուր,
Ձեռքին՝ լենինյան անհանգչելի ջահ,
Վառեց մաքառման վաղեմորիչ հուր,
Բռնեց վերելքի ուղին տքնաջան:
Գրոհի յեւալ գիտության համար,
Դիրք դիրքի վրա տիրեց, դրավեց,
Մի որ ել Ռաջին խնդությամբ անմար —
Բարձրագույն ուսման ընթացքն ավարտեց:

Այլեւ այն չե դաւալոր հովիվ,
Այս աշխատավոր ժողովուրդը քյուրդ,
Լաւյսով եւ լցնում է՝ ձոր, է՝ հովիտ,
Յեւ միտք, է՝ հողի, է՝ թրճիթը մութ:
Յելել եւ կովի, ցրում եւ ամպեր,
Ամպեր թափարի, կրոնի դաղիր,
Նա բախտը վաղուց, վաղուց եւ կապել
Մեր մեծ Միության դաշտերին անձիր,
Ծովերին կապույտ, մեծ սրտին անսաստ,
Գործարաններին վիթխարահակա,
Ու նա ապրում եւ իր յերիտասարդ
Վերելքը հուր-հուր ու հերոսական...

Յեռանդ եւ Ռաջին, անհատնում յեռանդ,
Պատմարան եւ նա և լավ թարգմանիչ,
Ունի նորածիլ պոետի տաղանդ,
Աչքեր՝ շողողուն դալիքի պէս ջինջ:
Ու գիշեր ցերեկ համառ, անտրտունջ
Այրվում եւ Ռաջին, գրում, թարգմանում,

Ստեղծում եւ նոր, հյութեղ, լիաշունչ
Յերգեր, պոեմներ, դրքեր բաղմանուն...
Ուսուցիչ եւ նա: Բոցավառ ջահեր,
Նոր մարտիկներ եւ տալիս քյուրդ գյուղին:
Յեւ այսպես՝ Ռաջին դեռ այնքան ջահել՝
Անցնում եւ իրա փառավոր ուղին:

Իմ այս տողերը դրելու ժամին
Ռաջին նստել եւ սեղանի առաջ,
Դրսում յերգում եւ բքաշունչ քամին,
Դամին սանձարձակ ու դառնահառաչ:
Ռաջին կարգում եւ «Փառուստ»-ի մասին
Հետադոտական մի ստվար հատոր,
Դրսում պարում եւ ձմռան ցուրտ քամին,
Ներսում անսահման խաղաղ եւ անդորր:
Ռաջին կարգում եւ, ընդգծում, դրում...
«Դիրքոր»-ից՝ «Փառուստ», հովիվից՝ գիտնական...
Ո՛ր, մեր լալնարձակ, յերջանիկ յերկրում
Հերոս Ռաջիներ ինչքան, ինչքան կան...

Յերևան
1934 թ. դեկտեմբեր

Ա Յ Գ Ա Բ Ա Յ

Նոյեմբեր, ով զավակ մեծ Հոկտեմբերի,
Բո տոնին եմ ձոնում յերգս այս սրտապին:
Դու մեղ հիասքանչ դարուններ բերիր,
Նոր ընթացք տվիր դու պատմության յերթին:
Վերջ տվիր մեր լալկան, անհույս յերդերին
Ու մեր գեմ բացիր այս չքնաղ աղաղան,
Մեր յերկրում վառեցիր լույսի ու շողքի
Յերփներանգ ծաղիկներ այնքան ու այնքան...

Տես, Նորքի խոր ձորից դուրս գալով հսկարա՝
Թռչում ե քնացքը ցնծության ճիչով,
Ու վաղը Սեանից մինչև Արարատ
Կծիկա լույսերի անսպառ մի ծով:
Ու վաղը ձորերում մեր անգնդախոր,
Լեռներում բարձրաբերձ, դաշտերում անառի
Չես գտնի մի տուն, մի դոմ, մի ախոռ,
Վորտեղ չշողա ելեքարական լամպ:

Նոյեմբեր, յերջանիկ որերի այգաբաց,
Նոյեմբեր, պարարտ հող անսպառ բերքի,
Ո՛ր, սիրտս քո բերած հրերով ե արբած,
Նոյեմբեր, հորդ աղբյուր խնդության, յերդի
Նոր արև, առավոտ քեզեցիկ խոսքի,
Նոր հույզեր դարբնող հանճարեղ վարպետ,
Նոր յերակ կենսատու, անհատնում հանքի,
Շողշողուն գալիքի լուսատես բամբեր:

Նոյեմբեր, դու պայքար, անվերջ մաքսոռում,
Դու ճարտար շինարար, դու մեծ վորմնադիր,
Ո՛ր, դու բույր, ջինջ աղբյուր, դու անմահ քարուն,
Դու դրոշ՝ մեր մղած այս անհաշտ մարտի:
Նոյեմբեր, ո՛ր, դու մայր հոր հույզի, յերդի,
Դու հնի սրտի տակ վիթխարի ումբեր,
Յերջանիկ դարձրիր մի ավեր յերկիր,
Մեր սրտի սիրելի, պայծառ Նոյեմբեր:

ԶՈՇՎԱԾ ՇԵՐՈՍԻՆ

Ս. Շ. ԻՆ

Հիմա աշխարհում մեր անծայրածիր
Հնչում են թիւղի նվաղներ, յերգեր,
Վաղճւց ե լռել մըմունջը լացի,
Կյանքի գարունն ե մեր սիրտը դուգել.
Ու համառ մարտում, մեր աշխատանքում,
Թաթիծի ժամին, թե ցնծության մեջ
Մենք միշտ հիշում ենք կամքդ աննկուն,
Աչքերդ վճիտ, և՛ վառ, և՛ անշեջ:

Վ ՓՈՔՐԻԿ ՅԵՐԳԵՐ

1

Մարդ, առանց քեզ ինչի՞ յեն պետք
Տիեզերքի գարգերն անդին.
Դու յես տալիս, և՛ կյանք, և՛ յերդ
Այս անսահման մեծ աշխարհքին:

2

Ո՛ր, իմ մեծ, յերջանիկ, ազատ հայրենիք,
Սիրում եմ սրբազան հողդ համայնական,
Դաշտերդ լայնածիր, լեռներդ վերձիւ,
Արևոտ ներկադ, չքնձղ ապագադ:

3

Յես կյանքը սիրում եմ ամբողջ եյությամբ
Ու ապրել եմ ուղում անվերջ, անդադար.
Թող հոգուս յերկնքում չերեսս սև ամպ,
Իմ սրտում միշտ յերգի մի կանաչ անտառ:

4

Յես գիտեմ, վոր մի որ անխուսափելին —
Այդ մռայլ, այդ տաղտուկ դորձ ծերությունը՝
Հենված իր դարավոր, մաշված ցուպերին՝
Պիտ մահի իմ կյանքի արևոտ տունը:

5

Յես գիտեմ, վոր մի որ մահը ժանտաղեմ
Դուռս կծեծի, վորպես անկոչ հյուր.

Բայց յես սիրում եմ մայրիսյան վարդեր,
Աղջիկներ դեղուհ, դալիքը հուր-հուր:

6

Արևի ալրումին վերջ չկա,
Իմ սիրտն ել արևից եմ պոկել.
Կրակ ե նայվածքը աղջկա,
Իմ սրտի ալրումին վերջ չկա...

7

Նայում եմ, ահա, Մասսի ձյունափառ,
Վերսլաց, անամալ ու վեհ կատարին.
Դեռ ենքան պիտի կտրեմ ճանապարհ,
Վոր հասնեմ արվեստի Եվերեստ սարին:

8

Կյանքի ընթացքի սրընթաց դետում—
Ով լողալ չգիտե, ով չի մաքառում,
Ով վոր չի քանդում, և նոր չի կերտում,
Նա չի տեսնելու վայելքի զարուհ:

9

Իմ անդարձ մանկություն, յես կարոտակեղ
Հոգով եմ վերհիշում, և՛ մորս, և՛ քեզ.
Մանկություն, դու թեև վշտեր ես ունեցել,
Սակայն անդուշ վարդ՝ սոխակն ել չի տեսել:

10

Ո՛, վաղը մեր գյուղը կլինի մաքրաջինջ,
Ձեն լինի հինավուրց խրճիթներ մեր հողում.
Նայեցեք այս մանկան աչքերին հմայիչ՝
Ապագան նրանց պես կլինի շողշողուն:

11

Յերազում եմ հաճախ սարեր բարձրանալ
Ու անփուլթ թափառել հովիվների հետ,
Բայց այնտեղ լեզդում ե ճանձրույթը մռայլ
Ու ալրով կարոտով յես դառնում եմ յետ:

12

Յես սիրո կախարդիչ զորության մասին
Բաղմաթիվ գրքեր եմ կյանքումս կարդացել,
Բայց միայն մի անգամ հոգիս անբասիր
Այրվել ե հուղմունքից ու դառն լացել:

13

Հույզերիս բաղեններ, յես յերբեք, յերբեք
Ձեզ այնքան կոպտաբար չեմ փետրաթափի,
Վոր հավետ դառնաք-խղճուկ, թեև երբեք...
Հույզերիս բաղեններ, վողջժւյն ձեր թափին:

14

Քնար իմ, մենք շատ ենք, ո՛ր, շատ ենք յետ ընկել
Տես, կյանքը թռչում ե վորպես մի ճեպընթաց.
Ամբացիր, ով մուսա, սիրելիդ իմ ընկեր,
Գրոհի պիտ դնանք նժույգները նստած:

15

Գալիս եմ դեպի ձեզ, արվեստի Մոնրլաններ,
Իմ ուղին կլինի չափազանց դժվար,
Սակայն յես անվհատ կբարձրանամ վեր,
Մաքառման կրակը միշտ պահելով վառ:

Յերևան

1935 թ. մայիս

ԼՈՒՅՍԵՐԻ ՀՈՎԻՏ

(ԳՈՆԵՐ)

ՅԵՐԳ ԱՌԱՋԻՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Պատանեկական քմահաճությամբ
Իջանք խոր ձորք, ուր գետն է շառաչում.
Վերից նայում ե յերկինքն անամպ,
Ու գարնան կանաչն ե հաղթորեն աճում:
Յերեք հոգի յենք: Մեկը ժիր, զվարթ,
Առույգ աղջիկ է, աչքերով խնդուն,
Մեկը՝ բնապաշտ, նրբազգաց պոետ,
Վոր վարդի մահը լացով ե դիտում,
Իսկ մյուսին դյուլթում, սրտանց գերաւմ ե
Պարն ալիքների՝ փրփրած ովկիանում,
Յերբ նրանք հախուն, խոլ գրոհում են,
Յերկինք մղելով ջրերի սամում:

Ուղին ձգվում ե վռլորապտույտ,
Անցնում ե ծաղկած ծառերի տակից,
Հուշերիս նալը այդ թռուղու հետ —
Տանում ե հեռու ն' սիրտս, ն' ինձ:
Պոետ ընկերս — աչքերում կայծեր,
Յերբեմն մեր հին — մեծ պոետների,
Յերբեմն Շիլլերի, Հայնեյի պայծառ
Յերգերն ե յերգում այնպէս սրտալի:
Պոկելով շաղոտ, բուրջան ծաղիկներ,
Բնության ծոցում նորից մանկացած,
Իմ ընկերուհին — ժիր ու վոսկեհեր —
Մի բարձր ժայռից սլանում ե ցած:

Ձաթ կողմում, ինչպես ձեռակերտ սյուներ,
 Բնության տաշած քարերն են ցցված:
 Սուրճայր բլուրն է խոյանում դեպ վեր,
 Ինչպես ապստամբ ձեռքը — բռնեցքված:
 Աջում յերգում է հովից տարուրեր՝
 Մրդուն ծառերի մի փարթամ անտառ.
 Ու ծառերից վեր — այնպես տիրաբար —
 Բարձրանում են նոր տներ ու շենքեր...
 Իսկ այդ շենքերի պատերի ներքե
 Զրանցքն է պարում արևելյան պար,
 Ու ալիքների նազելի յերգով —
 Բռնել է ազատ, պայծառ ճանապարհ:

Ինչ վոր մի հաճույք — տանջող ու քաղցր
 Լցրել է սիրտս ուղին այս խութոտ,
 Մեր վտաքների տակ — քարեր սրածայր,
 Որը դառնում է և՛ այրող, և՛ տոթ,
 Սակայն յերեքս Ալպերն բարձրացող
 Տուրիստների պես — խենթ ու քմահաճ,
 Թողած քաղաքը, գնացքը թռչող,
 Վտաքով կարում ենք շավիղը կանաչ,
 Զնդում է Զանգուն, թռչում սրբնթաց,
 Ժիր ալիքները անհոգ պարում են,
 Իմ ընկերուհին ցնծում է սրտանց,
 Ու ծով հրձվանքից կորցնում է իրեն:

Թեքվելով ճամբան, քայլերով դանդաղ
 Քանաքեռի հին ուղին բռնեցինք,
 Պոետը յերգեց յերկու տրտում տող
 «Վերք Հայաստանի» վողրի յերգերից
 Ու նայեց Մասիս ալեհեղ զլիքին,
 Դարձավ ձորերին մեր անդնդաթուր,
 Ինչ վոր բան հիշեց անցածից մեր հին,
 Ամպեց, մռայլվեց պոետը ախուր:
 Իսկ ընկերուհիս իր լարոխտ տոնով
 Արտասանում է ցնծադին, կայտառ,

Փրփուր ջրերի խուլ դղրդյունով —
 «Մրբկահավի յերգ»-ից մի կտոր:

«Լիրիքական» է այդ ջահել տղան,
 Կարդացել է նա բազմաթիվ զրքեր,
 Տեսել է բացվող այգը շողշողուն,
 Սակայն իր սրտում՝ վերքեր ու վերքեր:
 Նրա աչքերում ծիծաղն հազվադուր
 Մի շող է — ձմռան թավար դիշերում.
 Միրում է դիտել աստղերը հակինթ,
 Աստղային դյուլթիչ ու պայծառ հեռուն:
 Անվերջ հիշում է Ժան-Ժակ Ռուսսոյին,
 Տերյանը գիտե վողջ բերանացի,
 Միրում է խաղաղ ու յերազային
 Կնուտ Համսունի թախիժը բոցե:

Անցնելով բանուկ մի լայն կամրջից՝
 Մտանք կոմունի ծաղկառատ այգին.
 Դանդաղ գալիս եր այգու վերևից
 Ծեր, կորաքամակ, դառամյալ մի կին:
 — Բարե, նանի ջան, կարող ե՞ք ասել,
 Ուր է գտնվում տունն Արովյանի: —
 Պառավը կանգնեց, ինչպես մի հին սել,
 Կարծես զիպչելով ինչ վոր մի բանի:
 Միքիչ մտածեց, հետո հորանջուն,
 Դողդոջուն ձայնով պատասխանեց մեզ, —
 — Արովե՛նց տունը... Հրեն, բալա ջան,
 Են բարդի ծառը, վոր կա՝ տեսնում ես...

Ու շաբունակեց իջնել դեպի ցած,
 Իսկ մենք բռնեցինք նշած մեր ուղին...
 Արևը արդեն շատ եր բարձրացած
 Ու սուր նայում եր Քանաքեռ դյուղին,
 Յերբ բակը մտանք, ուր անց է կացել
 Մանկությունը այն սևաչ պոետի:

Ահա նկուզը, ուր այնքան լացել
Ու սպասել ե նոր առավոտին,
Վորտեղից հաճախ կարոտով անափ
Նայել ե Մասսի ձյունոտ կատարին,
Հառել ե տենչող աչքեր հրցայտ
Հեռվում նշմարվող իր ձանաղարհին:

Ահա խրճիթը, ահա նկուզը
«Իր ժամանակի մեծագուշտ հայի».
Մտիւր, ընթերցող, առանց յերկյուղի
Ու քո շողշողուն աչքերով նայիր
Այդ վողբերգական պոետի կտրած
Ուղին քարքարոտ ու զիզազալի,
Նայիր այդ մարդուն՝ թեքը կտրած,
Աչքերում՝ արցունք, սիրտը՝ վշտալի:
Լավ նայիր նրան, այդ հակասական,
Այդ դժվարալույծ բարդ յերևույթին,
Նա յեւ ե անցել մի հերոսական
Դժվարին ուղի... Սակայն ո՞ւմ ոգտին:

Գուցե դարմանատ, ընթերցող ընկեր,
Վերջին խոսքերիս հարցական տոնից,
Գուցե քեզ թվա, վոր դուրս եմ յեկել
Յեռ այս առավոտ... մի գինեատնից:
Ձե՞ վոր այդ մարդու բրոնզյա անդրին
Կանգնած ե այսօր նոր Յերևանում:
— Նա մերն ե, — կասես, — մերն ե լիովին,
Թե չե՞ ինչո՞ւ յենք նրան մեծարում,
Ինչո՞ւ յենք այս մեր սոցիալիստական
Քաղաքն զարդարում նրա արձանով,
Գուցե կարծում ես, իմ նոր բարեկամ,
Վոր մենք գնում ենք նրա կաճանով:

Բայց դա սխալ ե, հիմնովին սխալ,
Թյուրիմացությամբ չտարվես, ընկեր,
Այդ առթիվ չարժե վաճ լալ, վաճ սղալ,

Այլ պետք ե դրս պատճառը գտնել:
Ո՛ր, նա, այդ մարդը պաղտարակա՛ն
Ուղի յե բացել իր դաստակարդի
Արշավի համար ե պոետական
Խոսքեր ե ձոնել նրա գալիքին:
Ու նա անդրանիկ աղջարա՛րն ե մեր
Գյուղում, քաղաքում արմատներ պցող
Մի ժանտ հրեշի, վոր մեծանում եր
Որ սրի վրա քայլերով ցնցող:

Հակասական ե այդ մարդու ուղին,
Նա մերթ ընկնում ե անդունդը խավար,
Ուր ծունկ ե չոքում «հերոս» հաղթողին
Գովերգում ցարի սուրբ «փրկարար»,
Ուր ներբողներ ե ձոնում բռնակալ
Մաղաթովներին, Պասկեիչներին,
Հերոս ե կարծում Յերմուկլին — գայլ,
Ազատության շունչ, փրկիչը վերին:
Ուր այնքան նվաստ, հետադեմ ձոնով
Կյանքի յե կոչում հայ միապետին,
Լացող աչքերով, աղերսող ձայնով
Կանչում ե, կանչում Հայկին, Տրդատին:

Բարդ ե այդ մարդու «Վերքը» — վողբերգու,
Յեւ լ՛րադմերանդ ե, ե՛ հակասական,
Մերթ նա դրոշ ե հայդուկի ձեռքում,
Վորպես մի ձեռնարկ «սուրբ աղատության»,
Մերթ մի ծանրամիտ, կույր հնասլաշտի
Հիացմունքին ե լոկ արժանանում,
Ու մերթ հնի հետ հավետ անհաշտի
Միլո հույզերի վունջն ե բաժանում...
Նա մերթ այսպես ե ու մերթ եւ այնպես,
Սակայն՝ նա ունի մի հիմնական զիծ,
Վորի համար ե իջել ասպարեղ,
Ու շաղանակներ հանել կրակից:

Ո՛ր, խորդուրորդ ե այդ մարդու ճամբան,
 Նա մերթ լուսավոր ջահ ե իր դարում,
 Վոր սրտով, հոգով, նյարդերովն անդամ
 Աշխարհաբարի պայքարն ե վարում:
 Վոր սխուստիկ, հին դպրոցի դեմ
 Դրոշը պարզած՝ յեկնում ե կովի,
 Ու ձայնը նրա հնչում ե արդեն,
 Վորպես գարնային կարկաչը առվի:
 Այդտեղ ե ահա, իմ լնվ ըարեկամ,
 Վոր մենք հարդում ենք սեռի պոետին,
 Մենք, վոր թաղել ենք և՛ թաղեր, և՛ դահ,
 Յեկ «վոսկեկուռքը», և՛ միապետին:

Մենք տիրանում ենք մի մասին միայն
 Նրա բաղմադան ժառանգութունից,
 Այդ ևլ մեր դարի բոցաշունչ քուրան
 Մաքրում ե փողուց, ժանգից ու թուլնից:
 Հին սերունդների կերտած կուլտուրան
 Մենք ժառանգում ենք անվերջ, անընդհատ,
 Բայց ձեռք ենք տալիս, մոտենում նրան,
 Վորպես փորձագետ, հմուտ վիրահատ:
 Կտրում թափում ենք՝ ինչ վոր անպետք ե,
 Ինչ վոր փայլուն ե, բայց ֆլաստակար,
 Ու ժառանգում ենք այդ առատ բերքից՝
 Ինչ վոր դեռ կապրի յերկմը, շատ յերկար...

Մինչ այս մտքերիս յետևից ընկած՝
 Խոսում եմ քեզ հետ, ընթերցող ընկեր,
 Նեղ պատահանից լսում եմ հանկարծ
 Պատանեկական ցնծալի յերգեր:
 Ո, այդ յերգերով լցվում ե հյուզը
 Ինչպես զնգանը՝ արևի լույսով:
 Այդ յերգերում կա թովչանքը հողի,
 Կա դարուն, վարդեր — բուրավետ, բոսոր:
 Ու այդ յերգերի հնչյունների տակ
 Դիտում եմ հյուզը — ամայի, անշուք,

Վաղուց ե դարձել տխրալի, դատարկ,
 Այդ խրճիթը հին ու արեադուրկ...

Խարխուլ մի սենյակ — խոնավ ու անլույս,
 Նման վանական ձանձրալի խուցի,
 Այստեղ ե, ահա, այնպես լիահույս
 Ստեղծագործել այդ Գանաքեցիին:
 Խուցն այդ մտնելիս՝ իմ դեմ ծառացան
 Բիրտ ֆարրաշները ինքնակալ խանի,
 Նորից հուշերիս շարքերովն անցավ
 Արծիֆն պիշատիչ ու յերկգլխանի:
 Շահնշահերի իրանը քնկոտ
 Իր հարեմներով, հարճերով բազում
 Մաքիս աշխարհի մշուշումն ազատ
 Յեկնում ե դահին ու ծանր բազմում:

Մաքերիս շարքերն իրար բազլեկով՝
 Ծառացավ իմ դեմ մի մռայլ ժանդարմ,
 Խլեց ինձանից՝ խիստ կոխտակով
 Զեռքիս վարդերը և՛ կարմիր, և՛ թարմ...
 Որերի փաշու հաստ շերտի տակից
 Բերդերով մռայլ ու միջնադարյան
 Մահապարտի պես՝ պատմության խորքից
 Բեմ ե ըարձրանում ճորտատիրական
 Բիրտ մուսսոստանն իր կաթաղաններով,
 Հարկահաններով դահճի պես դաժան,
 Վոչ պակաս վատթար, քան իր խաներով
 Ու ֆարրաշներով մի հին Պարսկաստան:

Նրանց հետ մեկտեղ, նրանց նման խիստ
 Գալիս են ահա բեդերն հայկազուն.
 Յեկ, նրանց ճամբին թե՛ ծիծաղ, թե՛ խինդ,
 Յեկ ծաղկաստաններ, և՛ արաբ հասուն,
 Ինչպես խորշակից՝ դեզնում են, թռչնում:
 Գալիս ե նաև վաշխառու Սերգոն
 Ժանտախտի պես չար, վորպես դամիս շուն,

Աղան, խորամանկ ձեր բկին հոքում:
Գալիս են ահա դեմքերով մոայլ
Մարդիկ հաստավիզ ու փարաջավոր,
Գալիս ե նաև մի Մելիք Ժիրայր
Սեղ ձիուն նստած՝ միշտ առաջավոր...

Հանկարծ դնդում ե ձայնը ծիծաղի,
Արձադանք տալիս այս խուցումն անշուք.
Իմ ընկերուհին ձայնով ծնծղայի
Խիստ ե ուժգին ծիծաղի թմբուկ:
Իսկ ողեսն, ինչպես տաճարը մտած
Մի հավատացյալ, յերկյուղածությամբ,
Հոնքերի վրա փոթորկաբեր ամպ՝
Իր շուրջն ե նայում լուռ, մտասուղիված:
Նա համարում ե մեծադուլն հանցանք
Վրդովել քունը այս խաղաղ լուցի,
Այստեղից ե նա դիտել լայնարձակ
Դաշտն Արարատյան — փառքը անցածի...

Ահա կանգնել ենք Քանաքեռեհսի
Հենց դլխավերև, մի փոքրիկ բլրին,
Սրտիս մեջ գարնան դետերը հույզի՝
Նայում եմ ներքև անխոս ու լսին:
Ինչպես վիթխարի հսկա բառբար՝
Բլրի լանջերից ձգվել են դեպ ցած
Հաստ խողովակներ: Մի աստղաբիր,
Շողշողուն շենք ե բարձրանում ձորից.
Այդ հքնաղ շենքի հաղթ պատերի տակ
Գոտեմարտում են վերևից թափվող
Ջրերը փրփուր ե արագ-արագ
Մղվում են առաջ սանձարձակ թափով:

Բլրի լանջերին—գետին գուգահեռ
Դեռ մնում են մի հինավուրց առվի
Հետքերը տխուր, մի գուլգ սիրահար,

Իրարու կարոտ յերազուն ուռի,
Ու աղեղնաձև մի բարակ կածան,
Վոր ուղեկիցն ե այդ նեղհուն առվի,
Ո՛հ, այդ կածանով — մենավոր անձայն,
Ո՞վ ե ժպտացել դարձան արևին. —
Դա հին դյուղացու, հուժի դյուղացու
Վոտնատեղերի հետքն ե մնացել,
Գեղջկական կյանքի ե՛լ լաց, ե՛լ ցնծում
Հերթով յեկել են այդ ճամբով անցել:

Յեվ գոլցե, գոլցե ուռիներն ջուխտակ
Այդտեղ տնկել ե մի ծեր ջաղացպան,
Ու նրանց անուշ գով ստվերի տակ,
Իր կաթն ե ըմպել մի խրոխտ հոբան,
Յեվ գոլցե նրանց ստվերում թաղուն —
Հին աղաթներին հլու-հնազանդ՝
Սիրահարները սրերից մեկում
Իրենց դտել են կապանքից ազատ.
Յեվ գոլցե հենց այդ ծառերին կապած՝
Փշրել են դանդը խենթ ըմբոստների,
Մինչև ծագել ե սլաձառ աղաբաց
Մրոտ, ընչազուրկ մութ խրճիթներին:

Յեվ գոլցե, գոլցե այնտեղ, ուր հիմա
Հիդրոկայանի շենքն ե բարձրանում —
Յեղել ե խարխուլ, խղճուկ, հնամյա
Մի հին ջրաղաց — անհուշ, անանուն,
Յեվ գոլցե այնտեղ, ուր ծանրածանր
Տուրբիններն են ննջում մի խոր վհուկությամբ,
Գյուղացին բոով դարի յե ցանել,
Վերից նայել ե կարկտաբեր ամպ
Ու սպառնացել... Յեվ սրտում սարսափ,
Աչքերի առաջ սև հեռանկար,
Նա տուն ե դարձել — տխուր, անսիրտ,
Իր յեղների հետ — իր նման անկար:

Ինչէր, ո՛ր, ինչէր չեն հուղում մարդու
 Հալիտյան ծարավ — հարցասեր հողին,
 Ինչէր չես հիշում, չես մտաբերում,
 Յերբ կանգնած ես այս փոքրիկ բարձունքին:
 Այստեղից, ինչպէս հեղեղն հաղթարշավ,
 Անցել են անդուսպ հորդանքերը բիրտ,
 Միֆական Հայկից մինչև Մանթաշով՝
 Ձի վառվել, սակայն, այնպիսի մի խինդ:
 Այս ջրերի պես, այս ջրերի հետ,
 Ինչէր չեն հոսել մեր այս ձորերից...
 Բայց նայիր ահա, ի՜նչ անուշահոտ
 Բուրմունք ե քղեում ծաղկած ծառերից...

Տարված դուլթական այս տեսարանով՝
 Չնկատեցի՝ ինչպէս արեւը,
 Վորպէս հրկիղված մի զրահանալ՝
 Անցնելով հանդարտ դիտիս վրայով՝
 Սուզվեց ամպերի արեւներ թակ.
 Չնկատեցի՝ ինչպէս պոետը
 Ընկերուհու հետ — ինձ թողած մենակ՝
 Բլբի լանջերից ձորակը մտան:
 Չնկատեցի՝ ինչպէս մոտեցավ
 Հին ընկերուհիս, անկեղծ Նազիրան
 Լենինգրադից նոր վերադարձած՝
 Գիտության բնոյ հոնքերի վրա:

Մանուկ որերի ընկեր եյինք ջինջ,
 Սրտով մոտ եյինք — յես ու Նազիրան,
 Չեյինք խնայում վոչինչ և վոչինչ,
 Նույնիսկ կյանքը — նա ինձ, յես նրան:
 Իսկ մեր հայրերը հնուց կարեկից
 Հանքահորերի բանվորներ եյին,
 Կյանքը արուր եր ու դառնակսկիծ,
 Ողբ՝ հեղձուձիչ ու դժոխային:
 Զուրկ եյինք նույնիսկ մանկական լաղից, —

Պետք եր վաստակել մի քանի դրոշ,
 Ո՛հ, այդ որերը և տխրաթախիծ,
 Յեւ մոռլ եյին, և հողի պէս զորշ:

Մեծանում եյինք յես ու Նազիրան
 Վիշկաների թիւ անտառների մեջ,
 Ամառը՝ այրող շեկ ավազներում
 Թափառում եյինք ձանձրոյթով անվերջ
 Ու միրդ վաճառում ծովափին պառկած
 Անփուլթ ու շվայտ, անհոգ, փափկասուն
 Ու աղնվազարմ անաշխատ մարդկանց...
 Բայց մի որ, ինչպէս ջրային հաստ սյուն,
 Քաղաքի բոլոր լայն փողոցներում
 Ծառացան մարդկանց շարքերը վարար
 Ու վարդի պէս՝ կարմիր փողփողուն
 Յեւ ծածանվեցին դրոշները վառ:

Ու ինչպէս ծովը նավաբեկության
 Ահալոր ժամին՝ այնպէս ել անքուն
 Խոր մոնչում եր ու լուռ զորդում,
 Թնդում եր ահեղ, ապստամբ Բաքուն...
 Տուն եյինք դառնում յես ու Նազիրան:
 Այրող կեռք եր: Յեւ ահա հանկարծ
 Սուլեյով ճչաց մի սուր համազարկ...
 Մի մարդ ընկնելով՝ աղեթարշ տնքաց...
 Յեւ մենք շնչասպառ՝ պատերի տակով
 Մոտենում եյինք մեր բակի դռան,
 Յերբ տան անկյունից մեկը դեղակով
 Խոր լոռոջ բացեց ճակատիս վրա...

Այդ որը հայրս չվերադարձավ,
 Զահել մորս հետ քնացինք մենակ.
 Մեր տունը դարձավ մի մութ քարանձավ՝
 Անհաց, անարև, անլույս, անկրակ:
 Ու որեր անցան... Վերքս լավացավ,

Սակայն ճակատիս մնաց մի սպի,
Մի դնդակի հետք, վոր սուր սուլոցով
Արձակեց վրաս մի ճերմակ սղա:
Ու փոխվեց կյանքը: Յեղավ կոմմունա,
Հայրը Նաղիրի կոմիտար դարձավ,
Նորից ծածանվեց լեռնդուխտն անմահ —
Կարմիր դրոշմեր լուսապայծառ...

Բայց կարճ ապրեցինք յերջանիկ օրեր, —
Գլխատվեց Բազմի խիզախ կոմմունեան,
Այդ ինչ սոսկալի, ինչ սե տերրոր եր,
Վոր մարդ եր հնձում գերանդու նման:
Հեռու հեռավոր թուլ անապատում
Թշնամին թաղեց կոմմունի վոգին,
Ու մեր վստահար, ավեր աշխարհում
Արնագլուխն սովը բարձրացավ վոտքի:
Մեր գեղատեսիլ, չքնաղ Կովկասում
Իրար դեմ յեղան ազգերն հարեան,
Ու գետերի պես արյուն եր հոսում
Ընդվզող Բազմից մինչև Յերևան...

Այդ օրից սկսած՝ յես ու Նաղիրան
Կորցրինք միմյանց կյանքում անեղբրք,
Սակայն ճակատիս, ինչպես խառնարան՝
Մնաց դնդակի պատմական մի հետք:
Իմ ճամբան անցավ լայն ստեպաներից,
Վոլգան Հափեցի մի քանի անգամ,
Խոր վերք ստացա սպիտակներից,
Բայց յես մնացի միշտ արիակամ:
Ու շատ մարտերի մասնակից յեղա,
Ստացա փառքի մի շքանշան, —
Դեռ փոքրիկ եյի, վառվռուն տղա,
Բայց կովում եյի անվախ, անսասան:

Սրտիս հնոցում վառվում եր անմար
Սրբազան հուրը վոգեկորության,

Ո՛ր, յես դիտեյի, թե ինչի՞ համար
Մենք մարտ ենք մղում այդպես հաղթական:
Գլխեյի և այն, վոր մարտումն այդ մեծ
Նույնիսկ խփում ե հայրը իր վոգեդուն,
Ու հողիս ձուլված միլիոնների մեջ՝
Ըմպում եր մարտի վոգեկորություն...
Ո՛ր, այս աշխարհում կ'ս մի ուրիշ բան,
Վոր լինի այնքան փառավոր, հզոր,
Վոր լինի այնքան վառվռուն, բոսոր,
Քան հուրը, հուրը վոգեկորության:

Վոգեկորություն, դու հերոսության
Ամենաազգու — դարավոր գինի,
Ով վոր քեզ ըմպի, հար ու հավիտյան
Ջահել ու փարթամ նոճի կլինի:
Վոգեկորություն, գրոհի յեղած
Հոծ մասսաների անառիկ դրոշ,
Վոգեկորություն, քո հյուսթը ըմպած
Խեղճ մահկանացուն՝ դառնում ե հերոս:
Վոգեկորություն, դու հանճարների
Սրտերում վառվող բոցաշունչ թարույկ,
Վոգեկորություն, ըմպած քո գինին՝
Հողիս ցնծուն ե ու հավետ առույդ...

Ծծելով մաքուր ոգը լեռնային՝
Ջրույց ենք անում յես ու Նաղիրան,
Ինչպես Ոթելլոն Դեղդեմոնային՝
Կյանքիս վիպակը պատմում եմ նրան:
Նա ել իր հերթին — փոխադարձաբար,
Անուշ թոսքերով — կարճ ու համառոտ,
Ինչպես դարունքվա կարկաչուն աղբյուր,
Ինչպես նորածագ կապույտ առավոտ,
Մերթ կարմրելով, մերթ վոգեկորված՝
Կարդում ե իրա կյանքը — մի ոտման,
Իսկ յես ուշադիր, և լուռ, և գերված,
Աշակերտի պես լսում եմ նրան:

Ի՞ր այդ հասակում — դեռ յերիտասարդ՝
 Ինչե՞ր չի տեսել այս մեր Նաղիրան,
 Ո՛ր, տես, սևաթուղթ նրա մաղերում
 Փայլում են արդեն թեկերը արծաթ:
 Վոտով կտրել ե արյուննի մի ծով,
 Նայել ե մահվան լափող աչքերին,
 Անցել Դանտեյի դժողքի միջով,
 Կախված ե տեսել իր ընկերներին:
 Բայց անընկճելի հույսը վառ պահած՝
 Նա դուրս ե յեկել մի ուրիշ աշխարհ,
 Վորի լեռները այնպես սիպապանծ,
 Ձորերը այնպես՝ և վեհ են, և խոր...

Վորի դաշտերը լայն, անծայրածիր
 Յեվ անտառները — անսահման ու մեծ,
 Որերով գնա, թուր ու անցիր,
 Բայց ռւր ես... Նորից նույն դաշտերի մեջ:
 Նույն տափաստանում, ուր հորիզոնդ
 Անսահման, անհուն, վեհ ու լայնարձակ,
 Ուր կուրծքդ այնպես շնչում ե ազատ,
 Սրտումդ ծաղկում դարձան արևծաղ:
 Ուր վոր ցնծադին ու արևակամ՝
 Ձիւ զընդում են — դիշեր ու ցերեկ
 Ռեւերը կյանքի — սոցիալիստական՝
 Յերգելով մի վեհ, հավերժական յերդ:

Նա դուրս ե յեկել մի ուրիշ աշխարհ,
 Ուր, տես, ականջ դիր, ընթերցող ընկեր,
 Ձորը լցվել ե լույսերով վարար,
 Ողում ծաղկել են շուշան — լամպիկներ:
 Ի՞նչ հիասքանչ տեսարան ե սա. —
 Լույսերի հորձանք, գույների յերանգ,
 Սա վոչ հեքիաթ ե և վոչ ել յերազ,
 Այլ մի դյուլթական չքնաղ արևծաղ:
 Սա այգարանց ե, — բայց արևը նոր

Մահիճը մտավ... Ո, վոչ, սիրելիս,
 Դա մեր մոլեգնած, հորդահոս ու խոր
 Գետերն են վառվում, վորպես արշալույս:

Ո՛ւր եք, Էյ, ռւր եք, Վարդենց ու Լենա,
 Բլրի գազաթը յեկեք — բարձրացեք,
 Տեսեք, բորբոքվում, վառվում ե ահա,
 Ելեքտրական ձեռնակերտ մի ծեղ...
 Ու ահա նորից խմբով կանգնել ենք
 Քանաքեռգետի հենց գլխավերև,
 Լույսերն են ծփում ակիք առ ակիք —
 Ու շողշողում ե մի անշեջ արև...
 Ձորը, ուր առաջ ուշ յերեկոյան
 Մարդը կասկածով, ահով կմտներ,
 Այժմ զրկել ե մի հիդրոկայան
 Յեվ ձերմակ ու ջրնջ տներ ու տներ...

Լարված դիտում ենք ու չենք կշտանում,
 Բայց ուշ ե արդեն, պետք ե հեռանալ,
 Թեև պոետը շատ ե վշտանում
 Ու չի ցանկանում ել առաջ գնալ:
 Ծանոթանում են փոխադարձաբար
 Լենան, Նաղիրան ու Վարդենցը մեր,
 Յեվ բորբ խնդությամբ ընկած ճանապարհ,
 Ձրույց — կատակով բարձրանում ենք վեր:
 Տունը հեռու չե: Մոտիկ բլրակից
 Աչքերն հառել ե խորախոր ձորին,
 Նա ե առաջինն իր բարձունքներից
 Վողջունում բացվող այգի բոցերին:

Փչում ե շոյող մեղմանուշ քամին
 Ու ավալում են բարդիները վեհ,
 Յերբ մենք մտնում ենք մի հինգհարկանի
 Լուսավարար շենք ու բարձրանում վեր:
 Նախ այցելում ենք մի կոկիկ սենյակ,
 Ուր վերջալույսն ե իր վոսկին թափել,

Ուր կարկաշու՞մ են՝ զերթ գարնան վտակ,
Ծիծաղ, խնդություն ու ցնծուն ծափեր:
Այստեղ խաղում ե մի կայտառ սերունդ,
Կոմմունի հույսը, նրա ապագան,
Այնքան մանուկներ, աչիկներ սիրուն,
Ո՛ր, ինչ արևշող, ինչ արիակամ:

Երնէկ, ո, երնէկ մեր նոր սերնդին,
Մեր մանուկներին այս լայնաճակատ,
Ո՛ր, չի ծանրացել նրանց սրտերին
Անցյալը և ցուրտ, և անճառագայթ.
Նրանք ծաղկել են մեր մեծ յերկնքի,
Մեր ջինջ կապույտի կամարների տակ,
Նրանց սնել ե մի արեւաչ կին,
Մի գուրգուրող մայր — անունն աշխատանք:
Դրա համար են նրանց աչքերը
Այնպես վառվռուն և ուշադրավ,
Դրա համար են այդ մանուկները
Վեհ, ինչպես ճախրող մի մրրկահավ...

Խաղը փոխելով ընթերցանության՝
Հանգստանում ե սերունդը անրիծ,
Յերբ հյուրընկալի առաջնորդությամբ
Մտնում ենք մի նոր, լայնարձակ դահլիճ:
Լայնարձակ սրահ, մաքուր սեղաններ,
Ձյունից ել ճերմակ սփռոցները ջինջ,
Ու սեղաններին կան ծաղկամաններ
Յեւ ըուրումնավետ, և գեղաժպիտ:
Խմբով նստելով մի սեղանի շուրջ՝
Իրար պատմում ենք առօրյա գեպքեր,—
Մինչ բորբոքվում ե մի աշխույժ զրույց,
Գահլիճ են մտնում նորանոր գեմքեր:

Գալիս են ահա մեկը՝ գլուտաբար
Ալեհեր բանվոր ու մարտի վարպետ,
Մեկը՝ պարտիզան ու ճարտարապետ,

Մեկը՝ հին բժիշկ, մեկը՝ խոհաբար,
Միաժամանակ բանջարանոցի
Հմուտ գեկավար... գալիս են, շարվում
Սեղանների շուրջ: Ահա կանացի
Դեմքեր նրբակերտ: Աչքեր են վառվում
Մոգական բոցով: Յեւ իրար հանդեպ
Հարգալից ու լուրջ — ընթրում են հանգիստ,
Մեղմիկ շշուկով... «Մշակներ» հանդի,
Հանքի ու լույսի՝ այնքան բարեկիրթ:

Ծանոթանում ենք լուկ անմիջական
Մեզ սեղանակից մարդկանց հետ մի խումբ,
Ինձ զբավում ե մի թուխ աղջկա
Հասակը պարթև, հայացքն ալեծուփ:
Պետք, նույնիսկ այդ սակավաթուս,
Այդ լուկ աղան, — դարձել ե գարնան
Քնքնան աղբյուր. ո՛ր, փոթորկահույզ
Աղջիկը գերել, գերել ե նրան:
Խոսում ե հաճախ մեծ առօրյայից,
Սիրո մասին ե յերբեմն ակնարկում,
Մերթ աչքի տակով մտիկ անում ինձ
Ու վարդի նման շիկնում, կարմրում:

Այստեղ և, ահա, վոր ծանոթացանք
Շատ հետաքրքիր մի նորեկի հետ.
Նա նստել եր՝ զերթ բրոնզյա արձան՝
Աչքերը խոհուն, զլուխն ալեհեր:
Նա հենց առաջին իր մի հայացքով
Ուշադրությունս ու միտքս գերեց.
Նրա զիմացը, նույն սեղանի քով,
Նստել եր մի կին՝ գեր ու բարձրաբերձ:
Մերթ ամպում եր նա, մերթ թեթև ժպտում,
Իսկ կինը անվերջ պատմում եր մի բան.
Նա յերկարատև ճաշի ընթացքում
Արտասանեց լուկ մի կամ յերկու բառ:

Մերգոն (այսպես եր անունը նրա)
 Սպասել չտվեց, նազ չարեց յերկար,
 Մի քանի խոսքով — հուզվեցով վարար —
 Մեզ պատմեց նա իր անցյալն ու ներկան:
 Յերկաթուղային բանվոր է յեղել,
 Դեպոյի բանվոր, — այսպես ել ասաց.
 Յերբ մեր աշխարհը նոր եր հեղեղել
 Մեծ Հոկտեմբերի հուրը փառապանծ,
 Ու յերբ Շիրակում առաջին անգամ
 Զբահապատը յերկաթամկան՝
 Վարպես վիթխարի մի մրրկահավ՝
 Բացում եր կյանքի մի նոր ճանապարհ...

Սերգոն մայիսյան այդ վառ որերում
 Կարմիր դրոշն է բարձր ծածանել.
 Պատանեկություն կրակն իր սրտում
 Յելել է ընդդեմ կարգերին ծանր,
 Ընդդեմ շահաչող դաժան մտրակի,
 Ընդդեմ «ծովից ծով» ցնդաբանություն:
 Սակայն... պարտություն: Ու անա կրկին
 Գահ է բարձրացել բռնություն արքան:
 Բայց ով կարող է հեղափոխություն
 Հեղեղի առաջ կայուն պատ շարել.
 Նոյեմբերն յեկավ, պայքարով յեկավ,
 Նորից ցնծացին մեր դաշտն ու սարեր:

Դուրս յեկավ Սերգոն սիրտ կրծող բանտից...
 Դիմացը՝ բացվող պայծառ այգաբաց...
 Ու այդ սրվանից նրա ջինջ, անբիծ
 Հոգու աչքերում վառ լինող ծփաց:
 Նա նոր յեռանդով լծվեց վերավոր
 Շողեքարշերի բուժման մեծ գործին:
 Ու մեր յերկրի հետ սուրաց դեպի վեր՝
 Միշտ հավատարիմ լենինյան դծին:

 Տարիներ անցան... Լ՛նչ որեր անցան...

Մադերին իջավ արծաթյա փողին,
 Հները մեռան, նորեր բարձրացան,
 Բայց նա միշտ մնաց դիրքում հերոսի...

Ընթրիքից հետո մտնում ենք մի լայն
 Ու արևակող ծիծաղուն սրահ.
 Դիմացի պատից, ինչպես մի Մոսկովյան՝
 Հայացքն իմաստուն, աչքերն հուրհրան
 Նավավարի պես հառել է հեռուն
 Արծիթ լեռնային — հանճարը — Լենին,
 Յեվ կարծեք նրա հոնքերին խոհուն —
 Յերկրագունդը ծանրացած լինի:
 Իսկ վարագույրին նկարված է մի
 Զուռնադադաթ լեռ ու անառիկ ժայռ,
 Վորի կատարին նույնիսկ այժյամի
 Թեթև վտաքերը հազիվ բարձրանան:

Անսանձ յեռանդն է դահլիճը լցրել,
 Տեսնում եմ՝ նրանք սպասում են մի
 Ինչ վոր նոր բանի: Թնդում են ծափեր,
 Ու հանդարտ մեկը յեջնում է բեմին,
 Հայտարարում է որվա համերգի
 Ծրագիրը ճոխ, ու նորից ծափեր,
 Ծափեր ու ծափեր, լսվում է դանդի
 Ղողանջը աղբու, դուրս է դալիս բեմ
 Մի սևաչ աղջիկ, հասակը բարդի,
 Բնություն նման հասարակ ու պարզ.
 Շրթունքը — նման կարմրավառ վարդի,
 Աչքերը վճիտ — մի անուշ յերազ:

Ծփացող ծափերն փոխվում են հանկարծ
 Լարված լուծյան... Ու յերգում է նա,
 Մերթ՝ ինչպես ծովը — հուզված ալեկոծ,
 Մերթ՝ ինչպես կանաչ անտառը դաբնան,
 Մերթ՝ վորպես ջրերն կապուտակ լճի,

Մերթ՝ ինչպես առուն սառցի շերտի տակ,
Ու նայում ե նա գերված դահլիճին
Աչքերում — մի զույգ ամրան արեգակ:
Ո՛հ, նրա յերգը լեռը բարձրացող,
Գետերին նոր հուն, կյանքին նոր յերանգ,
Նոր բուրմունք տվող, մրբիկը սանձող
Մարտիկի յերգն ե, խիղախի խոյանք:

Ու յերգում ե նա մի հայ հանճարեղ
Կոմպոզիտորի մեծ ոսկերայից
Մի հաղթական եջ: Արծիմը ե ճախրող —
Այդպես վայր նայում իր բարձունքներից:
Յերգը այդ ջինջ ե, ինչպես կապուտաչ
Լիճը լեռնային, ինչպես յերգողի
Աչքերը պայծառ, ինչպես ծաղկի աճ,
Ինչպես բուրմունքը անձրևոտ հողի:
Ահա կանգ առավ: Մի պահ լռություն.
Ու հեռու... Հեռու նորից անդադար
Ծփուն ծափերի կենսուրախ թնդյուն,
Շարժվող ձեռքերի մի ստվար անտառ:

Յերգչուհուց հետո ջութակը ձեռքին՝
Առաջ ե գալիս լեռնացած կրճքով
Մի յերիտասարդ. կողքիս մի ծեր կին
Նայում ե նրան անհուն հրճվանքով:
— Մայրն ե, — ասում ե մոտիս ընկերը,
Յեղեկ ե հեռու, հեռու Միբիրում,
Այժմ ել պահում ե իր շղթաները
Մի անկիղելի, մեծ պահաբանում:
Իր այս մինուճար յերաժիշտ տղան
Ծնվել ե հենց այդ գոթեմ աքսորում,
Հորը հանել են տանջող կախաղան,
Ցուրտ սիրիրական մի մոլթ գիշերում...

Ո՛հ, մեր կոմսունի հիմնադիրն ե նա,
Այդ պառավ կինը, այդ հերոսունին,

Որեր, տարիներ կըգան կսահեն,
Բայց հա միշտ անմահ, անմահ կմնա:
Տես, ձերայել ե, արդեն դողդոջուն,
Արդեն վատուժ են ձեռքերը նրա,
Յեկ գուցե շուտով պառկի ցուրտ հողում,
Ու մի ծանր քար բարձրանա վրան,
Բայց մենք կարոտով նրան կհիշենք
Ու սերունդներին կպատմենք նրա
Հերոսությունը... Դեհ, այժմ լսեք՝
Վսնց ե նվաղում մեր ընկեր Արան:

Յեկ մինչ ուշագրավ ու հետաքրքիր
Լսում եյի յես կողքիս ընկերով,
Վարի լայնանիստ ու խոռխտ կրճքին
Շող եր արձակում «գյուտարար հերոս»
Նշանակը վառ... Բեմ են դուրս գալիս
Հասարակ մարդիկ, բոլորը, սակայն,
Անցել են ուղին մի մեծ պայքարի
Ու մարտ են մղել, մարտ հերոսական:
— Նրանք բոլորն ել մեր կոմսունայի
Տղերքն են, — ասաց դարձյալ ծանոթս.
Այ, տեսնում ես դու այդ թուրք Մամոյին,
Քարհատ ենք այժմ թե նա, ե թե յես...

Մամոն — այդ քարհատ, աժդահա մարդը
Սիրով զրկել ե մի նոր վիսլունչեկ,
Կարծես գնում ե փաթորկոտ մարտի,
Կարծես ուղում ե բերդեր նվաճել:
Յեկ ահա տվավ մարտական նշան
Արան — դեկավարն այդ գողարիկ խմբի,
Գուցե յերգում են տրամադեմ աշնան
Տերևաթափը, կամ մեռնող արփին...
Բայց լսիր. այս լիճ ձայներ են վարար,
Ի՞նչ գետ ե այդպես պոռթկել ափերից,
Այդ լիճ նավեր են այդպես հողմավար
Դուրս յեկել իրենց առորյա ճամբից...

Հորդում ե հնչում մեծ Բեթհովենի
Սիմֆոնիան — յերբորդ կամ հերոսական,
Ո՛ր, այդ համերգում յեկած զրոհի —
Արշավում ե վեր հաղթ մասսա հական:
Նա զրոհում ե Բաստիլի վրա,
Ռմբակոծելով ամբոց ու պալատ...
Վոչ վոք չի կարող կաշկանդել նրան,
Նա է՛ հպարտ ե, է՛ վեհ, է՛ անպարտ:
Ու այդ յերգի մեջ յես լսում եմ դեռ
Ռոբեսպիերների ձայները ցատկոտ,
Տեսնում եմ վառվող դոյակներ, բերդեր
Ու անվերջ թափվող գնդակե կարկուտ:

Մի կարճ անտրակտից, հանգստից հետո
Լսվում ե բարձր կանացի մի ձայն.
Խոսում ե ռադիոն — հակիրճ ու հասու,
Յեւ ձայնը նրա տալիս ե հորձանք:
Ինչպես պերճաթոս, բոցաշունչ պոետ՝
Պատմում ե ռադիոն, թե ինչպես հորդուն
Մասսաները հոծ՝ հուզված ալեծուխի
Հիմքից քանդելով ամբոցները հին՝
Յելել են վերջին, վերջին զրոհի
Կարգերին ընդդեմ ե արնոտ, ե ցուփ,
Ինչպես հնչում ե նրանց հաղթական
Սիմֆոնիան է՛ վեհ ե հերոսական...

Պատմում ե՛ ինչպես մեր այս անեղերք
Աշխարհում յելնում բարձրանում ե մի
Վեհ ու հոյակապ յերջանկալի շենք,
Ու միլիոններ են մեծ մաքառումի
Ուղին հարթելով զրոհում դեպ վեր:
Տեսնում են նրանք, վոնց ամենուրեք,
Նույնիսկ Սիրիլում — ցուրտ ու հեռավոր
Շողջողում ե մի մշտավառ արեգ:
Յեւ տունդրաներում, նույնիսկ հյուսիսի —
Յերբեմն ամայի, անմարդաբնակ

Հարթություններում — այժմ ուս ուսի
Գրոհում ե մի ամբակուռ բանակ:

Լսում են՝ հեռու տափաստաններում,
Հանքերում ածխի ու բազմահաղար,
Գործարաններում՝ վոնց են համերգում
Գլուհեղներ, մուրճեր, կոմբայներ համառ:
Ու այս բլրակից — հեռու հարավում,
Ուր մի ժամանակ է՛ տկլոր, է՛ վորբ
Մի ժողովուրդ եր սովից տառապում, —
Նայում են նրանք իրենց լուսավոր
Մշտելով՝ այնպես կայծկլտուն ու բորբ —
Դեպի զալիքը — ավելի հուրհուր,
Ավելի պայծառ, քան մեր այս ներկան,
Քան վարդեր կարմիր, քան դինին պուրպուր...

Սիրելի՛ մուսա, յեղիր համարձակ,
Նավապետի պես դուրս արի բաց ծով,
Թող քեզ հմայի վեհ ու լայնարձակ
Ովկիանոսն անհուն իր մոնչոցով:
Թող նավիդ բաղլովեն ալիքները սար,
Ու փրվուր թափեն քո դանդուրներիդ,
Սակայն դու բարձր պահիր քո բոսոր
Դրոշը, ինչպես հերոս կոմյերիտ.
Ու գնա առաջ — յերկրե-յերկիր,
Դեպի նոր ափեր — դեռ վոտք չդրած,
Թող քո թռիչքը ովկիանը յերգի
Ովկիանը վսեմ ու լայնատարած...

Ներքի, ընթերցող, վոր ընդհատեցի
Զբույցս քեզ հետ, ու մուսայիս դեմ
Վաղուց լուռ կտրած իմ սիրտը բացի,
Վոր նրան մի քիչ, մի քիչ թրատեմ:
Ահա մենք նորից քեզ հետ միասին
Կանգնած ենք շքեղ մի պատշգամբում,
Կապույտ յերկնքից մի լիալուսին՝

Շուայլ աղջկա պես՝ տրծաթ ե թափում,
Արծաթ ե թափում այդ ծիծաղառաւ
Աղջիկը վերից ե ժայռը — անգամ
Այդ մռայլագեմ ծերուկը անթարթ
Նայում ե նրան, վորպես բարեկամ:

Ո՛ր, այս գիշերը — այսքան աստղալի,
Այսքան լուսավառ, այսքան գունաղեղ,
Վայել ե միայն մեր մեծ աշխարհին,
Ձորերին ծաղկուն, սարերին շքեղ...
Դեղ, դարնան գիշեր, այս պատշգամբից
Ուղարկում եմ մի տենչալի համբույր,
Դո՛ւ ճերմակ գինուց — լուսնյակի լույսից —
Լցնում եմ ե սիրտ, ե վոսկի սափոր:
Դո՛ւ շրթունքներին, ո՛ր, դարնան գիշեր,
Հպում եմ սրտիս շուրթերն անբիծ
Ու վայելում եմ ե հաճույք, ե սեր
Ձքնադատեսիլ այս պատշգամբից...

Ինչքան եմ ուղում, վոր ժամանակի
Ընթացքը մի քիչ դանդաղի այսօր,
Ու այս գիշերվա յերթը ցնծագին,
Վայելյանը անգամ դառնա դարավոր:
Ուղղակի շնչում, ապրում եմ յես այս
Մարդկանց ինքնաբուղիս խնդությամբ անմեռ,
Ձեմ ուղում քնել... Բայց արագահոս
Ջրերի նման — թռչում են ժամեր:
Յե՛վ արշալույսն ե մոտենում արդեն,
Բոցավառվում են դռներն գիշերվա,
Պատուհաններից թափում են վարդեր —
Արե սիրունիս — հենց բարձիս վրա:

Ո՛ր, այդ գիշերը այդքան ցնծալից,
Այս առավոտը — վառ, լուսավարար,
Այս շքեղ շենքը, վոր կանաչ բլրից
Ծիծղուն աչքերը սևեռել ե վար,

Այս մանուկները — փրփրուն ջրվեժ՝
Ուժով, հմայքով, կախարդանքով լի,
Այս հերոսները ե՛ ուշիմ, ե՛ վես,
Վոր բարձրացել են լեռան կատարին,
Ո՛ր, այս բոլորը հողիս կհիշե,
Վորպես վեր ճախրող արտուսների յերդ,
Յե՛վ քեզ, Նազիրա, իմ առաջին սեր,
Յես չեմ մոռանա յերբեք ու յերբեք...

ՅԵՐԳ ՅԵՐԿՐՈՐԴ

ՖԱՌԻՍՏԵ ԱՐՁԵՒՈՒՄ

Խմբով գնում ենք դեպի Արզնի.
Մեզ հետ է նաև մի ծեր ուսուցիչ.
Գերող վաղորդյալ հաճելի քամին
Փչում է մոտիկ լեռան լանջերից:
Հարթելով հունը թորդ ու բորդ ու ծուռ,
Մաշելով անվերջ ժայռերն աժդահա,
Խաղում է Զանգուն: Զրեբը փրփուր,
Մտիկ տուր, յերգում, յերգում են ահա:
Յերգում են նրանք. ու նրանց յերգին
Ականջ են դնում ժայռերը ախտան,
Ո՛ր, այս ձորերում է՛ մարդ, է՛ յերկիր
Ապրում են հույզը շինարարության:

Անցնում ենք խորունկ, մութ ու անհատակ
Մի ձորի յեզրով: Լուռ ենք բոլորս.
Որը է ջինջ է, է շոյող, է տաք,
Ինչպես արթնացած հին-հին հուշերս:
Ու ամեն մեկս ինքն իրեն ներսում
Խոսում է կարծեք իր մտքերի հետ
Յեվ իր հուշերից հեքիաթ է հյուսում,
Հեքիաթ վոսկեղեն ու արևավետ:
Հեքիաթ՝ նոր մարդու, նոր հսկաների,
Նոր Հոմերոսի, Կոլումբի մասին,
Վորոնց նավերի յերթը քաջարի
Մի որ կհասնեն հեռավոր Մարսին:

Լենան, վոր բնավ տանել չեր կարող
Ու ախոյանն էր լաղաղ լուսթին,
Իր սովորական խայթող համբուով
Վեճի մեջ քաշեց ամպած պոետին:
Խոսքը մեր արդի դեպիանության
Սահմանից անցավ հեռու, շատ հեռու,
Մի Սայաթ-Նովա, Նաղաշ Հովնաթան,
Մի Նարեկացի, Քուչակ հուրհրան
Դարձան մտքերի, հույզերի բաղիման,
Կովող կողմերի նշանակետեր...
Մենք վիճում եյինք, թե նրանց նման
Ո՞վ է այնքան վառ, վառ յերգեր կերտել:

Ծեր ուսուցիչը, այն մեր Քուչակին
Մեծ էր համարում քան մի Հոմերոս,
Քան մի Ֆիրդուսի, ու նույնիսկ Պուշկին, —
Այդ վճիռ, այդ ջինջ, այդ հանճարը ուսու:
Սայաթ-Նովային յերկրպագում էր,
Պաշտում էր, ինչպես քուրմը մեծ Զևսին,
Պատանու նման աշխուժ յերգում էր
Վարդի դովերդու բլրուլ Հաֆլզին:
Հայ պոետներից նա ամենաշատ
Սիրով գովում էր հայր Ալիշանին,
Տերյանի դեքերն թողել էր կիսատ,
Վորպես անարև ու մշուշային:

Պոետը նրան խիստ հանդիմանեց,
Վորպես աղագյին ու սահմանափակ,
Վոր մոռանում է հանճարները մեծ
Ու տաղանդներին լոկ տալիս է փառք:
Վոր խուճկ է ծխում մանր սրբերին,
Տաճարը թողած՝ մտնում է մատուռ,
Վոր մոռանում է համաշխարհային
Թախիժը յերգող մի տրուբադուր:
Յեվ իր աղգային սնափառության

Ձոնդուրն ե դովում նա աշուղական,
Ու չի հոտոտում վարդերը միշտ թարմ,
Հավետ բուրավետ ու հավերժական:

— Զգվել եմ, — ասաց, — ծեր հոմանիւնից,
Կերակուրներից այդ միատեսակ.
Մինչ իմ կարգացած բաղում գրքերից
Լոկ մի քանիսում յես արվեստ տեսա:
Իսկ մյուսները տեղի անտեղի
Կին կամ աղջիկ են բերում ներս խոթում,
Ու գտնելով մի պատահած տղի,
Աղջիկը նրա վզին փաթաթում:
Հետո լաց ու կոծ, դավաճանություն
Ու վարժություններ դերասանական,
Վերջը նրանցից մեկը խմում թույն,
Մյուսը՝ գտնում է մի նոր սիրեկան...

Այսպես է յեղել բոլոր դարերում
Կանոնը վեպի: Յեվ այժմ դերի
Այդ կանոններին՝ դուք չեք դադարում
Նույնը ներշնչել ձեր նոր յերգերին,
Ձեր նոր յերկերին — նոր մարդու մասին...
Ծանոթ եմ մոտից մեր պոետներին,
Նրանց խոհերին, նրանց յերաղին,
Անկեղծությունս դուցե չներեն...
Նրանք նստել են ձեռքերը ծալած,
Մաղերը սանրած հանճարների պես,
Նրանց թվում է կյանքը մի անլաց,
Անվերջ խնդությունս դիմակահանդես:

Թե վարանում ես, փնտս ես պահանջում,
Կարգա նորագույն մեր վողջ լիրիկան,
Արաքսի նման խոր ու շառաչյուն,
Արաբատի պես ե՛վ վեհ, ե՛ հսկա
Լոկ մի պոետ կա, վոր հունն իր ուղու
Հարթել է ինչպես լեռնային մի գետ,

Յեվ գաշտ է իջել բեռներով բեկուն,
Ջրերով լայնհուն ե՛ խորունկ, ե՛ խենթ:
Իսկ մյուսները մաքսանենդություն
Ձկան փոթարեն վորսում են քառեր,
Գրում են բալլադ, գրում են սոնետ,
Գրում են դադել ու նման բաներ...

Բայց յես հոսանքի հորձանքի գեմն եմ
Վարում իմ նավը: Ի՞նչ ուրախություն,
Ինչ ցնծություն է զգում սիրտը իմ,
Յերբ հանդիպում եմ ժայռի ու խութի:
Ուռչում է կուրծքս, ինչպես հողմերից
Բարձրացած կոհակ: Յես այդ բողբոջին
Մի կորսիկացի Նապոլեոն եմ մեծ,
Վոր ահ եր ազգում վողջ Յեվրոպային:
Ինձ դուր է գալիս, յերբ իմ նավակին
Բաղբովում է մի բան, յերբ վոր ջրերում
Փրփուր կա ու յետ, յերբ հողին, հողին
Հարթում է ուղին ազատ, ինքնուրույն:

Ինչպես բոցավառ ճառ արտասանող
Նաբոգնիկական ջահել հոետոր,
Սանձելով մտքի նժույգը թուշո՞ղ՝
Պոետը դարձավ ծովի պես անդորր:
Ձեռքով դեն տարավ փուռը մաղերի,
Վոր ստվերել եր աչքերը անտակ.
Բացվեց ճակատը. ճերմակ մարմարի
Քնքո՞ւշ, նրբակերտ մի չքնաղ քանդակ:
Մինչ մենք վորոտում, ջանքեր ենք թափում
Ջախջախիչ փաստեր գտնելու համար,
Լենան պոետի սրտին է խփում
Ավելի գիպուկ, ավելի համառ:

— Վարդենց, ո՞, Վարդենց, հերիք է քայլես
Մաշված, տրորված ճանապարհներով,
Այդ քո խոսքերը ունեն գուր գալիս

Իրենց վերամբարձ «սխալումներով»:
Ինչո՞ւ յես նորից այս մեր ուրբում
«Հարություն» տալիս հին մեռելներին,
Ո՞ւմ ես նինչ բերում, մում ես ուրբում
Յեւ մի է լսում այդ քո ուրբին:
Ինչո՞ւ յես ներկում այդ խոսքերդ հին
Քնքուշ շղարով նորածնությամբ,
Ո՞ւմ ես մաղնիրում քո հերիաթային,
Ունայնապատիր սնափառությամբ:

Դու պոետներ ի կանաչ անտառում
Տեսնում ես միայն մի հզոր կազնի
Յեւ Ստալինյան բոցաշունչ դարում
Փչում ես աշնան վողրալի քամի:
Իբր թե ցավում ես մեր պոետիայի,
Մեր արվեստների «կործանման» համար,
Այդ մասին նույնիսկ մի յերազային
Պոեմ ես կերտել խոսքերով մարմար...
Յեւ դու հորդառատ կոկորդիլոսյան
Արցունք ես թափում «մեր բախտի համար»,
Դոռում ես, գոռում դիլ ու բարձրաձայն՝
«Արվեստն խորտակվեց, ամա՛ն, վա՛յ, ամա՛ն»...

Ո՞, այդ մտքերդ հին են, բարեկամ,
Թիթեղյա խոսքեր՝ բայց վուկեշրած,
Նրանք լոկ սնանկ, չարկամ, ապրկար
Բարբաջանքներ են՝ նոր դիմակ հագած:
Դա վաղուց պարտված, ընդմիջտ ջախջախված
Մի «տեսություն» է, մի մեռած դիակ
Ու այժմ նրա թևերից կախված՝
Բարձրացնում ես, ազմուկ ազադակ,
Թե իզուր ենք մենք աշխատանք թափում,
Իզուր ենք կերտում մենք մեր կուլտուրան,
Թե՛ «մեր անցողիկ, խառնակ ետապում
Ժամանակ չկա այդ բանի համար»...

Անապատելի այդ հարձակումից
Պոեա Վարդենցը սաստիկ շփոթվեց,
Բայց ուժ հավաքեց բոլոր կողմերից
Ու շփոթմունքը քիչ-քիչ փարատեց:
Փարատեց, սակայն, ինձ թվում էր թե
Նա խուսափում է բաց դաշտը դուրս գալ,
Այս խնդրում դո՛ւն, Լենայի հանդեպ
Իրեն գգում էր և՛ թույլ, և՛ տկար:
Յեւ նա փոխանակ ուղղակի հարցին,
Հարձակումներին պատասխանելու,
Հեծավ մտքերի, հուշերի սև ձին
Գնաց պտույտի հին աշխարհներում:

Նա խռովահույզ դիմեց իր սիրած,
Հավետ պաշտելի պանդուխտ պոետին,
Կարծես վառվում էր, հրդեհվում սրտանց,
Կարծես կանգնել էր լեռան գագաթին:
— Բայրոն, ո՛, Բայրոն, կախարդիչ պոետ,
Սիրում եմ յես քո հպարտ Մանֆրեդին,
Արևը կմարի, կկորչի անհետ,
Բայց դեռ կվառվի սիրտը Հարովդիդ:
Վա՛յ մի հանճարեղ նկարիչ այնպես
Դեռ չի նկարել դեմքը բնության:
Ինչպես պատկերել ու քանդակել ես
Շնչուն տողերովդ՝ դարձնան պես փարթամ...

Չարձակեցի յես զարմանքի ձայներ
Յեւ վոչ հիացքի ձիչեր սրտազին.
Հաճախ եմ լսել այդպիսի ձոներ,
Ձոներ՝ նվիրված մեծ ոտմանտիկին:
Յեւ ամեն անգամ, յերբ նա Բայրոնից
Կարդում էր մի բան — մի յերգ, մի պոեմ,
Արբում էր, կարծես նրանց վառ բույրից
Ու նստաբանը դառնում էր մի բեմ:
Յեւ բեմ էր յեղնում Վարդենցը ջահել

Արտասանում եր ձոներդն իրա...
Իսկ այժմ... Այժմ ուսուցիչը ծեր
Ջարմանք հարցումով — դիմում ե նրան.

— Ինչո՞ւ Բայրոնին այդպես կարոտով
Հիշեցիր, տղաս, չե՞ վոր նրանից
Ավելի հսկա ու մեծ տաղանդով
Շեքսպիրն ե մեծ հայում դարերից:
Ձե՞ վոր Բայրոնը մի մեռնող դասի —
Աղնվականի փառքն ե դովերդել,
Այ, ինչ եմ ասել բլբուլ Ֆերդուսին,
Հենց նրան պետք ե ընդորինակել:
Սակայն ուսուցչի խոսքերը հանկարծ
Համրացան ողում՝ ինչպես շանթահար,
Պոետը ցասկոտ ու խիստ սրտնեղած,
Բացեց սուր վեճի անծայր ճանապարհ:

Հարգում եմ յես քեզ, անծանոթ ընկեր,
Սակայն կարծիքիդ յես համաձայն չեմ,
Շեքսպիրը գրել ե հանճարեղ յերկեր,
Բայց միշտ կապվել ե կյանքին այս ճղճիմ:
Նրա տիպերը մարդիկ են մեղ պես,
Կապված են հողին ու չեն բարձրանում.
Խանդոտ Ոթելլոն, Դեզդեմոնան հեղ՝
Սիրում են մեղ պես, մեղ պես վշտանում:
Ու Յագոների մի անթիվ վոհմակ
Վխտում ե շուրջը և նրա, և քո.
Միայն սիրում եմ Համլետի անհաղ
Միտքը խուզարկու և հավերժ գոգոհ:

Այլ ե Բայրոնը: Վերցնենք թեկուղ
Մանֆրեդը նրա: Դա մի անսահման,
Հավիտյան անքուն ու փոթորկահույզ
Հոգու տրտունջ և, վոր հողմի նման
Խորտակում ե իր ճամբին պատահած
Ամեն մի արգելք: Ալսյան լեռների

Արծիվն այդ հզոր, վոր թևատարած
Ճաթրում ե ազատ, ըմբոստ ու արի,
Նա մեղ նման չե — սողոսկող ու լեղճ,
Նա արևի պես և՛ մեծ ե, և՛ վառ,
Նրա բողոքը՝ մի անեղ հեղեղ,
Վոր խորտակում ե ամեն մի պատվար:

Ծեր ուսուցիչը, վոր համբերությամբ
Տանում եր նրա ոմբակոծության
Համադարկերի ճիշն արագաթափ, —
Սկսեց հանդարտ ու խրատական.
— Սակայն դա վշտի, հոռետեսության
Վայրեջքն ե, տղաս, դա Մանֆրեդ կոմսի
Լոկ անհատական մի հերոսության
Պոեմն ե, տղաս: Մասսայի մասին
Ձկա վոչ մի խոսք: Անիմաստ են այդ
Մենավոր մարդու քայլերը հսկա,
Դա մի ուղի յե դեպի մի անհայտ,
Անորոշ, անհույս, տխուր ապագա:

— Մասսա յեք ասում, մասսա ու մասսա,
Ձգիտեք, սակայն, վոր նրա նման
Ձկա ավելի արնախում գազան,
Վոր նա կողպում ե և՛ սիրտ, և՛ բերան:
Ձգիտեք, վոր նա ծանր ժայռի պես
Կախվում ե մարդու մտքի թևերից,
Յեվ դանձի նման խիստ ու ժանտատես,
Մեղ կախում ե մեր դարի սյուններից:
Դուք աշխատում եք ժխտել անհատի
Ամենակարող ուժն ստեղծագործ,
Կարում եք, կտրում թևերը մարդու
Վորպես մի դաժան, մի ժանտ մսագործ:

Ո՛ր Ջորդանոներ, Նյուտոններ խիզախ,
Նստած ողանալն իրենց ուղեղի,
Մեղնից շատ առաջ գտել են լուսնին,

Աստղերին հասնել — անցնելու ուղին:
 Նրանք փշրել են այս հողադնդին
 Կապող շղթայի ողերը ժանգոտ
 Ու բարձրացել են լեռան գագաթին
 Արևի նման ու արևի մոտ:
 Ամբոխը ուժով ուղել է նրանց
 Այդ բարձրությունից անդունդը քաշել,
 Բայց տեսեք, տեսեք աստղերն անանց
 Ինչ վճռ են փայլում գարնան այս գիշեր...

Իսկ մենք, հողեղեն արարածներս,
 Վոր մի փոր հացի համար ենք տնջում,
 Վոր վոչխարների հլու հոտի պես —
 Միայն ուտում ենք ու հանգիստ քնում
 Յեւ կարծում ենք, թե ստեղծել ենք մի
 Յերջանիկ ու շեն յերկրային դրախտ,
 Մեզ վարակել է մի հաշիշային,
 Ամեն ինչ լափող ու բախտության ախտ:
 Այլ է Բայրոնը: Խիղախ ծովահեն,
 Իր դարի ընդդեմ մարմնացած բողոք,
 Վոր հարություն է տալիս անցյալին
 Իր պոետական հմայուն փողով:

Անցյալի վայրկյանը ապագա դարեր
 Յեւ նույնիսկ ամբողջ գալիքը արժե,
 Գալիքը կգա, անցյալն հետ բերել
 Դեռ չի հաջողվել և վոչ մի ուժի: —
 Ո՛ր, նայիր ձեռքիս այս ժամացույցին,
 Տես՝ ինչ արագ է սլաքը թռչում,
 Այդ մեր կյանքն է, վոր ձեռքը ծոցին
 Վայրկյան առ վայրկյան գնում և կորչում:
 Թե քաջ ես, հզոր, վերադարձրու,
 Հետ տուր ինձ անցած վայրկյանն այդ չնչին,
 Ո՛ր, դու անդոր ես, դու մժղուկ, դու լուս,
 Վոր տեր ես կարծում քեզ ամեն ինչին:

Մի որ ուղղակի քարին եմ խփել
 Ու փշրել ձեռքիս ժամացույցը չար
 Յեւ սկսել եմ ինքս ինձ խաբել,
 Վորպեսդի մոռնամ ե՛մ մահ, և աշխարհ:
 Ձե՛ վոր ամենից պինհայտ ու հեշտ
 Մեզ ցույց է տալիս սև փոսի ուղին
 Սլաք սրիկան, վոր այդպես անհետ
 Փախչում է հապճեպ ու գաղտադով:
 Փշրել եմ սակայն մի այլ ժամացույց
 Ավելի պարզ է ուղին ցույց տալիս,
 Նայիր մաղբրիս, տես, ինչպիսի ցուրտ
 Ձմեռ է իջնում գլխիս, քունքերիս...

Իր վերջին խոսքը հաղթական տոնով
 Շեշտեց պոետը ու առավ դադար,
 Ինչպես լողացող առագաստանավ՝
 Հեռվից գալիս է մի ամպե անտառ:
 Իսկ ընկերուհիս, վոր թվում եր ինձ,
 Թե չի լսում այս արյունոտ կովի
 Սրերի ձայնը ու լոկ անթախիժ
 Ունկնդրում եր կարկաչը առվի,
 Կամ ճանապարհին աչքերը նրա
 Դիտում են կանաչ արտերը անծիր,
 Հանկարծ պոետի դիրքերի վրա
 Կապեց անվրեպ մարտի գնդացիր:

— Թեև ակներև, բայց պետք է ասեմ,
 Վոր մեր բարձրագույն ուսումնարանից,
 Գիտությունների այդ արսենալից
 Դու դուրս ես յեկել բոկոտն, անդեն:
 Դու մնացել ես նույն հեգելիստը,
 Ֆրիդրիխ Նիցշեյի ջերմ յերկրպագուն,
 Ու չես վողջունել բարի գալուստը
 Աստղալի կյանքի — այս մեր աշխարհքում:
 Դու միշտ պնդել ես, թե կորսիկացի

Նապոլեոնից ել վեհ անուռն չկա,
Թե՛ մենք ունենք լոկ մի Նաբեկացի,
Վորին չի հասնի և վռչ մի հսկա:

Իրերը դիտում ես կանգնած վրճակում,
Ձեռ տեսնում նրանց ընթացքը հոսուն,
Դու վողջ աշխարհից մի խուց ես ջոկում,
Փակվում ես մեջն ու յերգեր հյուսում:
Յեվ հնադարյան ճգնավորի պես
Անեծք ես կարդում մարդկանց շառաչուն,
Սըրնթաց թափին: Դու փափաղում ես
Ապրել լոկ՝ ինչպես մենավոր թռչուն:
Զգիտես, սակայն, վոր մեր այս դարում,
Ուր — քո ասածով բացվել են արդեն
Ուղիներն — դեպի աստղային հեռուն,
Մարդիկ մենակ են լոկ մութ դադաղում:

Ներբողում ես դու ուժը ալիքի
Ու մոռանում ես ովիրանի մասին, —
Դրա համար են յերգերդ դառնազին,
Անդոր, անկրակ, արցունքոտ ու սին:
Հին արժեքներին դու ծունկ ես չոքում՝
Ինչպես հին քուրմը — բազինի առաջ,
Սակայն չես տեսնում — ինչպես են ծաղկում
Նոր պարտեզները մեր մշտականաչ:
Բայց, տես, այս գետի վազքը սըրնթաց,
Կարճ ես մենակ շուռ տալ դեպի հետ...
Այնպես ել կյանքը հին, անվերադարձ
Ել չի դառնա յետ, ել չի դառնա յետ:

Հաղթանակ տարած Կյուվեյի նման,
Վոր պարտված կարծեց մեծ Սենթիլերին,
Քայլում եր հպարտ — սրտաջինջ Լենան
Հայացքը հառած հեռու լեռներին:
Իսկ ուսուցիչը, ինչպես Հոմար
Մի ազնվազարմ ձերակուտական,

Վոր հանկարծ լսած շեղորը ուղմի —
Բյուր ստրուկների ապստամբության,
Դլուխը կորցրած ու սարսափահար,
Հարձակում կրած մի մարդու նման,
Սկսեց նորից մեղմ ու հայրաբար
Շոյող խոսքերով խրատել նրան:

— Արհամարհում ես բազմությունների
Ուժն ամենազոր: Զգիտես, սակայն,
Թե ինչ է արել բազում դարերի
Խիզախ հերոսը — մեր մասսա-հական:
Այստեղ — այս ձորում, ուր մի ժամանակ
Կային լոկ հյուղեր — մութ ու գետնափոր,
Այստեղ — այս դաշտում, ուր լոկ մի առվակ
Լալիս եր տրտում ու սրտակտուր,
Այստեղ, այս լեռան ծաղկավետ լանջին,
Ուր մի ժամանակ — անողոք ու խիստ —
Շաչում եր տիրոջ ջլապինդ դամչին —
Այժմ խելում է մի ազատ, մեծ սիրտ:

Պոետը հարմար խոսք եր վորոնում,
Վոր ուսուցիչին տա հակահարված,
Մի քանի րոպե, կարծեք վարանում,
Կարծեք սրտումը ծնվում է կասկած.
Նա չի հավատում իր թույլ ուժերին, —
Նրան տանջում է մի անբուժելի,
Անդամալուծող հին հիվանդություն,
Վորի անունն է հոռետեսություն:
Վորոճում է նա պայթուցիկ խոսքեր,
Խոսքեր թունավոր ու խռովարար...
Մինչդեռ, մեր Լենան ծաղիկներ գրկել —
Կենսատու հյուլ է սրսկում նրան:

— Վարդենց, սիրելիս, այս մեր յերջանիկ
Կյանքը կերտել է հենց հերոսը այդ,
Այս մեր կիրճերը, ժայռերն անառիկ

Ձեր կարող տիրել և վոչ մի անհատ:
Ո՛ր, մասսաների թոխչքի դիմաց
Քո հերոսները խեղճ են ու անճար,
Բայց նրանց առաջ՝ կաղնու պես կանգնած՝
Այդ ղեկավարն է մեր բաղմահանճար:
Տանում է նրանց նա մեծ գրոհի
Հանուն աշխարհի վերափոխության,
Ու նրանցով է ինքը հաղթարի,
Յեւ անպարտելի, և հսկա տիրան:

Լուռ ե պոետը... Իր մտքի հանքում
Կարծես լսվում է ձայնը քլուռնդի...
Նա վերհիշում է անցյալի միջում
Մշուշված դեմքեր, դեպքեր սրտագին:
Մտնում ենք ձորը՝ Վերևը՝ քարափ,
Վորից կախվել են — ժանիքների պես
Ահավոր ժայռեր: Հեռվում մի քաղաք
Աչքով ե անում ու կանչում ե մեզ:
Ու մոլորի բարակ շղարշով պատած՝
Հուշ-խարույկների շեղձը խառնելով՝
Մերթ ամպոտելով, մերթ պարզ, սրտաբաց
Պատմում է պոետն հուշեր խուռներամ...

— Հիշում ես, Լենա, հին պրոֆեսոր,
Այդ կարճիկ ու հաստ քնած «Ամպրոպին»,
Սոսում եր սակավ, սակայն պաթոսով
Մերթ-մերթ յեղնում եր բարձր ամբիոնին:
Հիշում եմ: Մի որ լսարանը մեր
Փրփրած գետի պես՝ յեղած ափերից՝
Քրքրում եր մի հանգուցված խնդիր:
Նա ծանրածանր, հորանջուն, քնկոտ,
Կլոր միլրոքը շոյելով խաղաղ —
Տոնական ու վես տեղից բարձրացավ. —
Տղերք, ինչո՞ւ յեք, ինչպես աքաղաղ
Մեկ-մեկու տալիս սուր — կտուցի ցավ:

Հարցը պարզ է, պարզ, դարձան արևոս:
Յերկնքի նման: Ըստ իմ կարծիքի
Այսպես է լուծվում հանգուցը «կնճոտ»:
Սպասում եյինք «թևավոր» խոսքի:
— Տղերք, — ասաց նա, — կասեմ մի կարծիք,
Թե համաձայն չեք՝ մի ուրիշը կա...
Հիշում ես, ինչպես պայթեց խուռ աղմուկ
Ու դահ բարձրացավ ծիծաղի արքան:
Քրքրում եյինք և դառն, և սուր,
Ծիծաղեց նույնիսկ Ամալիան անխոս,
Ու լսարանը դարձավ անսովոր
Փափսուկների խսկական քառս:

Իսկ Համդոն, այդ շեկ, այդ կաղնեհասակ
Դյուրավառ տղան, այնպիսի բարձր
Մի ծիծաղ ուներ, վոր ինչպես հորձառեք՝
Լցրեց միջանցքը ու արշավեց վեր...
Հիշում եմ նաև, ինչպես մի անգամ
Իր չկարգացած գրքերի մասին
Մեր մի ընկերը խոսեց յերկու ժամ,
Իսկ դասախոսը զեկուցումը սին՝
Դտավ բավարար: (Յեւ պետք է ասել,
Վոր դասախոսը մեր այդ անվանի
«Քննադատ» եր մի, և պետք է հիշել,
Վոր և վոչ մի գիրք նա գրած չունի):

Ունեյինք նաև մի քանի գրքի
Սահմանից չանցած մի դոցենտացու,
Սոսում եր անվերջ, կրկին ու կրկին
Նույն հարցերի շուրջ.. Միթե՞ չեք զգում,
Սիրելի Լենա, այդ խեղճ տիրացուն,
Վոր մենք նոր դարի, հեղափոխության,
Գնացքն ենք նստել, վոր ղիլ են զնգում
Թռչող գնացքի ուղիները խնդուն:
(Արտասանում եր հայերեն բառեր,

Բայց հայերենի մի նշույլ չկար,
Նա մեր մտքերին դարձել էր մի բևե,
Իսկ մեր մեջքերին, ծանր, ճգմիչ քար...

Հուշերիս ամպոտ ու մութ յերկնքում
Կայծակի նման լուսավորելով
Խորունկ խորշերը փոթորկուն հողուս —
Իմ դեմ ե յեկնում իր վեհ հասակով
Ու իր ճակատով — ովկիանի պես լայն՝
Մեր դիակեկտիկ մատերիակիզմի
Դասախոսը սեզ: Նայում եմ նրան,
Միրելի Լենա, կարծես հենց հիմի
Խոսում ե հետս, ու յես զգում եմ,
Տեսնում եմ՝ նրան ճակատի դաշտում
Ու արտահայտիչ անհուն աչքերում
Ինչպես ե սուլում վշտի խենթ քամին...

Անսահման սիրով լսում եյի յես
Այդ մարդուն միայն: Նա իմ մեջ վառեց
Գիտության հուրը, վորին թե լցնես
Ովկիանոս մի ջուր՝ չեր կարող մարել:
Սակայն յես նրա տեսակետին ել
Համաձայն չեյի: Նա ներքողում էր
Միշտ նույն հերոսին. (դե, ինչպես տանել,
Յերբ քարկոծվում են քո հին աստվածներ):
Բայց սիրում եյի — ժպտով ժլատ
Ու խիստ քննադատ — այդ պայծառ մարդուն,
Նա մի արե եր — մութ ու միզապատ
Խեղճ մարդուկների այդ մթնոլորտում:

Ո՛, այդ որերը ինձ տվել են թույն,
Միրտա կտրել են մի բուլթ սդոցով,
Ինչպես յես հողուս մակընթացության
Ահավոր ժամին — դուրս գալիս բաց ծով:
Փայփայում եյի և՛ աղջիկ, և՛ վարդ,
Ու գրում եյի սիրո պոեմներ,

Վորոնում եյի մենավոր մի վանք,
Մի խաղաղ անկյուն — անձայն, անընկեր:
Բայց այլ եր, այլ եր, սիրելի Լենա,
Այդ ժամանակի բացարձակ վողին,
Ու բարձրանում եր հարկն հարկի վրա —
Քո այս մարմարյա, այս լուսեղ շենքի:

Ու յերգում եյին, բոլորը յերգում.
Նավաստին՝ ծովում, բանվորը հալած
Յերկաթի առաջ ու խորունկ հանքում,
Կոլխոզնիկը՝ լայն ու համատարած
Ծփուն արտերում, գինվորը — կարմիր՝
Մեր անծայրածիր սահմանի վրա՝
Ու պոետները — պոետները մեր
Յերգում եյին լոկ վերելքը նրա:
Իսկ յես վայրենի վարդենիներ
Մահն եյի լալիս, ինչպես Բաղդադի
Մեծանուն պոետ — վշտոտ Մահարին՝
Ջենքը դրի վար ու փախա մարտից:

— Վարդենց, ո՛, Վարդենց, դրա համար ել,
Այդ շենքի նման ու այդ շենքի հետ
Պոետներ են նոր յեկել — բարձրացել,
Իսկ դու մնացել, մնացել ես հետ:
Դու յեղասայլի թափով ես վաղում
Մեր սուր — սլացող գնացքի յետքից,
Դու հին հայկական հեքիաթ ես շատում
Յեվ յերդախառն, և դառնակսկիծ:
Ձես տեսնում, սակայն, վոր շատ են փոխվել
Մարդիկն ու աշխարհ, սարեր ու ձորեր,
Վոր մաքառումով, բարձրանում են վեր
Յեվ յերիտասարդ, և՛ մանուկ, և՛ ծեր:

Դու այն Մանչացի Դոն-Կիխոտի պես՝
Ջեռքումդ նիզակ ու ասպետական
Սողավարտ զլեիդ՝ յեկել ես հանդես,

Ո՛ր, խղճուկ Վարդենց, չգիտես, սակայն,
Վոր հերոսական մեր արագ վազքի
Թռչող գնացքից դու վայր ես ընկել,
Դարեր են անցել... Ջարթնել ես կրկին,
Յերգում ես վաղուց մոռացված յերգեր:
Դու խիստ զայրույթով դատապարտում ես
Մեր ժողովները... Տանջող ձանձրույթով
Նստել ես լսել... Անիծել ես մեզ
Ու միշտ խռով ես յեղել դու սրտով:

Գանգատվում ես, թե շատ եյինք խոսում,
Բայց յերբևիցե դարնանամուտին
Տեսնլ ես, ինչպես սառցային մի սյուն,
Գահավիժում ե, գլորվում գետին:
Ու սկսվում ե անդուսպ մի ձնհալք,
Յերգում են հազար — հազար առուներ,
Գետը վաղում ե կոհակ առ կոհակ,
Ու կարկաչում են անթիվ աղբյուրներ:
Լսվում ե ճաթրող թռչունների յերգ,
Դառների մայուն, ձիերի լարինջ,
Դարունն ե գալիս, զարթոնք ե, զարթոնք,
Դալիքը վառ ե, և դուրթիչ, և ջինջ...

Կարո՞ղ ես, կարո՞ղ զարթնող բնության
Առաջը առնել, — ճ, վոչ, չես կարող,
Նա դարնան համար բոցուն ցնծությամբ
Ուղի յե հարթում ճիգով, պայքարով:
Այդպես ել, Վարդենց, նոր, ճ, նոր կյանքի
Ջարթոնքի ժամին դու չես կարենա
Առաջը առնել խոսքի, հրճվանքի
Վարար հոսանքի: Ինքնարուզի ե նա՝
Վորպես լեռներից պոռթկող հորդ աղբյուր,
Վորպես սիմֆոնիա մեծ Բեթովենի,
Իսկ դու սիրում ես մի թեթև բամբուլ
Ու նոճի ծառեր — քեզ ամպհովանի:

Յեվ դու լսել ես այդ մեծ սիմֆոնիան,
Վորպես դերվիշը արևելացի,
Սիրուհուց խոցված պատանու նման —
Վերոնել ես լոկ շեշտերը լացի,
Չես գտել, ավա՞ղ... ու տառապել ես...
Իսկ այդ սիմֆոնիան բերդեր՝ զրավող
Մասսաների պես և՛ հպարտ, և՛ վես,
Հնչել ե անվերջ մարտի զրոհով:
Ու գրոհել են մասսաները հոժ
Բարձունքից բարձունք, գաղաթից — գաղաթ,
Իսկ դո՛ւ... դու վորպես ճահճային մի ոճ՝
Լացով ես դիտել այդ յերգը զվարթ:

Սերգոն, վոր մինչ այդ ծանրախոհ ու լուռ
Լսում եր վեճը մեր հետաքրքիր,
Իր խորազնին աչքերը հուր-հուր,
Հանկարծ սևեռեց պոետի դեմքին:
Ու նրա այրող հայացքի առաջ,
Վարդենցն ակամա գլուխը կախեց.
Բայց նա գետի պես՝ հորդած, վարարած՝
Յեվ ափ, և պատվար խորտակեց, քանդեց:
Անդիշում, ամուր՝ դերթ պողպատ անթեք՝
Կրքոտ, բայց զսպված Սերգոն եր խոսում:
Նրա խոսքերը՝ դերթ թունավոր տեղ,
Խոր մեխվում եյին պոետի սրտում:

— Մեծ համբերությամբ, հուզված ասաց նա, —
Լսեցի յես ձեր վեճը «իմաստուն».
Թույլ տվեք այժմ լինել անխնա՝
Ինչպես հատուկ ե կոմունիստ մարդուն:
Չե՞ վոր հանձարեղ Իլյիչն անմահ
Ու մեր պողպատե առաջնորդը մեծ՝
Մարտում յեղել են դաժան, անխնա,
Այդպես ել կռել ու կռվել են մեզ:
Չե՞ վոր փառապանծ մեր կուսակցության

Հողուց մի մասնիկ կա նաև իմ մեջ
Ու չե՞ վոր նա յե ավել հողուս թափ,
Մտքերիս՝ թոհչք փառահեղ ու մեծ:

Դու, ընկեր Վարդենց, խոսում ես հուզված,
Ջովված խոսքերով ու դառնակսկիծ.
Մակայն մտքերդ հին են, դղզված
Ու փոխ առնված այս կամ այն գրքից:
Կյանքն ե անա շունչն ամեն ինչի,
Վոր պակասում ե այդ քու մտքերին,
Դրա համար են թղձալի, չնչին,
Յեվ յերազներդ, և մտքերդ հին:
Դու «վարպետորեն» ու «տաղանդավոր»
Փայլուն տողեր ես շարում կողք-կողքի,
Բայց ստացվում ե լավկան, սգավոր
Մի մահվան քայլերդ՝ անհույս, անհողի:

Այսպես որինակ՝ Շոպենհաուերյան
Անհույս, անկրակ հոռետեսություն
Դու մեր այս չքնաղ կյանքը հուր-հուրան,
Մեր վերելքը մեծ ու արագաթափ
Համարում ես լոկ մահվան մի թափոր,
Իսկ մեզ՝ հնազանդ վոչխարների հոտ...
Դու ամեն ինչին նայում ես թափուր,
Անարև սրտով ու աչքերով խորթ:
Բայց միթե այստեղ կա ճշմարտություն
Դո՛ւնե մի հյուսիս, մի չնչին մասնիկ...
Դրանից ել բուրթ, անձիշտ, անատամ
Մեղադրանք կա՞ նոր մարդու մասին:

Մենք, վոր յերեք մեծ ու աշխարհացունց
Հեղափոխություն առաջամարտիկ
Ձինվոր ենք յեղել, մենք, վոր մահացու
Հարված ենք տվել թշնամուն վամպիր,
Մենք, վոր փոխում ենք հունը գետերի,
Աստղերի անհաս աշխարհն նվաճում,

Վոր շունչ ենք տալիս անապատներին,
Ուր դարու հասլն ե խնդությամբ աճում.
Մենք, վոր անդադար վերափոխում ենք
Յեվ մարդ, և՛ աշխարհ, և՛ հողի և՛ սիրտ,
Հլու հնազանդ վոչխարներ ենք մենք,
Ուրբի՛շն եր արդյոք, թե այդ դո՛ւ ասիր:

Անարթիտի պես մոտենալով վողջ
Համաշխարհային գրականության՝
Ընկար մտքերի լարերին թի մեջ,
Ու հակասության փակուղին մտար:
Խարույկի վրա բարձրացրի դու
Արվեստի Մոնբլան մեծ Շեքսպիրին,
Միայն Բայրոնին, այդ անհույս մարդուն,
Հասցրի հեռու, հեռու աստղերին:
Ի՞նչն ե պատճառը քո այդ անհեթեթ,
Դո այդ «ինքնատիպ» մտքերին, ընկեր,
Իդուր յես թափում արցունքի հեղեղ,
Մեզ ինչի՞ յեն պետք այդպիսի յերգեր:

Ձե՞ վոր մարդկություն հանճար մեծագույն
Համայնապարփակ Մարքսը վե՛հ ու մեծ
Անհուն սիրով ե սիրել հմայուն
Շեքսպիրին ջինջ ու արևամերձ:
Ձե՞ վոր դեռ վոչ մի մեծ արվեստապետ
Հողու հանճարեղ ճարտարապետ մարդ
Ձի կերտել մի նոր իմաստուն «Համլետ» —
Աստղալի յերկինք, և վճիտ, և բարդ:
Ձե՞ վոր դեռ վոչ վոք այնպես բազմերանդ
Ձի արտացոլել կյանքն իր դարի,
Ինչպես արել ե խիղախ վողբերդակ —
Շեքսպիրը վե՛հ, մեծ ու վիթխարի:

«Նա պատկանում ե բոլոր դարերին»
Ասել ե մեկը Վիլյամի մասին,
Թեև ընդհանուր ու տարերային

Խոսքեր են դրանք — բոլոր միասին,
Վորովհետև մեր արեղերքի մեջ,
Ամեն ինչ հոսում, փոխվում և անվերջ,
Բայց պետք է ասել, վոր այդ ընդհանուր
Խոսքերումն էլ կա ճշմարտության հուր,
Մարդկային հոգու մեծ ճարտարապետ,
Վոր կառուցել է շենքեր վիթխարի —
«Մակրեթ», «Լիր արքա», «Ոթեկո», «Համլետ»
Զի պատկանում լսկ և լսկ իր դարին...

Զքս տեսնում, միթե, մեր նոր արվեստի
Բարձրացող շենքը վիթխարահասկա,
Նա կարիք չունի վոչ քո գովեստին,
Վոչ քո քնարին, հույզերին մրսկան:
Նա մեր անսահման մեծ հայրենիքի
Հող ու ջրից է կյանք առնում, աճում.
Դու այդ շենքի մեջ կլսես յերգի,
Նվազի ձայներ՝ և՛ բաղմահնչյուն,
Յեւ բաղմալեզու, և՛ վեհ, և՛ խնդուն:
Այդ շենքի համար, լսում ես, ընկեր,
Վորպես քար, ցեմենտ, աղյուս ու բետոն՝
Մենք գործածում ենք հույզեր և յերգեր:

Դա շենք չէ, այլ մի հոյակապ համերգ,
Վոր հորինել է վոչ թե մի Վաղնիս,
Վոչ թե Բեթհովեն — դարերով անմեռ,
Այլ աշխատավոր ժողովուրդը մեր:
Սակայն վոչ միայն ժողովուրդը մեր,
Այլ և շատ ու շատ այլ ժողովուրդներ,
Յուրաքանչյուրը իրա ազգային
Ձեն և հաղորդել այդ վեհ հսկային:
Սակայն այդ ձեք հազեցած է վեհ
Սոցիալիստական բովանդակությամբ,
Ու այդ յերգով և սուրում դեպի վեր
Մեր յերկիրը մեծ ու արագաթափ:

Ու մասնակցում են այդ մեծ համերգին
Թե քո ակնարկած պոետը հուր-հուր,
Թե այլ պոետներ մեր նորոգ կյանքի,
Վոչ վորպես ոտար, կամ մի որվա հուր,
Այլ ամեն մեկը իրա գործիքով,
Իրա յերգերով — կենսաթինդ ու նոր,
Յեւ հորինվում է բոլորի ձիրքով,
Բոլորի ձեռքով այդ յերգը հանում:
Դուցե իմ խոսքը այսքան չերկարեր,
Թե վոր չգայի, վոր մի պինդ ճակատ
Ուղում է այսօր մեր դեմ պայքարել
Ձենքերով և՛ հին, և՛ բութ, և՛ ժանգոտ:

Սերգոյի խոսքը հնչում էր վստահ՝
Ինչպես հնի դեմ գրոհող բանակ.
Ինչքան ճգնեցի, մի բառ չգտա,
Վոր հիացմունքիս փակ լեզուն բանամ:
Այդ մարդու խոսքում կար ստալինյան
Անդրդվելի կամք ու արիություն.
Հենց այդ էր, այդ էր, վոր իր ջերմությամբ,
Յեւ համոզում էր, և խորը դյուլթում:
Հենց այդ էր, վոր իր ճշմարտապատում,
Փաստառատ վեճով, կենսուրախությամբ
Պոետի դեմքին ամպեր էր բարդում,
Դորձ, արձիճ ամպեր հուսարեկության:

Բայց նրա խոսքը դարձավ ջախջախիչ,
Ավելի հատու, անողոր, դաժան,
Աչքերը՝ շանթոտ, շարժումները՝ խիստ,
Հոնքերը՝ ծանրացան, ինչպես մայլ ժայռ
Յերբ նա վերլուծեց պոետի հոռի,
Անլույս մտքերը, գալիքի մասին,
Յերբ նա անխնա մատնելով հրին՝
Քանդեց պոետի տաճարները հին:
Յերբ նա ծառացավ Վարդենցին ընդդեմ,

Վարպես իսկական խիղախ լենինիստ,
Վոր գիտե հինը արմատից քանդել,
Թշնամու դեմ միշտ անսասան և խիստ...

Դու,— ասաց Սերգոն, — ներկայից դժգոհ,
Դալիքից անհույս, անհեռանկար,
Մինչհսկտեմբերյան անցյալի դժգոհյն
Ու նույնիսկ նրա եջերը մռայլ,
Զարդարում ես վառ, վոսկեգուլյն շորով,
Մետաքսյա քող ես գցում յերեսին,
Յեւ թվում ե, թե որոր ու շորոր՝
Յեկեղեցի յես տանում նոր հարսին...
Դու յերազում ես, փիլիսոփայում,
Զոներդ ես կարգում այդ նորահարսին,
Զերմ գուրգուրում ես, սիրով փայփայում
Յեւ անուրջներով և մտքերով սին:

Ճիշ չես խնայում փրկելու համար
«Վոսկի մակույկը» այդ խորասուզվող,
Յեւ ատելությամբ, զայրույթով համառ,
Աչքերիդ մեջ թույն ու սրաիդ մեջ վոխ —
Դու մեր դալիքը ժխտում ես իսպառ,
Ներկան թաղում ես, գերթ ոտար մեռել,
Ու վորոհում ես մի նոր ճանապարհ,
Բայց հւր... դեպի վեհ, բարձրաբերձ լեռներ,
Դեպի աստղալի աշխարհը անհայտ,
Դեպի նոր ափեր, նոր Մարսի դյուլթիշ,
Ո՛ր, վոչ, քո ուղին ե՛ հեշտ ե, ե՛ հարթ,
Քո վորոհածը՝ արցունքոտ թարթիչ:

Քո ճանապարհը վոչ Կոլումբների,
Վոչ Նյուտոնների ուղին ե, ընկեր,
Դու տխուր ճայնով ու կարոտալի,
Լոկ յերգում ես հին ու տաղտուկ յերգեր:
Հեծած պապական յերջանիկ եշին՝
Դու մեր հայկական հին առապարով՝

Բարձրացնելով դարավոր փոշի,
Յերգելով վաղուց մեռած բարբառով՝
Յետ ես դառնում, յետ, վարպես նահանջող
Վիրավոր, անդեն, վշտահար ասպետ...
Յեւ քեզ թվում ե, վոր դառն զողանջով
Վողջ բնությունը վողբում ե քեզ հետ:

Անցյալ մի բուլեն թանդ ե քեզ համար,
Քան թե մարդկության ամբողջ ապագան,
Իսկապես ասած՝ չեմ դառնում մի բառ,
Վոր լավ վորոշեր քո այդ ապիկար,
Քո այդ այլանդակ միտքը սնափառ...
Իհարկե, անցյալն մենք ամբողջովին
Չենք ժխտում այնպես բիրտ, վանդալաբար,
Ինչպես մոտեցար մեր ապագային...
Անցյալն ել ունի ուսանելի բան,
Մենք ժառանգում ենք այդ ուսանելին
Ու կոփում, կռում մեր ջինջ ապագան
Ներկայիս զնգուն, պողպատե սալին:

Ու չե՞ վոր նույնիսկ միջնադարի լուռ,
Խավար գիշերում կան լույսի փնջեր—
Սերվանտես, Դանտե, Դալիլեյ հուր-հուր,
Վոր այնպես խանդով, զեղուն, սիրաջերմ,
Յերազել են վեհ դալիքը պայծառ,
Տենչացել են նոր այգաբացը վառ...
Մենք յերբեք, յերբեք վոչ վոքի չենք տա
Մարդկային մտքի և վոչ մի տիտան:
Մեր հայացքը միշտ ուղղված ե առաջ,
Իսկ քո աչքերը միշտ յետ են նայում:
Այդ քո յերգերով — սե, դառնահառաչ՝
Այդ հւմ ես, հւմ ես, հւմ ես հմայում:

Սերգոյի խոսքերը կայծակների պես
Ոգում գծեցին հարցական նշան,
Իսկապես ասած՝ պոետը ամպեց,

Հոնքերին իջան յերկու ծանր ժայռ:
Լենան ուրախ եր, վոր իր կողքին կա
Այգալիսի խելոք, խիզախ զինակից:
Բայց ինձ թվում եր, վոր դժգոհ ե նա
Նրա մահացու ամեն մի զարկից:
Լուռ ենք: Փչում ե դուրեկան մի հով,
Մասրենիներն են համբուրվում ձորում...
Ու ահա Սերգոն անհուն խնամքով
Լենային բռնած ուղին ե «ծուռմ»:

— Յես քեզնից գոհ չեմ, սիրելի Լենա,
Դու շատ քնքուշ ես դեպի թշնամին,
Դու հիմնականում մերն ես անպայման,
Բայց մերթ դառնում ես աննյութ, անմարմին:
Շեղվում ես ուղուց մեծ առաջնորդի
Գաղթենիության հաճիճք սուզվում,
Յերես ես տալիս դյուրաբեկ սրտին,
Թշնամու ցավով շատ շուտ ես հուզվում...
Սիրելի Լենա, սիրելի Լենա,
Հաղթե՛լ ես ուզում ճակատամարտում, —
Թշնամու հանդեպ յեղիր անխնա
Յեւ սրտին շատ քիչ, շատ քիչ յերես տուր:

Հուզված եր Սերգոն, անսահման հուզված,
Անխնա եյին զարկերը նրա,
Տեսնում եյի յես՝ ինչպես բորբոքված
Գրավում ե նա դիրք դիրքի վրա:
Յեւ գուցե վեճը շատ հեռու գնար,
Դառնար իսկական սրամարտություն,
Թե վոր Արզնին հանկարծ չերևար
Շենքերով շողուն և ջինջ, և խնդուն:
Յեռեն թողնելով ամբարտակը հաղթ,
Վոր դեմ ե կանգնած Զանգվի ջրերին,
Խանդավառությամբ մեր մշտազվարթ
Խմրով մտնում ենք չքնաղ Արզնի:

Յերկար շրջում ենք: Կեսուր ե արդեն,
Գարնան արեք մազում ե վոսկի...
Ո՛ր, այնքան վարդեր, վարդեր ու վարդեր,
Բազմերանդ, դունեղ, թիվ չկա իսկի:
Ճաշելուց հետո քիչ հանգստանում,
Հետո գտնում ենք իմ մի ընկերոջ.
Նա ուրախությամբ մեզ տանում ե տուն,
Ծառուղով կանաչ ու նորարոգաջ:
Նկարիչ ե նա ու նկարչական
Մուգեյի վարիչ՝ մի զգայուն մարդ.
Հայացքը նրա նման ե մանկան,
Թեև մաղերում կան թելեր արծաթ:

Նստում ենք նրա գոգտրիկ պարտեզում,
Զանգվի ձախ ափին — խնձորենու տակ,
Տեսարանը մեզ դյուլթում ե, հուզում՝
Վորպես ծիացող լիճը կապուտակ:
Տարիներ առաջ, ցուրտ ձմրան մի ուր,
Յերբ նոր եր դրվում հիմքն ամբարտակի,
Յեղել եմ այստեղ՝ վորպես մի ճամբորդ,
Մի թափառական մենավոր վոդի...
Ի՞նչ փոփոխություն, ինչպիսի՞ թոհիջք,
Կարծես դարեր են սահել ու անցել.
Ո՛ր, ինչ աշխատանք, ինչ յեռանդ, ինչ ճիգ,
Այս լճն շողշողուն ճամբա յենք բացել...

Սերգոն ինձանից խնդրում ե մի դիրք:
Տալիս եմ նրան իմ «Սեր» պոեման.
Հետաքրքիր ե, շատ հետաքրքիր,
Նրա կարծիքը, ճաշակն իմանալ:
Վերցնում ե դիրքը, անունը կարգում,
Մի քանի բոպե թերթում մտախոհ.
Ինչ՞վոր տողերին նայում ե ժպտում,
Հետո ծածկում ե... Ինձ թվում ե՝ դոհ:
Ու բաժանվում ե, հեռանում մեզնից,

Առանձնանում ե, պառկում ծառի տակ,
Կարգում ե «Սեր»-ը... նայում ե վերից
Յերկիրն՝ կապույտ աչքի պես հստակ:

Մինչ յես հուշերիս դիրկն եյի ընկել,
Գանգումս լռշում եր մտքերի մի հողմ,
Պոեան ու Լենան, վորպես մոտ ընկեր,
Կամըջից անցան Զառգույցից այն կողմ:
Ու նկարիչը նայելով նրանց,
Մի հոգոց քաշեց սրտի թորքերից,
Տխուր աչքերով պարզ ու սրտաբաց
Մտերիմի պես այսպես դիմեց ինձ.
— Լսիր, Արմենակ, պատմելու յեմ քեզ
Վաղուց պատահած մի դեպքի մասին,
Մի ազնկա մասին — ջինջ ու վոսկեգես՝
Ուղմում ես լսել: — Շատ սիրով՝ ասի:

Սրարշավ գետը թռչում ե առաջ,
Վորպես սանձարձակ փրփրաբաշ նժույգ,
Ու ալիքները թե ու թափ առած՝
Ուրախ պարում են մերթ մենակ, մերթ գույգ:
Հանգիստ նստելով կանաչի գորգին,
Վոտները կախած գովաշունչ ջրում՝
Ու խորասուզված ովկիանն իր մտքի՝
Մի պահ լռում ե ու թոր անըջում:
Հետո պատմում ե մի տխուր զրույց
Յեվ պատկերավոր, և պարզ, և դուռնեղ,
Ո՛ր, նա պատմելիս այնպես սրտառուչ,
Այնպես տխրալի մի հայացք ունեեր...

ՅԵՐԳ ՅԵՐՐՈՐԴ

ԽԱՎԱՐ ՋՆԴԱՆԻՑ ԴԵՊԻ ՇՈՒՐ ԱՐԵՎ

«Մայրս հացթուխ եր, հայրս ջաղացպան
Սուրեն Սերգեյիչ Տեր-Թովմասենց մոտ,
Իսկ մեծ յեղբայրս — մի պարթև չորան,
Աչքերը — մաքնիս, դեմքը թխամորթ:
Քաջ եր յեղբայրս: Ո՛ր, քանի, քանի,
Գայլի բերան եր դաշույնով ձեղքել,
Կուրծքը — անծիր դաշտ, հասակը — կաղնի,
Ու բայաթիներ դիտեր նվաղել:
Շատ եյին սիրում հովիվներն բոլոր —
Կտրիճ յեղբորս՝ ջինջ ու սիգապանծ.
Ու չափում եյինք ձոր, անտառ ու լեռ՝
Յեղբայրս — հովիվ, իսկ յես գառնաբաժ:

Ունեյինք հաե մինուճար մի քույր,
Մի հուր-հրեղեն, մի նորաբողբջ
Կենսալի աղջիկ, մաղբըր դանգուր,
Ինքը թովուուն, մի շողշողուն բոց:
Ջարմանում եյին, վոր մեր աղքատիկ
Հարկի տակ այդպես աղջիկ ե ծնվել:
Ու մեծանում եր իմ քույրը բորիկ,
Պատռած շորերով, ամառ ու ձմեռ:
Յեվ, ինչպես կանաչ յեղենին աճում,
Հասակ ե առնում նույնիսկ ձյունի տակ,
Այնպես ել քույրս բացվում, բողբջում,
Հասունանում եր մաշված չթի տակ:

Գարնանամուտից մինչ ձմեռնամուտ
Տուն ելինք գալիս մենք շատ հաղվադեպ,
Բոյ ելինք քաշում — սպարզ ու միամիտ,
Կյանքից անտեղյակ, անուսում, անգետ:
Ձմեռն մեզ համար Պետրոպոլիսյան
Բերդ եր ուղղակի Դեհ, ազատ ողում,
Լեռներ լանջին, հորիզոնում լայն
Ապրած-մեծացած անկաշկանդ մարդուն,
Վորք խմում ե աղբյուրներից հորդ
Յեվ վայելում ե ծաղկունքը գունեղ,
Մթթե դուր կգա գոմի աղբահոտ,
Մթնոլորտը մութ ու յերդիկը նեղ:

Ձանգույն ափին — հին Յերեանի
Հնագույն վայրում — խուլ Ձորագյուղում,
Այնտեղ, ուր հիմա մի արևունի
Հիդրոկայան ե հպարտ, շողշողում,
Այնտեղ, ուր այնպես պարթե հասակով
Շենքեր են այժմ վաղող ջրերին
Վողջունում սիրով, ուր լավիան սուգով
Ել չի յեղերգում մենավոր ուռին,
Այնտեղ, ուր չքնաղ մի պանորամա
Շուքով բացվում ե հանկարծ առաջիդ,
Այնտեղ ունեյինք մենք մի հնամյա,
Յոթը պապերից ժառանգած խրճիթ:

Հաղիվ մի քանի վոտնաչափ հեռու —
Դտնվում եր հենց ջրաղացը այն,
Ուր որ ու գիշեր, անվերջ, անդադրում
Պտտվում եյին քարերն տխրաձայն:
Ուր հայրս մանկուց մինչ խոր ծերություն,
Մինչև մազերը դարձան լույս ճերմակ
Ձյուն ալյուրի գույն, ապրեց անխնդում՝
Աչքերում թաթիծ ու դարմանք, զարմանք.
Ուր զույգ քարերից՝ վստիկ փոշու պես,

Ալյուր եր թափվում ծով առատությամբ,
Ու այդ փոշիով — դեր ու հաստավիդ
Ապրեւմ եր աղաս անհուն ցնծությամբ:

Իսկ ջրաղացի դեմ հանդիման,
Գլուխը հենած մի սեպ քարափի,
Ֆեոդալական ամրոցի նման
Սուրենի տունն ե մթրճիկ ճամբին:
Յեվ խուլ հյուղերի խեղճ դուշության մեջ,
Բազմել եր շենքը այդ վսեմաշուք,
Ինչպես հորթերի խզուկ նախրի մեջ
Յուլն ե բառաչում հալարտ, լիաթոք:
Կանգնել եր տունը, վորպես նոր Բասաի,
Ու նայում եր վար դահիցն բարձրադիր
Իր վտարերի տակ թրճիթներ — ճորտեր,
Ինքը՝ Ֆեոդալ, և՛ արքա, և՛ տեր:

Այժմ ել հիշելիս մանկությունը իմ,
Զգիտեմ ինչու՝ ամենից պայծառ
Ու անջնջելի, դերթ գարնային
Յերկինքը կամրջող ծիածանը վառ,
Յեղնում ե դեմս իմ քույրը դանդուր,
Աղքատի բաղնում կոկոնած մի վարդ,
Ու սիրտս ե կրծում ժանտ, ամենակուլ,
Յերբեք չնշող խոր վշտի մի վորդ:
Յերբ հանդիպեցի ձեր այս Վարդենցին,
Նորից դարթնեցին հողեմաշ հուշեր
Ու ավելի խոր անցյալս առեցի,
Անցյալս՝ մի մութ, մի մաշվ գիշեր:

Մայրս հիվանդ եր, — ասաց վերջապես
Հին բարեկամս, — լուր եր ուղարկել,
Վոր սարը թողնեմ ու դամ նրան տես,
«Քեզ կարոտել եմ, ուղում եմ գրկել
Մի վերջին անգամ» — ասել եր մայրս:
Յեվ մի առավոտ, յերբ վոր լեռներում

Դեռ նոր եր բուրում մի չքնաղ մայրիս,
Դառնես հանձնեցի իմ ընկերներին
Ու մի տանջալի անհամբերութեամբ —
Վոտքով բռնեցի քաղաքի ճամբան: —
Յես քայլում եյի պիրկ, արագաթափ,
Մոռացման տալով ամեն, ամեն բան:

Ու քաղաք հասա՝ յերբ դեռ արևի
Շրկացած գունդը նոր եր մայր մտնում
Սարերի յետև: Դուռը բաց արի
Դողդոջուն ձեռքով ու մտա մեր տուն:
Արագ մտեցա տնքացող մարս,
Մյուս կարոտով զրկեցի նրան.
Վառվում ե, կարծես, դեռ մինչև որս
Նրա համբույրը այտերիս վրա:
Ո, թաղել եր նա գլուխս իր զրկում
Ու համբուրում եր անվերջ ու անհաղ,
Պատուհանի տակ դեռն եր աղմկում,
Ծիծաղում եյին ջրերը անհոգ:

Ներկայությունս բուժիչ դեղ դարձավ
Հիվանդ, դժգունակ մայրիկիս համար,
Նեղվիկ թիկունքն ու արծաթածած
Դուլթը նրա — ել այնպես համառ,
Այնպես ցավալի ու հար անհանդիստ
Չեյին թավալում անկողնուն, բարձին,
Յերբեմն հստում եր նա՝ լուսաժալիտ —
Նայում եր դարնան բոբր լուսարացին —
Ու տեսնում եյի, վոր կամաց-կամաց,
Թխանում եյին այտերը դեղին,
Յեմ բազուկները անաբյուն, սմբած,
Ուժ եյին առնում, ամբանում կրկին:

Յեմ մի առավոտ, յերբ մայրս նորից
Գնաց իր գործին՝ թույլ կիսակազգուր,

Դիրքը թևի տակ, աչքերի մեջ բոց,
Մեծ մարդու նման և լուրջ, և ազդու,
Մեր տունը մտավ քո ընկերը այս,
Մեր տիրոջ տղան, մեր աղան փոքրիկ...
Հիշում եմ հիմա, այնպես, այնպես պարզ,
Կարծես յերեկ եր, յերեկ, հենց յերեկ:
Քրոջս տեսնելով — նա ուրախացավ,
Նայեցին իրար խորամանկ ժպտով,
Յեմ այդ ժամանակ մտքովս անցավ,
Վոր նրանք մոտ են հոգով ու սրտով:

Ճիշտ այնպես, ինչպես բանտից ազատված
Դատապարտյալը — արևոտ մի ուր —
Նայելով բանտին — իր հրավառված
Պայծառ աչքերով... դգում ե սարսուռ
Յեմ ուրախություն միաժամանակ,
Բայց կարոտով ե հիշում բանտային
Իր ընկերներին, վորոնք զլխահակ —
Լսում են միայն յերգը շղթայի,
Վորոնց հետ մինչև հատակն ըմպել,
Ծծել ե թույնի բաժակը տանջող
Ու կարոտով ե զրկել, փայփայել
Անցքից ներս ընկնող շողերը դողդոջ:

Այնպես ել այժմ — այս մեր արևուն
Կյանքի վեհանիստ կատարներից, յերբ
Նայում եմ դեպի անցյալի հեռուն,
Ուր անհրապույր, տանջալի ու վորբ
Անցել ե կյանքս պատանեկական,
Կարոտով եմ յես հիշում շատերին,
Վորոնք ընկել են ու հիմի չկան...
Ու բարձրանալով լեռան գագաթին՝
Հոգուս աչքերով նայում եմ հեռուն —
Անցյալիս մութին դաժանատեսիլ...
Մի պահ խոսվում, հուզվում են անհուն
Հոգիս խնդալից, սիրտս անբասիր:

Պատմածս միայն մի տխուր վեպի
 Առաջարանն եր, և ուրիշ վոչինչ:
 Բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ անձրերեւ ամսի
 Ստվերը ծածկեց քո աչքերը ջինջ:
 Գուցե անշնորհք վիպասանի պես,
 Չարաշահելով համբերությունդ,
 Իմ այս հնացած ու մանրակրկիտ
 Հալիան զրույցով ձանձրացրի քեզ.
 Գուցե... Բայց լսիր, մինչև վերջ լսիր,
 Անվախ աչքերով նայիր անցյալին,
 Ել չես տեսնելու այդ ժանտատեսիլ
 Որերը միգոտ, և՛ մռայլ, և՛ հին...

— «Զրույցից հետո — քույրս մեն մենակ
 Մնաց խրճիթում, իսկ մենք յերկուսով
 Իջանք գետափը: Որը — սլարդ, հատակ
 Ողբ շոյող եր, և՛ բույրոտ, և՛ դով:
 Նստեցինք հանգիստ մի սաղարթախիտ
 Ու ծաղկեփթիթ սալորենու տակ,
 Չգիտեմ ինչու — անսահման մի խինդ
 Սրտիս խորշերում տալիս եր հորձանք:
 Ու թեև յերկշոտ, շփոթ էյի յես,
 Բայց փոքր աղայիս այդքան մտերիմ —
 Այդքան սիրալի կատակները հեղ
 Թե տվին իմ խաղ, իմ սլարդ մտքերին:

Յեւ ամեն մի խոսք ասելուց առաջ
 Մի քանի անգամ — մտքիս մեջ, թաղուն,
 Յես կրկնում էյի, հետո սիրտ առած՝
 Հարց էյի տալիս, խոսում կատակում:
 Բայց արտասանած խոսքերս յերբեք —
 Ծիշտ նույնը չէյին, ինչ վոր մտածում,
 Յանկանում էյի... Իմ դուրբարորբոր
 Հուշերի լիճը հանկարծ քարկոծում,
 Ալեկոծում եր անձանոթ մի ձեռք.

Ու մոռանալով բաղմաթիվ անգամ
 Մտքումս կրկնած բառերն ու մտքեր —
 Խոսքս դառնում եր շփոթ ու անկապ:

Նա ուշի-ուշով և համբերությամբ
 Պատմություններս լսելուց հետո,
 Գետնից վերցրեց — փութկոտ ու շտապ —
 Մի հաստափոր գիրք, մի ստվար հատոր:
 Մինչ խորհում էյի, թե քանի տարի
 Կարող ե մեկը այդ գիրքը կարդալ,
 Թե ինչե՞ր, ինչե՞ր ել չեն կատարի
 Այս աղաները մեր վսեմափայլ, —
 Նա գիրքը հանգարտ թերթում եր անձայն,
 Կարծես ինչ վոր բան փնտռելու լիներ,
 Ու հանկարծ կանգնեց, ինչպե՞ս մի արձան՝
 Ծակառի վրա խոհերի լեռներ:

Պաթոսով կարդաց ու նստեց կողքիս՝
 Իր ձեռքի գիրքը դնելով գետնին,
 Ո՛ր, նա ապրում եր մի փոթորկահույզ
 Վոգեկոթության զաղաթնակետին:
 Նա բացված գրքի մի էջին գծված
 Նկարի վրա ուշքս բևեռեց,
 Խոսում եր սահուն ու ալեկոծված,
 Սակայն ինձ անհայտ, անհայտ բաներից:
 Նրա ասածից համարյա վոչինչ,
 Վոչինչ չմնաց հուշիս դոյակում,
 Բայց այդ նկարի պատկերն անջինջ
 Յերկար ապրում ե, կանչում, ակնարկում...

Մի շղթայակապ հոգնած հանգափոր
 Իր բահին կոթնած՝ լուռ մտածում եր,
 Հուրը վառվում եր աչքերումը խոր,
 Թեև մազերին լիջել եր ձմեռ:
 Տարիներ հետո, յերբ կարդում էյի

Պուշկինի ձոնը — դեկարրիստներին,
Հենց նույն հատորում, միևնույն էջին
Աչքերս դիպան այդ հին նկարին...
Ձեյի հասկանում, չեյի բմբռնում,
Թե ինչու աղաս գիրքն այդ կարգալիս, —
Ինչպես թռչունը իր քանդված բնում՝
Յեվ գայրանում եր, և անդոր լալիս...

Արևը վերից այրում եր արդեն,
Յերբ զրուցելով մոտեցանք մեր տան,
Ձեռքներիս կային մայիսյան վարդեր,
Վարդեր ծիծաղուն, և՛ ձոթ, և՛ փարթամ:
Յես հպարտ եյի, վոր աղայի հետ
Այդքան մոտիկ եմ, այդքան հավասար,
Մոռացել եյի և սարերն, և հոտ,
Յեվ ծաղկեգորգը, և ջրերը սառ:
Ջարմանքով եյին բոլորը նայում
Ինձ ու աղայիս — այդպես մտերիմ, —
Դեհ, հիվ եր տեսել այդ մեր աշխարհում՝
Գայլը գուրգուրեր հեղիկ գառներին:

Մինչ դուռը մնում եր հաղիվ յերկու քայլ,
Յերբ ներսից լավեց մի սոսկալի ձիչ:
Աղան այլայլվեց այդ առնակնակալ
Ոգնություն լեռնորդ ահավոր կանչից:
Դառն ել ե մայում, յերբ արնածարավ
Դայլի ժանիքն ե նրան հոշոտում,
Ծնող մոր կանչը խայթող ոձերով
Լցնում ե սիրտը, հոգին կրծոտում:
Ծիտն ել ե ճշում, յերբ քաղցած ուրուն
Թափով ընկնում ե նրա յետևից,
Իսկ շանթահարը... Սակայն իմ որում
Դեռ չեյի լսել այդպիսի մի ձիչ...

Դիչ շփոթվեցի, սակայն բնազդմամբ
Նետվեցի դեպի մուտքը դիմացի,

Ամբողջ մարմնով ու արագաթափ
Ջարնվեցի դռան և ուժով բացի:
Բացի, լինչ տեսա... Լավ ե, վոր լուեմ,
Թող չառնե թաղված հուշս այդ հարություն,
Յեվ ինչե՞ս, ինչե՞ս վշտովս վրդովեմ
Խաղաղությունը դալիք սերնդի...
Հուշս այդ անարկու, վորպես Արտավազդ,
Վոր տառապում ե Մասիի վիհերում,
Թող մնա անմահ, բայց պինդ շղթայված,
Վոր ել չերևա այս մեր աշխարհում:

Իսկ յեթե շատ ես լեռնորդ, թախանձում,
Ուղում ես լսել այդ դեպքի մասին,
Յես կվրդովեմ քո սիրտը ցնծուն,
Ու կախրես դու ինձ հետ միասին...
Յեվ այդպես — Բացի դուռը — պինդ փակված
Ու քամու նման արշավեցի ներս,
Տեսնելով քրոջս — այլանդակ պառկած —
Ասեղների պես ցցվեցին մաղերս...
Իսկ յերբ նայեցի քիչ հեռու կանգնած
Արնոտ աչքերով աժդահա մարդուն,
Իմ հոգում զարթնեց մութ՝ անաղնած
Յեվ կատաղություն, և՛ սոսկում, և՛ թույն:

Իսկ տղամարդն այդ բարդահասակ,
Բռնելով կոթը իր մաուզերի,
Վրաս նետելով մի հեղնոտ հայացք,
Դուրս յեկավ դռնից՝ նման մի սարի:
Ո՛ր, այդ ջենթլմեն, լայնալանջ սպան —
Հաղած ձյունաթույլ, ճերմակ ձեռնոցներ,
Դուրս պրծավ ինչպես մի մարդասպան՝
Աչքերում կատաղած ամառվա ոձեր:
Դուրս տնքում եր ու խոր մորմոքում՝
Աչքերն առած իր ափերի մեջ,
Մի վողջ աշխարհ եր այրվում իմ հոգում, —
Յես վիճեց մարեյի այդ հրդեհը մեծ...

Այդ ապշեցուցիչ դեպքն անսպասուած,
Մի վայրկյան կարծես, ինձ շանթահարեց,
Կանգնել եյի յես չոր անսպասուած
Այրող ավաղի հուզված ծովի մեջ:
Սիրտս նման եր անծիր որբիտից
Թափով դուրս թռած մի մոլորակի,
Իսկ դանդա, դանդա՝ այդ թխտ ցնցումից
Նման իր գծից յեւած գնացքի:
Մեծ դժվարությամբ ու խռովահույզ
Հավաքեցի խենթ մտքերս ցրիվ,
Ո, այդ բոպէյին իմ սիրտը անհույս —
Կտցահարում եր մի սոված արծիւ:

Քույրս չեր խոսում, բայց հեկեկում եր
Այնպէս տխրազին ու դառնակսկիծ...
Այդ հեկեկանքն ուժգին պոռթկում եր
Ու դուրս եր թափվում ավերակ կրծքից:
Հարցերիս բնավ չեր պատասխանում,
Տեսնել չեր ուզում փոքրիկ աղային,
Մտքերս հուզելով — իրար եր խառնում,
Քար լռությունը այդ դժոխային:
Ու սիրտս, սիրտս դուցե պոռթկար,
Թե մայրս հանկարծ տունը չմտնէր,
Ներս մտավ մայրս — ուժահատ, տկար,
Ձեռքին — յերկու հաց, աչքերը մթնել...

Որ որի վրա քույրս նիհարում,
Դառնում եր անխոս, անկրակ ու ցուրտ,
Ել չեր կարկաչում յեռանդի առուն,
Ել չեր ծիծաղում մի կենսալինդ սիրտ:
Այդ դեպքից հետո — քույրս հուրհրան
Հաճախ եր հիվանդ ընկնում անկողին,
Դժգոհում եյին այտերը նրա,
Ինչպէս ուշ աշնան տերեւ դեղին:
Ու նստում եր նա դետի յեղերքին,

Մեն-մենակ, վերպես մի ոտար անցորդ
Յերկար նայում եր պարող ջրերին
Յեւ մտացրիվ, և մեւամաղձոտ:

Իսկ գիշերները անվերջ դառանցում,
Քնից վեր թռչում — սոսկալի ճիչով,
Ո՛, այդ ճիչը իմ գանգը ցնցում,
Հոգիս լցնում եր հալած արճիճով:
Մայրս դարձել եր մտադրադ, անքուն,
Ու խույս եր տալիս մարդկանց հայացքից,
Հաճախ եր մենակ, հիվանդից թագուն
Արտասովում տխուր ու դառնակսկիծ:
Իսկ հայրս շատ ուշ, շատ ուշ իմացավ
Մեր դժբախտության — մեր վշտի մասին.
Չուզեցինք ծանր այդ մեր վիշտը՝ սար
Բառնալ նրա թույլ ու ձերուկ ուսին:

Ո՛, գեղջուկ քույրս յերկար տառապեց,
Փոսն ընկան նրա աչքերը լճակ,
Փռչու մեջ կորան դանդաւրները բոց,
Ու սրտում մարեց մի արեւածագ:
Նա կամաց-կամաց դարձավ անդգա,
Հիշողությունը իսպառ թուլացավ,
Աչքերում մեռավ և՛ սեր, և՛ կրակ,
Կրճքում բուն դրեց ժանտ բարակացավ
Յեւ մի ուշ գիշեր — ջարդեց ապակին —
Նեղ պատուհանից ճիչով դուրս պրծավ,
Այն որից այս կողմ ել քույրս անդին
Մեր հին խրճիթը չվերադարձավ...

Յեղբորս պատմեցի մանրամասնությամբ
Վողբերգությունը մեր ընտանիքի,
Նրա ճակատին կուտակվեց մի ամպ
Շանթածին ամպը դալիք փոթորկի...
Անդուսպ դայրուց թով ու թխտ վճռական
Ասաց, լնվ, եղպես, թող եղպես լինի...

Իր տակը փռած քուլարը հագալի,
Մի քանի վայրկյան լուռ նայեց լուսնին
Հետո պատվիրեց՝ հոտը հավաքել —
Ու իր մոտ բերել մեծ այծը — ներին,
Ողում շարժելով ցուպը գլխակեո՝
Բարձրաձայն կանչեց դամփո շներին:

Ո՛ր, նա այդ որը շատ եր անսովոր.
Ձեր կարող զսպել իր սիրտը լափող
Վիշտը հորձանուտ, վիշտը անավոր,
Վիշտը հոգեցուհեց՝ անդուսպ հրաբուխ:
Յես յերբեք նրան դեռ չեյի տեսել
Այդպես սոսկալի, այդպես գաղաղած...
Նա, վոր բարի յեր ու խաղաղասեր,
Այդ որ դարձել եր ուղղակի անսամնձ:
Կատաղի կրքով ու խռովահույզ
Իր առամները սեղմում եր իրար,
Ու մոնչում եր խենթ, խելակորույս,
Վորպես վիրավոր վազրն արնապարար:

Ո՛ր, նա մտախոհ՝ լուսնի տակ կանդնած —
Ձորում գցել եր մի յերկար ստվեր,
Ինչ վոր անավոր միտք եր թագնված
Նրա փոթորկված հույզերի յետև:
Այժմ եմ հասկանում, վոր նրա սրտում
Մաքառում էյին յերկու զգացմունք,
Ու իրենց ճամբից ամեն ինչ սրբում,
Գրոհում էյին բարձունքից բարձունք. —
Մեկն իր հոգու սերն եր անխորտակ,
Մյուսը — քրոջ վրեժը ցասկոտ,
Ու կանգնել եր նա աղոտ լուսնի տակ,
Յեվ մտացրիվ, և՛ մեղամաղձոտ:

Այժմ եմ հասկանում, վոր նա ուղում եր
Ազայի հոտը անդունդը լցնել,
Ու մեր անարգված Մարուսի ու մոր

Անսահման, անհուն վրեժը լուծել:
Ուղում եր... Սակայն այդպիսի մի քայլ
Հովիֆն իր որում յէրբ ե կատարել, —
Յեղբայրս դուցե նամուսի համար
Բյուրավոր աղա մեկից կոտորեր,
Բայց սիրած հոտին չարամիտ ձեռք տալ,
Անմայր թողնելով գառները սարում, —
Միթե դրանից ավելի վատթար
Քայլ կատարել և հովիֆն իր որում...
.....

Ու հոտը նորից սարը բարձրացավ,
Փռվեց արոտի կոհակների մեջ,
Յեվ ինձ թվաց, թե իսպառ չքացավ,
Անհետ փարատվեց յեղբորս վիշտը մեծ...
Բայց այդ գիշերը նա անհայտացավ,
Ու ել չերեաց որեր, տարիներ...
Յեվ յերբ մեր յերկրում մրրիկ բարձրացավ,
Ու դողդողացին աղաներ, տերեր,
Յեվ յերբ կարմրածուփ դրոշը պարզած՝
Մեր յերկիրն մտավ Բանակը Կարմիր, —
Յեղբայրս յեկավ — նոր վերածնված
Վորպես մի կարմիր, հերոս կոմանդիր...

Տեսնելով՝ հեռվից ուրախ դալիս են
Պոետն ու Լենան — մոտ ու թևանցուկ,
Ինձ թվում եր, թե հանդարտ լալիս են
Նրա աչքերը — լուռ ու անարցունք:
Նա իր պատմությունն ընդհատեց հանկարծ,
Տեղից վեր կացավ — կանգնեց մտախոհ,
Նրա աչքերը և՛ բոցավառված,
Յեվ տխուր էյին, և՛ ծովի պես խոր:
Հսկում եր արդեն Լենայի աննինջ
Ձանգակահնչյունն ծիծաղը զվարթ,
Յերբ յերկու խոսքով — տխուր ու հակիրճ՝
Վերջացրեց նա զրույցը կիսատ:

— Քույրս տառապեց յերկար տարիներ,
Աչքերի հուրը մոխրացավ, հանգավ,
Եւ անգոր յեղավ իր բեռը տանել, —
Դեմքը ծերության կնճիռներ հագավ:
Ու մի առավոտ, աշնան առավոտ —
Նա անշնչացավ լեզուով հյուծալետից,
Իսկ այդ յերեկո — յեղբայրս փառավոր
Յերեւան մտավ հին Քանաքեռից:
Ծածանվում էին դրոշներ կարմիր,
Խորհրդային եր յերկիրը դարձել,
Ու նոյեմբերյան փոթորիկ քամին
Տղրուկ տերերին հիմքից եր հնձել:

.
.
.
.
.
.
.
.

. Աշխարհը փոխվեց,
Խնդության ձայնից յերկիրը թնդաց,
Ու բոլորի հետ սիրտս ել վողողեց
Մի հրակարմիր դարնան լուսաբաց:

Հուրհեր արեք թեքվել ե վաղուց
Ու յերեկոն ե փռվում ձորակում,
Հանրային այգին, տներն ու փողոց
Լողում են լույսի ծիւղն հորձանքում:
Վորպես խաղողի հմայուն վողիկույզ,
Ողում կախվել են լամպերը շուշան.
Վահց զսպեմ ցնծուն թևերը հողույս,
Վահց չտամ լինդի վառ աղբանշան:
Լենայի աչքերն բորբ լնդությունով
Ժիր բոցկլտում են ու հրավառվում,

Իսկ նկարիչը քաղցրալիւր տոնով
Թեյ խմելու յե մեզ հրավիրում...

... Ծառուղիներով յերփներանդ ու զով,
Նկարչի տունն ենք խմբով բարձրանում,
Ահա մի աղջիկ, վոր դյուլթիչ նաղով
Իր սիրած աղի հողին ե հանում.
Ու ահա լամբեր — կանաչին նստած
Խմում են կյանքի գինեկետ թասից,
Պարում են, յերգում, ցնծում են սրտանց,
Անհոգ ծծելով վայելքը դարի:
Նրանք յեկել են հանքահորերից,
Մեր նորակառույց գործարաններից,
Նրանք յեկել են բերրի դաշտերից
Անձիր արտերից սոցիալիստական:

Ու յերեկո յե, յերբ հասնում ենք տուն,
Թեյում ենք դրսում — գորգերի վրա,
Ու թեյից հետո — ճիշտ ժամը ութին
Մենք ցած ենք իջնում դեպի ոսկերա:
Մեծ աղմուկ հանած քրդական մի լեռմբ —
Յեկել ե այստեղ, լաղում ե «Ցառուտ».
Ասում են՝ լաղը և՛ կիրթ ե, և՛ նուրբ,
Բեմադրությունն՝ անսահման հարուստ:
Ասում են... Սակայն դնում ենք տեսներք
Իսկական լաղը ե թատրոնը մեծ,
Ու ահա լամբով, վորպես նորեկներ
Մենք սրահում ենք՝ մարդկանց ծովի մեջ:

Ծանոթանում ենք մի յերիտասարդ,
Հաճելի դեմքով պատմաբանի հետ.
Նրա լեռքերը չոր են ու անդարդ,
Սակայն հաստատ են, ինչպես գրանիտ:
Նա պատմաբան ե Բժնի քաղաքի
Հանքաբանական նոր ինստիտուտում,

Այժմ ուզում ե՛ս յերբ այդք ծագի,
Մեզ հետ միասին վերադառնալ տուն:
Մինչ մենք խոսում ենք ուղերթի մասին,
Կազմում ենք պլանն հետադոտոթյան,
Հնչում ե զանգը, բոլորս միասին
Շտապում ենք ներս և նստում անձայն:

Լույսերը հանկարծ մարում են, հանգչում՝
Ու վարադուլը բացվում ե հանդարտ,
Շշուկ չի լսվում հսկա դահլիճում,
Լուռ ե դահլիճը այս մշտագվարթ:
Պատկերն առաջին դոնե ինձ վրա
Թողնում ե ուժգին տպավորություն,
Տեսել էյի յես «Փառաստ» ոպերան
Պատանեկությանս ժամանակներում:
Բայց նա այս անգամ ուրիշ եր կարծեք,
Տրվում ե նրան նոր մեկնարանում,
Նրան գիպել ե մի հանճարի ձեռք
Հանճար, վոր անա բեմ ե բարձրանում:

Ժամերն անչափ արագ են թռչում,
Իսկ պատկերները — ավելի արագ,
Ո՛ր, ինչ հմայուն, ինչ պարզ են հնչում —
Այդ Մարգարիտի յերգերը հստակ:
Կիսվում ե արդեն գիշերը դարձան
Յերբ ավարտվում ե պատկերը վերջին.
Կողքիս կանգնել ե մտախոհ Լենան՝
Աչքերը հառած հուզված դահլիճին:
Ծափի հորձանքը չի լուում յերկար,
Ու գորգում ե շենքը վիթխարի,
Յերբ դուրս ենք գալիս մենք դանդաղաքայլ,
Հոգում վառ պահած կրակը դարի:

Նկարչին սիրով ուղարկում ենք տուն,
Հյուրանոց դնում պատմաբանի հետ,
Մեր ճանապարհին անվերջ ցնծություն,

Զորում յերգում ե քաղցրալուր մի գետ...

...
Խորունկ գիշեր ե: Պառկած անկողնում,
Մաքերիս հետ եմ զրուցում անձայն,
Պատուհանիս տակ սոխակն ե յերգում
Յերգում են նաև ջրերը արծաթ:
Ու այդ համերգի հնչյունների տակ
Մայր Մորփեոսն ե աչքերս փակում,
Իմ հոգու վրա իջնում ե հստակ
Մաքրաջինջ, հանդիստ, յերջանկալի քուն...

Յ Ե Ր Գ Զ Ո Ր Ր Ո Ր Դ

ԼՈՒՅՍԵՐԻ ՇՈՎՏԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏԸ

Արեւելքը դեռ չէր շառագուռնել,
Յերբ մենք Արզնուց դուրս յեկանք խմբով:
Պոեա Վարդենցը կարծես անքուն էր,
Կարծես չէր քայլում մեր բռնած ճամբով:
Յեւ թվում էր ինձ, վոր մի այրող միտք
Տանջում է նրան, նա ապրում է մի
Ինչ վոր արտակարգ, հոգեկան վիճակ,
Վորից զգում է և՛ ցավ, և՛ հրճվանք:
Հեռվում վառվում է պարզ հորիզոնին
Վռակեղեն բոցի մի չքնաղ խարույկ:
Պոետի անհուն ու խորազնին
Աչքերում, սակայն, գիշեր ու մրրիկ...

Ի՞նչ է մտածում, — յես այդ չգիտեմ,
Բայց ընկերութունն մեր յերկարացե
Ինձ ասում է թե, յերբ նա ամպել է,
Նրա ճակատի ամպերի յետե
Կա մտքի հեղեղ, կա հույզի սամում,
Կա դժգոհության սանձահար տրտունջ,
Ու այդ ժամին է նա արտասանում
Իր զեղումների տողերը «դյութիչ»:
Ու չեմ սխալվել: Ահա ամպերի
Շուրթը լիզելով՝ շողաց մի կայծակ,
Ու մեր պոետի անքուն աչքերում
Վառվեց աշունքվա մի արեածագ:

Նա սպասում էր թեթե առիթի,
Մի չնչին կայծի, վոր հրդեհ վառեր,
Ու դուրս ժայթքեր վերավոր սրտից
Հրարեային շիկացած քարեր:
Բայց չգտնելով գեթ թույլ պատրվակ՝
Նախանարձակման դիմեց նա նորից
Ու թափեց վրաս մարտական կրակ,
Հարցի ուժերերով քարկոծելով ինձ. —
— Յերեկ յես տեսա, վոր դմայլանքով
Դիտում էյիր դու «Ֆաուստ» ոսկրան,
Ո՞վ էր մագնիսել ապրումները քո —
Մեֆիստոֆելը, թե Մարգարիտան:

Ջահել Վերթերից մինչև ալեհեր
Ֆաուստն իմաստուն՝ ո՞վ է նվագում
Դյոթեյի պայծառ քնարի վրա,
Ո՞վ է ծիծաղով մեղմիկ հեկեկում
«Մեռած հոգիներ» անմահ պոեմում
Կամ «Ռեվիզորում» — ասա, ու, ասա,
Ինչո՞ւ յես լսել: Դժեցե հիշեցիր
Մեր Թումանյանի վոքերիկ Դիքորին՝
Ո՞վ է ստեղծել այդպիսի անմար,
Արևոտ պատկեր. վիշտը, սիրելիս,
Վիշտը կենսատու, վիշտը՝ քնքուշ մայր,
Վոր հանճարներին սնունդ է տալիս:

Կարդացել ես դու Դոստոևսկուն:
Վիկտոր Հյուգոյին գիտես մոտիկից,
Նրանց քնարին ո՞վ է նվագում
Այդպես հոգեմաշ ու դառնակսկիծ:
Ո՞վ է ստեղծել Ոմար-Նայամի
Կամ մեր Տերյանի այնքան հիասքանչ,
Այնքան նրբակերտ ու յեթերային
Խոսքերն նվագուն ու քաղցրակարկաչ:
Դու դեռ լռում ես, պատասխան չունես

Դու մի յերջանիկ, անհոգ թռչուն ես,
Ձգիտես, վոր այդ խոսկան լարերին
Վիշտն ե նվազում այդքան անլուին:

Կարգացել ես դու Հել Տոլստոյի
Ձքնաղ վիպակը՝ «Կրեյցերյան սոնատ»
Տեսել ես պարթև մավր Ոթելլոյին —
Մերթ — մռայլ մի ամպ, մերթ — արև զվարթ,
Ու քանի անգամ բեմում տեսել ես,
Յեւ արտասանել — Դեզդեմոնայի
Մեռնելու ժամին... Սակայն քեզ ու քեզ
Յերբ ես հարցրել, թե այդ յերկերին —
Ովկիանոսից — խոր, արեւից պայծառ՝
Այդ հով ե տվել այդքան թափ, յեռանդ...
Կարծեմ հիշեցիր, կարծեմ հասկացար,
Թե ինչ ե սիրո անքնկճելի խանդ:

Տեսել ես արդյոք մեծն Անջելոյի
«Մովսեսը» հսկա, այդ ժայռից կերտված
Ծերունի հովվին, կամ Ռաֆայելի
Ժպտուն «Մադոննան» — աստվածահայաց.
Տեսել ես, սակայն հարցրե՞լ ես մի որ,
Թե ի՞նչ ուժով են լույս աշխարհ յեկել
Այդ դերմարդկային, այդ արտասովոր
Մուրճ ու վրձինով ստեղծված յերգերն:
Այդ ֆանտազիան ե — մեծ ճարտարանդես
Դարերը իրար կապող, կամրջող,
Ու մենք — սերունդներս, վորպես մի ճամբորդ՝
Գալիս անցնում ենք այդ հույն կամրջով:

Բայց դուք, դուք խալառ վերացրել եք
Աղբյուրը վշտի, խանդի, անուրջի,
Վոսկե մշուշը անհետ ցրել եք
Յերազող մարդու աչքի առաջից:
Կտրել եք հաւ գետի վշտոցը,
Բանտել եք նրան քեռոսի պատով...

Նա յե սրտել իմ որորոցը
Մեր դյուցազնական յերդ ու հեքիաթով:
— Ո, իմ դայակս, գեան իմ Հրադդան,
Դու բանտ մտնելիս միթե՞ չտեսար,
Վոր անքուն թողիր քո աղիկ վորդուն,
Յեւ վորբանում են ձոր, անտառ ու սար...

Հարձակում գործող այս պոետ տղան,
Վորպես անբանակ, բայց քաջ զորավար,
Վոր խոսքի կարկուտ ու հուր եր տեղում,
Հայտարարեց մի կարճ զինադադար:
Գոցե հա զգաց, դուցե մտածեց
Իր վողբերդական վիճակի մասին,
Դուցե համոզվեց, վոր զուր են, ուհայն
Նրա կոխվը ու խոսքերը սին,
Բայց կարճ տեցին զինադադարի
Վայրկյաններն լարված, մութ ու ոմբակիր,
Ահա պոետը այնքան տխրալի՝
Իր անխինդ բախտը լալիս ե կրկին:

— Ո՛հ, սիրաս խրվում են թուհավոր նետեր,
Յերբ կանչում ե ձեր այս յերկաթուղին,
Անխնա պոկել ու դեն եք նետել
Վողկույզները մեր հյութեղ խաղողի,
Ու նրա համար ճամբա յեք բացել,
Վոր մեր ձորերից սրբնթաց անցնի,
Քանի՜ ծաղիկ ե այստեղ վորբացել
Ու քանի՜, քանի վայրի վարդենի...
Բայց դուք անցել եք այնպես հաղթական,
Ինչպես Աթիլլան կամ մի Լենկթեմուր,
Ու հիմա վորպես մեծ աշխարհակալ՝
Ձեր նժույգներն են թռչում ամենուր:

Պատմադիրները հիացմունքով են
Հիշում հունական դարն Պերիկլեսի, —
Մարմարից եր նա իր դարը կերակ,

Իսկ դուք՝ շողերից ելեքարո լուսի:
Ձեր կերտած շենքը փայլուն ե՛ւ՝ վորպես
Խալիֆաների վոսկեզոծ պալատ,
Սակայն ինչե՛ր կան այդ պատերից ներս,
Գուցե Պուշկինի նման մի տաղանդ...
Ո, վոչ, իմ ընկեր, փոքել եք անդունդ
Դուք մեծ տաղանդի յերկու վտարի տակ, —
Մեկով կախված ե անդնդում անհուն,
Մյուսով՝ կանգնել ե վրին անհատակ:

Դուք ստեղծել եք հար ու նման ձեզ
Մի խնդուն աշխարհ: Յեւ՝ գուցե ապշեր
Քսենոֆոնը կամ մի Սոփոկլես,
Թե մեր յերկիրը ընկներ մի գիշեր:
Ժան Վալթանի պես հերոսներ ծնող
Իրողությունը թաղել եք վաղճւց,
Սեր, յերազ, թախիժ ու հուշեր գունեղ
Ավում եք, մաքրում մաքրկային հողուց:
Ել լ՛իջ եք թողնում, վոչինչ ե վոչինչ,
Մեր ամենասուրբ զգացմունքներից,
Միրտը դարձել ե միապագայ, ջինջ
Մի դարնան յերկիրնք — առանց ամպերի:

Բայց ինչի՞ յե պետք, ո՛ր, ինչի՞ յե պետք
Գարունը — առանց բքաշունչ ձմրան,
Ձլսել յերբեք աշնան քամու յերգ,
Ձտեսնել ձյունոտ կատարը լեռան...
Ձտեսնել հասուն արտերը ամրան,
Միշտ գարուն, գարուն, անընդհատ գարուն:
Ձլսել ցորնի վոսկի հասկերում
Արտուտների յերգն — այնպես հուրհուրան,
Ձտեսնել աշնան վոսկի տերեւներ
Մակույկների պես քամուն խաղալիք...
Ձանձրալի յե, չի՞, սիրելի ընկեր,
Այս լ՛իջ գալիք եր, գալիք, վա՛յ, գալիք»...

Պոետի վերջին խոսքերն անհույս
Շատ զարմացրին մեր պատմաբանին,
Գեղեցիկ խոսքեր, խոսքեր նրբանյուն՝
Բայց դրված խարխուլ տապանաքարին.
Ո՛ր, այդ վոսկեզոծ խոսքերի առուն
Յերգում եր տխուր ու դառնակսիւիժ,
Ու այդ յերգի հետ ե՛ւ խոր, ե՛ւ անհուն
Վիշտն եր դուրս թափվում ավերակ կրճքից:
Շատ ե զարմանում պատմաբանը մեր,
Վոր մեր որերում կան նման մարդիկ,
Ու սկսում ե խիստ հանդիմանել
Անհույս պոետին — բառերով անտիկ:

— Դու, յերիտասարդ, մի որիզինալ
Ու տարորինալ նոր յերևույթ ես,
Բայց «պետք չե ապշել, պետք ե հասկանալ»,
Այսպես ե ասել մի պայծառատես...
Այժմ աշխատենք այդ քո հույզերի,
Այդ քո մտքերի հասարակական
Արմատը գտնել: Քո անհույս սերի,
Տերևաթափի յերգերը լալկան
Անշուշտ լոկ քոնք, քոնք չեն միայն,
Բոլոր դարերում մեծ շրջադարձի
Փառավոր ժամին — մի Շատորբիան
Յերգել ե դովքը վհատ թախիժի:

Այդպես ես ե դու: Կոչ ես անում մեղ —
Շարժումը սանձել, ջնջել փոփոխման
Որենքն անխախտ: Կանգ առ, — ասում ես, —
Կանգ առ, ո՛վ յերկիր, կանգ առ ինձ նման:
Ու մանկան նման — մատդ դրել ես
Կարմիր կրակում — զգում ես կսկիծ,
Յեւ՝ հայհոյում ես, ե՛ւ բարձր լալիս,
Առանց քաշելու մատդ կրակից:
Նիհիլիստի պես ժխտում ես՝ ինչ կա,

Ինչ ստեղծել են սերունդներ անթիվ
Ու բաց են անում մի նոր «Ամերիկա»
Թիրառում են զերթ մի թռչուն անթև:

Ինչքան ել խոսես դու բարձունքների
Հմայքի մասին, ինչքան ել դուռս
Դու աղատության զնգուն զանգերի
Դողանջի մասին, — չկա արձագանք:
Պրուդոնի պես, լոր ֆրանսիական
Հեղափոխության հարթած ճամբերով
Ուղում եր դառնալ դեպ համբարական
Կյանքը ծանրաշարժ, — դու յեկ նույն հետքով
Դառնալ ես ուղում դեպ թշվառության,
Խանդի ու վշտի անցյալը «վոսկեդար»,
Բայց տես, ի՞նչ հպարտ, ի՞նչ արագաթափ
Արշավում ե մեր բանակն անդադար...

Ճիշտ նույն բուսեյին ձորը դղրդաց
Արձագանքներից. գնացքն եր անցնում
Արծվային թափով, նրա սրենթաց
Վաղքում կար նորի, հաղթության ցնծում:
Տեսնում եյի յես — այդ գնացքի պես,
Ինչպես արեք իր անծիր ճամբին,
Սլանում ե իմ յերկիրը դեպի
Գալիքի պայծառ, մշտավառ արփին:
Տեսնում եյի յես... Բայց ահա նրանք, —
Մեզ մոտենում ե մի խումբ գյուղացի
Ու բորբոքելով զբույց ու կտտակ
Իջնում ենք դեպի քաղաքը — Բժնի:

Նրանցից մեկը դեռ շատ ե ջահել,
Նրա աչքերը սև են, ինչպես սաթ,
Մեկը — քչախոս մի ծեր ալեհեր,
Մյուսը՝ հաղթանդամ մի յերիտասարդ:
Նրանք սիրում են ուրիշին լսել,
Հարցեր են տալիս բազմակողմանի,

Դիտության ծարավ ու վերելքի սեր,
Հրդեհի պես ե բռնել ամենին:
Արդեն ահագին ճամբա յենք անցած,
Որը դառնում ե համարյա կես որ,
Յերբ պատմաբանը հարցնում ե նրանց,
Թե ի՞նչ մարդիկ են, վճռեղից ե ժւր:

— Վերադառնում ենք մեղվաբուծների
Համագումարից, — ասաց պատանին, —
Վորակ դեկուցեց համաշխարհային
Մեղվաբույծ Սաթոն, Սաթո Մարտունին:
— Ո՛ր, այդ աղջիկը խոսքի մաքնլա եր,
Կախարդել եր մեզ անուշ զբույցով,
Նրա պատմածը ե՛ք խոր, ե՛ք պարզ եր,
Ինչպես մաքրաջինջ, կապուտակ մի ծով:
— Իսկապես լեկոք, լեկոք եր խոսում
Այդ լավ աղջիկը, — ասաց ծերունին, —
Կարծես լեռներից վտակ եր հոսում,
Կարծես փչում եր բուրավետ քամի:

Իսկ բարձրահասակ այդ հսկա տղան,
Վորը մինչև այդ լուկ մի մի անգամ
Կայծ եր արձակում, հանկարծ հրեղեն,
Ըմբոստ մտքերով ասպարեզ յեկավ: —
Սխալ ե, սխալ հույն փիլիսոփան,
Վոր ասել ե, թե միևնույն դեպում
Չես կարող մտնել դու յերկու անգամ.
Յեթե նա ապրեր այս մեր որերում,
Տեսներ բարձրացող քաղաքներ լանդուն,
Աշխարհափոխման թափն հսկայական,
Նա պետք ե ասեր, միևնույն դեպում —
Չես կարող մտնել նույնիսկ մի անգամ:

Բայց նրա խոսքը կտրելով կիսից՝
Պետք ցատկոտ, ինչպես դյուրավառ
Վառողը — կայծից, նորից հրկիզեց՝

Ինչ վոր թողել եր շեն ու անավեր:
Նրա խոսքերում կար անկեղծության
Տխրալի մի շեշտ, ու վոչ մի շինծու
Շարժ ու ձևերի դերասանություն
Ձկար անսովոր նրա զրույցում:
Նա դուրս եր թափում մաղձն իր հոգու,
Ամեն ինչ փշրոյ այն հարթածի պես,
Վոր ըմպած գինին դուրս ե ժայթքում,
Ու դառնում հանգիստ, և՛ խաղաղ, և՛ հեղ:

— Ատում եմ, — ասաց, — ամբողջ եյությամբ
Այդ քաղաքները — մեծ ու անվանի,
Ուր մարդը — գրաստ, միտքը — փայտի թամբ,
Բարձիր ամեն ինչ՝ և նա կտանի:
Ուր թոքերն սեղմած բարձր սեղանին՝
Թվերով լեցուն գլուխը հենած
Հաստ մատյաններին — կարծես սողում են
Հաշվետարները աներաղ, սմբած:
Ուր բազմանում ե կուրծքը թորն ընկած
Հասակով թղուկ ու կորաքամակ,
Անփայլ աչքերում կրակը հանգած՝
Ու զունատ մարդկանց մի սովար բանակ:

Ուր լույսն արևի գեղատոմսով ե,
Ուր սարսափով ես համբուրում նույնիսկ
Շուրթերը կարմիր, ուր սիրո սով ե,
Ուր չկա, չկա ասպետական խոսք:
Յեվ ուր այս կամ այն սոսկալի ախտից
Ձվարակվելու, չայրվելու համար
Ձեռնոցով են լոկ բռնում այնտեղից,
Ուր ձեռք ես տվել դու պատահաբար:
Ուր արշալույսը տեսնում են սակավ,
Միթիթարվում են ցուրտ վերջալույսով,
Ուր վոր լոկ ե յերգն հերոսական
Յեվ ուր տիրում ե ծաղիկների սով:

Ուր կյանքիդ կեսը ե այն ել, այն ել
Քո ջահելության յեռուն օրերում
Պետք ե տառապես, թե չե՝ մի անել
Սուրբորատ կընկնես — գայլի բներում:
Պիտ աշակերտես գեթ տասը տարի,
Մի քանի տարի պիտի ուսանես,
Ու որեր են պետք ճիշտ քառորդ դարի,
Վոր դու մասնագետ անուն վաստակես:
Ու ապրես վորպես մի քաղաքացի,
Միջակից ել ցած, մի անհշտն մարդ,
Յերբեմն նույնիսկ սովերը քաղցի
Գայլի աչքերով կնայի վրադ:

Յեվ միթե հաղար, բյուր հաղար անգամ
Մեղնից յերջանիկ ու բախտավոր չե
Աւայան հովիվը... Մենք հավատ անքուն
Վորո՞ճում ենք մեր մտքերը չնչին
Ասորյա հացի, ասորյա հոգսի
Ու վշտի մասին, իսկ հովիվը այդ,
Վոր վայելում ե բնության թասից
Լոկ փրփրացող ու ձյունաթույր կաթ,
Ապրելով մի դար չի տեսնում նույնիսկ
Թեթե գլխացավ, միթե նրանից
Բախտավորը կա, ասեք, ո՞հ, ասեք,
Յեվ ինձ փառեք այս տանջող ցավից...

Այս խնդրում, այո, յես սրտով, հոգով
Ռուսոյական եմ — գյուղացին՝ նստած
Իր տրակտորին՝ գեղջկական յերգով
Վարի արտերը իր լայնատարած,
Ու մանուկները բնության ծոցում
Ազատ մեծանան, ազատ ուսանեն,
Հովիվը սարում կարգա գեկուցում
Յերգերի մասին մի հին զուսանի,
Գյուղում չերես վոչ մի հարկահան,

Խրճիթում շողա ելեքտրական լամպ,
Ու կարիքի դեմ, ինչպես մի վահան՝
Դաշտում բարձրանան հասկերը հպարտ:

Ընկեր պատմարան, դու ինձ հետագեմ
Մարդ ես համարում ու անդիր արած
Մի քանի ֆրազ նետում ես դեռ դեռ.
Բայց ի՞նչ խեղճ ես դու, ո՞հ, մարդ արարած,
Դու մեր ուրերի ծալայալ Մալշալին,
Զոր յերկաթ ես դու, քեզնից վոչ մի խոփ
Շինել չի լինի, յես դուր եմ սալին
Խփում իմ մուրճը, դու մի ինքնախար,
Հաշիշով հարբած ֆանատիկոս ես,
Վոր իր կրոնի թույնը ծծում ե,
Վորպես քաղցր հյութ, ու հողին տալիս՝
Մահվան ժամին ել անհող ցնծում ե:

Հանդերձյալ կյանքի թարուսիկ հույսով,
Ճառք նման եր վաղորոք դրված
Մի բանաձևի. — բարձր պաթոսով
Խոսում ե մեկը բերդեր դրաված,
Ազատության ջան բանակի մասին,
Խոսում ե վորպես մի նոր Կրկերոն,
Մի նոր վորդեգիր անմահ Պառնասի,
Ու անա մեկը ձայնով կերկերուն
Այդ հուր հրեղեն թոսքերի աթիվ
Կարդում ե մի ցուրտ, անշունչ բանաձև,
Թեև նա անթիվ, անհամար, անթիվ
Ժողովներումն ե նույնը կարդացել:

— Վարդենց, բարեկամ, այդ ի՞նչ քաղաքի,
Այդ ի՞նչ վորջերի մասին ես խոսում,
Ի՞նչ պատկերներ են հուղում քո հողին,
Աթթուն ես արդյոք, թե՞ սին յերազում:
Դու վերանում ես իրական կյանքից,
Կախվում ես անող տարածության մեջ,

Յեվ քեզ թվում ե, թե մեծ Բայլդակի
Պատկերած քաղաքն ապրում ե անվերջ:
Դու կարդացել ես «Ժերմինալը» կամ
Դոստոևսկու վեպերն հանձարեղ
Յեվ քեզ թվում ե, թե այսօր ել կան
Նույն պատկերները՝ ավելի անեղ:

Մեծ հիացմունքով լսում եյի յես
Լենայի թոսքը — խորմաստ, հակիրճ,
Վոր պոետի դեմ բացում եր, կարծես,
Անանցանելի խորախոր մի կիրճ:
Մինչև պոետը կրանար դուռը
Փաստերով հարուստ իր դինանոցի
Մեջքին կկապեր ասպետի թուրը,
Ասպարեղ կիջներ՝ հեծած նժույգ ձին,
Մեր նոր հյուրերը բոլոր կողմերից
Կրակ տեղացին նրա դիրքերին,
Ու կամաց-կամաց ձակտի խորշերից
Տխրության ամպը իջավ հոնքերին...

— Հսկով թոսքերդ գյուղերի մասին, —
Ասաց ձերունին, հիշեցի անհետ
Մեռած գնացած յերգասաց Հասոն
Ու մի տխուր դեպք — կապված նրա հետ:
Հարսանիք եր այդ, բայց ի՞նչ հարսանիք, —
Ամուսնանում եր հարուստ հողատեր
Մեկիք Բեկլարը: Հավաքվել եյինք
Բոլոր գյուղերից թե տեր, թե ճորտեր:
Յոթ ու, յոթ գիշեր դհոլն եր թնդում,
Գինին հոսում եր գետի պես վարար,
Յեվ պարում եյին, ուտում ու խնդում
Գրգրից մինչ տերտեր, հարսից մինչ կեսրար:

Վերջին գիշերն եր: Ո՛ր, վերջին գիշեր,
Յեվ շատ են ուտում, և ըմպում անհաղ,
Դատարկվում եյին գինու տափառներ,

Տակառներ հսկա, տակառներ անտալ:
 Հավաքվել էյին սեղանի շուրջը
 Մեծամեծները ամբողջ նահանգի,
 Ու լուել էյին: Չեր լավում մի շունչ. —
 Սպասում էյին, վոր Հասոն յերգի
 Հարս ու փեսայի բախտավորության
 Կենացը — մի յերգ, մի զվարթուն յերգ,
 Բայց ահա Հասոն բարձրացավ տեղից —
 Աչքերում վշտի ծովը անեղերք:

Յերգում եր Հասոն այնպես վողբաձայն,
 Կարծես մեռնում եր նրա մինուձար
 Զավակը աղիդ, ու լուսաբացին
 Հավիտյան պիտի զցեր ճանապարհ:
 Յերգում եր Հասոն — քրդական «լոլո»
 Ու իր յերգի հետ լալիս եր կամաց...
 Ախորժակ ունեւ անսպառ լալու
 Այդ բառակ տղան, այդ դիժ գառնաբաժն,
 Յեւ Նույնիակ, Նույնիակ այդ հարսանիքի,
 Այդ խնդության մեջ լալիս եր Հասոն.
 Լսեցին նրան հյուրերն թանկադին
 Յեւ լուկ յերկու խոսք՝ թեղձ տղա, — ասին:

Նորից զնգացին գինու բաժակներ,
 Ու նորից թնդաց դհուլը զվարթ,
 Նորից խնդություն, նորից հանաքներ —
 Արեամուտից մինչև լուսաբաց:
 Ով յերիտասարդ, դու ինձ լավ լսիր,
 Հարսանիքները պետք չունեն լացի,
 Թե արտասովեւ ունես անհադ սեր,
 Վորոնիր ուղին գերեզմանոցի:
 Արցունքն ու գինին — անհաշտ թշնամի
 Ախոյաններ են: Միթե չես տեսնում
 Մեր խնդությունը, մեր կարմիր գինին,
 Միթե դու ողով, ողով ես սնվում:

— Չե, ընկեր Պարթև, սխալվեցիր դու,
 Մեր Հարսանիքը Մելիք Բեկլարի
 Հարսանիքը չե, մեր խնդությունը
 Հենց հասոների սրտի լարերի
 Ու հոգու հետ ե խոսում մտերիմ:
 Զուր չե Մելիքին լացով վողջունել
 Հովիվը տկլոր: Միթե խինդով են
 Ձմեռն ընդունում անբուն թռչուններ:
 Գուցե իդուր չե սգում անծանոթ
 Մեր ուղեկիցը: Գուցե Մելիքի
 Գինառատ, փարթամ սեղանների մոտ
 Նրա պապերն ել նստել են քեֆի:

Ջահել դուղացու խոսքերը կարծեք
 Խորունկ խրվեցին կուրծքը պոետի,
 Ու նորից դայրույթ, ու նորից անեծք,
 Նորից փոթորիկ ալեկոծ սրտի:
 Ո՛ր, կոմունիզմը, — բացականչեց նա, —
 Բայց միթե, միթե նրան հակառակ
 Մի բան առացի, չե՞ վոր կոմունիստ
 Յերազս ե յեղել ամբողջ ժամանակ:
 Ու հիմա հեզնանք ու ծաղր իմ դեմ
 Մի մարդու կողմից, վորի հայրերը
 Տրեխ են հագել ու մտել թոնիր
 Յեւ մաճ են բռնել պապից մինչ թոռներ:

Բայց հանկարծ կարծեք, թաղաղկեց, հանգավ,
 Ինչպես մոխրացող թարուլիլ հրկեղ,
 Նորից մեղմության շապիկը հաղավ
 Պոետը խոհուն ու գանգրագես:
 Ու նորից մտավ իր հունը նախկին,
 Ինչպես վարարած գարնային վտակ,
 Նորից թագցրեց իր հուզված հոգին
 Ճերմակ ամպերի քուլաների տակ:
 Ընդունեց քնքուշ գեղեկուհու դիրք,

Միսեց հանդարտ փրկխոսիայել,
Կարծես կարդում եր մի վողեշունչ գիրք,
Կարծես ձգտում եր հուշն իր փայփայել:

— Վաղճւց թերթիկ եմ յես թովմաս Մորի
Գիրքը՝ «Ուտոպիան»: Ոհ, նրա կղզու
Պատկերը յերբեք, յերբեք չի մարի
Պատանեկությանս վոսկի յերազում:
Այդ մարգարեյին ինչքան եմ սիրել,
Ինչքան գուրգուրել իմ հիշողության
Ճերմակ դղյակում, սակայն սիրել եմ
Նրա պատկերած գալիքը խնդուն
Լոկ վորպես յերազ, հաճելի յերազ,
Անսահման ծովում մի անհաս կղզի,
Իսկ ծովի ափին նստած լինեմ յես,
Անվերջ անընթեմ այդ կղզու մասին:

Բայց դուք յերազը փշրում եք, ինչպես
Մարմարյա արձան... Այն ինչ վոր յերեկ
Յերազ եր, անուրջ, — այսօր անա, տես,
Դարձել ե արդեն մի վոսկեշող շենք:
Տարիներ առաջ թվում եր յերազ...
Սեան-Ջանգուլի այս ֆանտազիան,
Բայց հիմա արդեն թափվում ե վրաս
Լուսերի հաղար, հաղար շատրվան:
Ոհ, ել լինչ յերազ, լինչ յերազ, լինչ անուրջ,
Ել լինչ նկարներ — Այվազովսկու,
Դուք վերածել եք բոլորը անշունչ,
Սակայն փայլելուն ու դեղին վոսկու:

Այժմ տեսնում եմ իրականացած
Յերազն այդ լուսե: Բայց հանուն լինչի
Արծիվը սարից գլորել եք ցած,
Թողեք, ոհ, թողեք, վոր աղաաթ թռչի,
Արծիվը ոգում թե վեհ ե, թե վես,

Մի բերեք ներքե, թե չե՝ կդառնա
Հասարակ թռչուն, վոր ունի թևեր,
Վոր ունի անկում, վոր ունի մահ, մահ:
Ուտոպիան պետք ե ուտոպիա մնա,
Յերազը՝ յերազ: Յերբ հագնում ե նա
Իրականության շապիկը մրոտ,
Դառնում ե գիշեր — մութ, անառավոտ:

Անչափ սիրում եմ թեմալոր «Ինչուն»,
Սակայն ձեր լեզվում ինչուններ չկան,
Դրա համար են խոսքերս հնչում
Յեվ ստարոտի, և՛ խենթ, և՛ չարկամ:
Դրա համար են անըմբռնելի
Իմ դեղումները ճշմարտապատում,
Դրա համար եք տեղի անտեղի
Արծիվ-մտքերս բռնում, բանտարկում:
Դրա համար ել դուք չեք նվաճում
Այդ ինչունների աշխարհը դյուլթիչ...
Այ, Լենան տխրեց, ասացե՛ք՝ ինչո՞ւ,
Ձե վոր ձեզ համար պարզ ե ամեն ինչ:

Իսկապես ասած՝ տխրել եր Լենան,
Նույնիսկ բարկության նշույլներ կային,
Գուցե հուզում եր, չարհարում նրան
Կրճքում բաբախող սիրտը մարդկային:
Գուցե լեզվում եր անհույս պոետին,
Անթե կոռնիկին այդ յերամազուրկ,
Ինչպես բժիշկն ե լեզվում հիվանդին,
Ջգալով, վոր դեղն իզուր ե, իզուր...
Ծանր ուղտերի քարավանի պես,
Այսպիսի խոհեր մտքովս անցան,
Բայց մտիկ արա ու մտքովդ տես՝
Ինչեր ե խոսում մարդն այս տխրաճայն:

«Ինձ դուր են դալիս բարդ ու ֆանտաստիկ
Նախադեմերը: Այսպես որինակ —

Նախագծվում է (դուք այդ լավ դիտեք)
Յերկնքից կախել մի նոր արեգակ:
Ապրում եմ, ապրում ես այդ յերազույթ,
Այդ մասին նույնիսկ դրել եմ մի վեպ,
Բայց շուրջս, շուրջս յերազներ խոսի,
Վարդերից աղքատ, անուրջներից վորս:
Տվեք, ո՛ր, ասվեք, նոր, նոր ժյուլվերներ,
Վոր անկարելի բաներ պատմեն մեզ
Ո՛հ, ձանձրալի յեն, աներազ, անսեր,
Մեր պոետները, և՛ փոքր, և՛ մեծ:

Ո՛հ, «իրը ինքնին» ահա ժայռը այն,
Վորին բախվելով փշուր են յեղել
Հանճարեղ մտքեր: Մի կախարդ կայան,
Վորից այն կողմը դեռ վոչ մի ճամբորդ,
Վոչ մի Ամուսնուհի չի թեկնվում:
Ո՛հ, քանի՜ քանի փրկիսփառներ
Այդ ժայռի դիմաց, վորպես մի Համլետ
Արտասանել են՝ «լինել թե չլինել:
Այս է խնդիրը», ու չեն հանդգնել
Կայանից դենը անել վոչ մի քայլ,
Ինչպես Համլետը մահվան դեմ կանգնել,
Իր մտքերի դեմ մղում եր պայքար:

Բայց չեք հանդգնում այդ մութ աշխարհի
Սահմանը անցնել, վորտեղից, ավազ
Դեռ վոչ մի ճամբորդ չի վերադարձել,
Ճամբորդներ հանդուգն, ճամբորդներ լիզալ:
Իրն էլ անծանոթ, անհայտ աշխարհ ե,
Միբելի ընկեր, ինչ վոր տեսնում ենք՝
Լոկ յերևույթն ե, իսկ իրի ներքին
Նյությունը՝ մի կնճիռ ե, դադունիք...
Յեվ միթե այս լերի ժայռերը լեզու
Ու հոգի չունեն: Այս ծաղիկները
Ու այս ժայռերը միթե չեն լռում:

Ո՛հ, բնությունը միթե կնեղե
Այդպիսի հանցանք, վոճրադործություն...

Աշխարհն դոյություն ունի լոկ և լոկ,
Վորպես յերևույթ: Ձեզ չեն փրկի, չե,
Յեվ վոչ մի Նյուտոն, մի Դարվին, մի Լոկը,
Աշխարհը միայն, միայն անուրջ ե:
Դրա համար ել ինչ քաղցր ե, Լենա,
Յերազ դարձածի մասին անըրջել,
Մտքում ստեղծել դալիքները վառ,
Սրտում սիրածի շողշողուն աչքեր:
Ինչ լավ ե նստել կրակից շիկնած
Վառարանի մոտ ձմեռն ցուրտ գիշեր,
Կիսանինջ, փափուկ բարձերին հենած՝
Դարնան վարդերը նորից վերհիշել:

Մի տաղանդավոր դերասանի պես՝
Արտասանելով ճառն իր հանգավոր,
Վառվում եր կարծես մեր պոետը հեզ
Աչքերով թախծոտ ու արտասովոր:
Կարծես կարգում եր նա Տուրգենևի
Վարդերի դովքը — մի արձակ պոետ,
Նրա աչքերում աշնան արևի
Թույլ ճառագայթներ, կրակներ կային:
Ու Լենան, Լենան, վոր նրան յերբեք
Ձեր տալիս դաժան, մահացու հարված,
Այս անգամ արդեն անողոք ու սեզ
Դիմեց Վարդենյին — խիստ վիրավորված:

— Ո, Վարդենյ, Վարդենյ, այդ ուր ես հասել,
Ինչպիսի անկում, ինչ դահավիժում,
Դու, վոր վսեմին լոկ ունեյիր սեր,
Խեղդվում ես այժմ պղտոր ջրերում
Ու ձեռք ես պարզում ամեն մի բանին,
Նույնիսկ թփերին թույլ ու անկայուն,
Յեվ սպասում ես նոյան տապանին,

Վորպես փրկության հուսալի անկյուն:
Յեւ մեր այս դարում, վորպես նոր Բուդդա՝
Բարոգում ես դու քար անշարժություն,
Ո, որո՞մովյան ծուլություն ե դա,
Դա լոկ մի կյանք ե՝ կես քուն, կես արթուն...

Իսկ մենք այլ նյութից ձուլված մարդիկ ենք,
Մեր որորոցք ովկիանի անդուսպ
Հողմն ե որորել, մենք բարձրացել ենք
Կոհակի թևին — խենթ ու ալեծուփ
Ու մեծացել ենք մաքառման ասեղ
Ու պայքարների փոթորիկի մեջ...
Տեսել ենք լեռնից սուրացող հեղեղ,
Վոր խորատկում ե ամեն, ամեն ինչ,
Տեսել ենք նաև դասակարգերի
Մարտական շարքեր խորթա, կարգապահ,
Վորոնք փշրելով դահն արքաների,
Հարթել են ազատ, նոր կյանքի ճամփա:

Ու մասնակցել ենք այդ մեծ մարտերում,
Մերթ վորպես զինվոր ու մերթ՝ ղեկավար:
Մենք ճիգ ու ջանքով ե համառորեն
Աստղեր ենք նույնիսկ վերից թափել վար:
Ամպերի զավակ — կայծակը խարտյաշ
Գերել ենք, ինչպես վաղրն անապատի,
Մենք ե՛ քանդող ենք, ե հմուտ քարտաշ,
Մենք տիրապետող ամեն մի բերդի:
Յենթարկում ենք մեզ նույնիսկ տարերքը,
Հեծնում բնության թրխնջացող ձին,
Վոչ վոք չի սանձի մեր մեծ վերելքը,
Դադափարները մեր արևածին:

Այդ քո իր կոչված սփինքս-հրեշին
Մենք յենթարկել ենք մեր ազդեցության,
Փոխելով նրան, քեզ կամ ուրիշին,
Փոխում ենք նաև մեզ հարհավիտյան:

Մենք ե փոխում ենք, ե հար փոփոխվում,
Ձեռ կարող յերբեք դու նույնը մնալ
Դոյության կովի մեծ հրաբուխում,
Վորտեղ բաղկավում ե մարդը բնության,
Ջարկվում են իրար մարդկային խմբեր,
Ու հարթվում ե մեծ դժվարությամբ
Կատարելության ճանապարհը վեհ:

Ի՞նչ ե այս բանք, (նա մոտիկ առվից
Վերցրեց մի ափ պարզ ու մաքուր ջուր)
«Մի անգույն հեղուկ ե ուրիշ վոչինչ» —
Կասեր Վարդենցը, կասեր անապատճառ:
Տես, արեն ինչպես յեկավ, բարձրացավ
Ու հեռվում թողեց լեռներ, յերկիրներ,
Յեւ քեզ թվում ե, թե անշարժացած
Այս մեր յերկիրը պառկել ե քնել,
Իսկ արև հսկան պտույտ ե դալիս
Այդ մեր լիլիպուտ ծույլ աշխարհի շուրջ:
Յեւ մթնե այդպես չեն դատել դարեր՝
Բազմացեղ մարդիկ հավատով ու լուրջ:

Թեև այս միտքը դեռ դարեր առաջ
Ծիծաղելի յեր, բայց այժմ ել, այժմ ել՝
Բարձրացնելով աղմուկ ու շառաչ,
Շարունակում ես դու նույնը կրկնել:
Յեւ քեզ թվում ե հին հույների պես՝
Աշխարհը վորպես վիթխարի ափսե,
Իսկ շուրջը նրա մի փրփրադեղ,
Անհուն ովկիանոս՝ դաժան ու անսեր,
Վորի ջրերին դեռ վոչ մի ճամբորդ
Ձի համարձակվել իր նավը հանել
Դեպի անծանոթ, կուսական ափեր,
Դեպի հմայիչ, անհայտ հեռուներ:

Բայց մենք քեզ պես չենք: Մենք նվաճում ենք
Բնությունը մեծ, թեև նա հաճախ

Հանում ե մեր դեմ կատաղի տարերը:
 Ու թանգ ե ծախում իր դանձերը ճոխ:
 Յեւ այդ մարտերում, հենց այդ մարտերում
 Մենք ճանաչում ենք աշխարհն բազմազան,
 Իր ընթացքի մեջ անվերջ, անդադրում,
 Իր փոփոխման մեջ վեհ ու բազմաձայն:
 Թեև դոհում ենք մարտիկ ողաչու,
 Ծովադնացներ և՛ խիզախ, և՛ վեհ,
 Բայց մարտնչելով նորից ենք թռչում
 Հիմալայներից, Մոնբլաններից վեր:

Մենք նոր մարդիկ ենք: Քայլ քայլի վրա
 Աշխարհն ենք հիմքից, հաստատ նվաճում,
 Յեւ մաքառումով ու խնդությամբ վառ
 Տիեզերքը վողջ մոտից ճանաչում:
 Թեև դժվար ե մեր ընտրած ուղին,
 Խոչնդոտներով, կոիվներով լի,
 Մերթ հանդիպում ենք զորշ մառախուղի՝
 Մերթ անդունդներին մութ ու ահալի,
 Բայց մենք կտրում ենք ուղին այդ խուժոտ՝
 Վորպես նոր Կոլումբ, վորպես Մագելան...
 Իսկ դու այդպես լեզվ, այդպես վարանոտ՝
 Յերդում ես դարձյալ քո հին ալելու:

Լենայի բերնով հպարտ խոսում եր
 Ամենակարող փաստերի լեզուն.
 Նա և՛ համոզում, և՛ խոր հուզում եր,
 Իր անկեղծությամբ — յերկնի պես լաղուր:
 Նկատում եյի, վոր Սերգոն նույնպես,
 Սիրով ե լսում հուզված Լենային,
 Նրա շողարձակ աչքերում, կարծես,
 Մի զույգ բոցավառ թարուկներ կային:
 Ո՛ր, յես պոետին այդքան թղձալի,
 Այդքան թևաթափ դեռ չեյի տեսել. —
 Նա պատրաստվում եր, վոր նորից ճառի,
 Յերբ Սերգոն նրան սկսեց «շոյել». —

— Բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ այսքան վառ, ազատ,
 Այսքան փառավոր կյանքը մեր գունեղ,
 Աչքիդ թվում ե անարև, անդարդ
 Մի բանտ, մի շիրիմ և՛ խոնավ, և՛ նեղ:
 Ո՛ր, մթթե, մթթե խանդը ոճածին,
 Թշվառությունը — չարիքների մայր,
 Այդքան սիրելի, այդքան լուսածիր,
 Գեղունիներ են դարձել քեզ համար,
 Վոր յերբ հիմնովին արմատից քանդում
 Ու դեն ենք նետում այդ հրեշներին,
 Դու մի թունավոր անեծք ես կարգում
 Մեր դարին ու մեր սեղ հերոսներին:

Սիրտը, ասացիր, դարձել ե հիմա
 Անհույդ, անավյուն, միապաղաղ, չոր,
 Սակայն կա՞, արդյոք, մի անհույս հիմար,
 Վոր հավատա այդ մտքերիդ ճահճոտ:
 Յեւ մթթե անցյալ վորեւ դարում
 Մարդն ունեցել ե այնքան գունաղեղ,
 Այնքան կենսառատ, այնքան լիարյուն
 Հույզեր, յերազներ, մարտեր ու յերգեր,
 Քան մեր որերի հերոսը լիզալի,
 Աշխարհը փոխող այդ անպարտելին,
 Քան ջահելները մեր մշտածիծաղ,
 Վոր ճախրանում են բոլոր բերդերին...

Մի հասարակ փաստ: — Կարդացել ես այդ,
 «Հերկած խոպան»-ը: Կարդացել ես: Լսվ:
 Կա՞ արդյոք այնտեղ «թեկլոյան լեանդ»,
 Կամ անհույս վշտի մի բարակիկ լար...
 Չկա: Չես վիճում: Հապա թնչն ե, վոր
 Նրան տվել ե այդքան վառ հմայք...
 Դա կյանքը փոխող մարդկանց փառավոր
 Հերոսությունն ե ու հույզերը տաք.
 Դա նոր աշխարհի հիմքերը դցող

Դավիդները հայացքն ե պայծառ,
Դա մեր յեռանդն ե, մեր հույզերը ծով,
Մեր կամքն ե, կամքը... Այժմ հասկացար...

Ճիշտ ասաց Լենան, վոր մենք ե՛ փոխում,
Յեվ փոփոխվում ենք անվերջ, անընդհատ,
Բայց ճիշտ ե և այն՝ վոր մեր այդ ուղին
Չե այնքան հանդիստ, սալարկված ու հարթ:
Մենք ամեն մի դիրք, մի բերդ, մի գաղաթ,
Մի նոր մարդ անգամ նվաճելու համար,
Պայքարել ենք միշտ, պայքարում ենք արդ,
Մարտեր ենք մղում ե՛ թիստ, ե՛ համառ:
Ու ամեն մի որ, ամեն մի վայրկյան
Մենք թե փոխում ենք, և թե փոփոխվում...
Ի՞նչպես դիմանա քո այդ խանդ-արքան
Մեր մեծ մարտերի փոթորկոտ բովում:

Այսպես որինակ՝ տարիներ առաջ
Անսահման սիրով լսում եյի յես
Զուռնայի ձայնը, վոր դառնահառաչ
Շարժվում եր առաջ՝ ինչպես ծանր յեզ:
Յերբ լսում եյի Բեթհովեն, Մոցարտ,
Նույնիսկ Շոպենը ու Չայկովսկին,
Չանձրանում եյի, դայրանում անչար
Ու բարձրախոսը անջատում իսկույն:
Սպասում եյի՝ մինչև կլուեր
Աշխարհառակ պայծառ Բեթհովեն
Ու մեկը լացով հանդարտ կղլեր
Մի ծանրածանր, տխուր հորովել:

Իսկ այժմ անվերջ ուզում եմ լսել
Յեվ Բեթհովենը, և Չայկովսկին,
Թեև սեզյահը ինձ շատ ե հուզել
Ու այսօր ել դեռ հուզում ե կրկին:
Որ-որի վրա հույզերն ել մեզ հետ,

Աճում, ճոխանում, փոխվում են անվերջ,
Այս հարցի մասին, ինքնագոհ պոետ
Զուր ես այս ձորում բորբոքում մի վեճ:
«Հերկած խոպան»-ից մինչև մեր որեր,
Ինչքան ե փոխվել մարդը մեր դարի,
Իզուր ես տենչում նրան որորել
Լալկան ձայներով քո խարթուլ թառի:

Մինչ վեճը թափի թևեր ե առնում,
Փոքրիկ կրակը դառնում ե հրդեհ,
Զանգուի ափին, խորախոր ձորում
Դյումուլո կայանն ե բարձրանում մեր դեմ:
Դյումուլո, ո՛ր, Դյումուլո՝ վիթխարի մի սիրտ,
Վոր բաբախում ե անվերջ, անընդհատ
Ու մեր աշխարհին տալիս ե և՛ խինդ,
Յեվ ճերմակ ածուխ, և՛ սպիտակ վարդ,
Վոր մեր գյուղերին, մեր քաղաքներին
Տալիս ե անթիվ անթառամ շուշան,
Ու շողշողում ե՛ դերթ գալիքների,
Վառ գալիքների մի ազդանշան:

Դյումուլո, ո՛ր, Դյումուլո... բայց ահա արդեն
Մեր դեմ բացվում ե հիմնալի մի գյուղ.
Շենքեր լուսալի, մարդիկ ժպտադեմ,
Ելեքարիկ լամպեր՝ նոր բացված կնդուղ...
Շենքերի առաջ՝ ծիծղուն պարտեզներ,
Դողարիկ փողոցներ — ծառազարդ, մաքուր,
Ել չկան, չկան աթարի դեղեր
Մրոտ խրճիթներ, դեմքեր կեղտակուր...
Դյումուլո գյուղն ե սա, ինչքան ե փոխվել,
Բայց տիեզերքում կա անփոփոխ բան.
Դյումուլոն ել ճիզով խոյանում ե վեր
Կտրելով կյանքի փառավոր ճամբան:

Մեր սրտում այրող հրճվանքի վարդեր՝
Մի վերջին անգամ նայում ենք գյուղին,

Շենքերին շքեղ, ծառերին պարթև
 Ու շարունակում մեր բռնած ուղին:
 Անցնում ենք անձիր դաշտերի միջով...
 Վոգևորություն հուրն է բորբոքվել:
 Մեր շուրջը կանաչ արտերի մի ծով,
 Վոչ սայլի ձոխնչ, վոչ ծանր հորովել:
 Վոլորուն ուղին ձգվում է անվերջ,
 Որը դառնում է ավելի գյուլթիչ,
 Սակայն Վարդենյը բացել է մի վեճ
 Ժխտում «քանդում» է ամեն, ամեն ինչ:

Վեճը կրում է խիստ լարված բնույթ,
 Առաջ են մղվում նորանոր հարցեր...
 Զահել գյուղացին դգալով ձանձրույթ,
 Անկարող է իր դարմանքը սանձել:
 Ու մոտենալով Արդաքյանդ գյուղին,
 Թեև ցավելով ու ախտասանքով,
 Բայց նրանք ընդմիշտ թեքեցին ուղին՝
 Մեր տարրերնակ պոետից դժգոհ:
 Ու գյուղ բարձրացան քայլերով հաստատ,
 Վիշտ պատճառելով քնքուշ Լենային:
 Վերից դալիս եր ջրերով արծաթ
 Անուշ համերգով գետը լեռնային:

Նրանց հետևից ցնծուն աչքերով
 Մեր պատմաբանը նայեց մի բոսկե. —
 «Խեղճ Քսենոֆոն, խեղճ Քսենոֆոն,
 Այս մեր աշխարհը քեզ ո՞վ եր ճամբել:
 Ո՞, մեծ դիտնական, ո՞, խիղախ ճամբորդ,
 Ինչե՞ր չեն տեսել աչքերդ արթուն,
 Աթաբի բուրգեր, հյուղեր գետնափոր
 Ու համառաբած խոր տղիտություն:
 Քեզանից հետո ինչե՞ր չեն անցել,
 Դարեր են թուլ սրբնթաց թափով,
 Բայց գյուղն իր տեսքով նույնն էր մնացել՝
 Արսր ու թոնիր, հյուղեր գետնափոր:

Ել չկան նրանք — խրճիթները կուզ,
 Հորանջող գյուղի ձանձրույթը մռայլ,
 Այժմ լույսերի լամպերը — վողջույդ՝
 Բոցկլտում են վառ ու արեւափայլ:
 Յեւ մարդու հոգին հիմնովին փոխվել,
 Սրտում ծաղկել են նոր զգացմունքներ՝
 Յերկիրս այժմ արշավում է վեր՝
 Դեպի նորանոր, պայծառ բարձրունքներ:
 Աշխարհափոխման ի՞նչ յեռանդ, ի՞նչ թափ,
 Վոգևորության ինչպիսի ալիք,
 Յես ի՞նչ խոսքերով քո պատկերը տամ՝
 Կոմունիստական վոսկեշող դալիք»:

Մինչ պատմաբանը բանաստեղծ դարձած
 Գալիքի մասին պոեմ եր կարդում,
 Բժնու շենքերը մեր դեմ բարձրացան
 Մի գեղածիծաղ, արևոտ հովտում:
 Բայց մենք քաղաքը դիտելով հեռվից՝
 Նոր կայարանում նստեցինք դնացք,
 Իսկ պատմաբանը մեզնից անջատվեց,
 Նստեց իր ավտոն ու քաղաք դնաց:
 Խոստացանք նրան մեր վերադարձին
 Մի քանի որով հյուր մնալ իր մոտ.
 Սուլեյ վիթխարի մեր յերկաթե ձին
 Ու ձորում թնդաց ցնծությունը հորդ...

.

Արեք հանդարտ թեքվում եր արդեն,
 Յերը նավից իջանք Սևանա կղզին:
 Ի՞նչ առատություն բուրում են վարդեր,
 Ի՞նչ քաղցր է ժպտում ձերմակ ակացին:
 Ծովից փչում է զովաշունչ քամին.
 Ու սփսվում են ծառերը ծաղկած.
 Յելնում են ահա աչքիս եկրանին

Շենքեր լուսալի ու արևարաղձ
Յեւ հողի, հանքի հարվածայիններ -
Բանվորներ հպարտ ու ինքնավստահ
Հավում են անվերջ կիթառի ձայներ,
Յերգերը սիրո և զվարթության:

Ո՞ւմ ստեղծագործ ձեռքն է կառուցել
Այս խոսքան կղզում այսպիսի հրաշք,
Այդ ում անդրին է այդպես բարձրացել՝
Հայացքով պայծառ և՛ վեհ, և՛ հրաշ:
Ո՛ր, դա հանճարեղ, մեծ, արևաջինջ
Իլլիչի ձեռքն է, Իլլիչի անդրին...
Ինչպե՞ս չարձակեմ խենթ ցնծության ճիւղ,
Ինչպե՞ս չողջունեմ իմ պայծառ դարին:
Իսկ Սերգեյն... լավ է այդ մասին լռել:
Թույլ գրչովս լինչպե՞ս պատկերեմ նրան...
Նա մեզնից զատվում ու ինչպե՞ս մի լեռ,
Բարձրանում է դեպ, մեծ սանառորիան...

Անհաղ ծծելով բույրը վարդերի,
Մենք զբոսնում ենք մինչև ուշ գիշեր...
Մի տեղ հնչում են լարերը թառի,
Մի տեղ գովում են և դիրի՞ն, և սեր:
Հոգնել ենք թեև յերկար շրջելուց,
Բայց քնի մասին մտածող չկա:
Գուցե ման գայինք մինչև արշալույս՝
Թե վոր պոետն իրեն վատ չզգար:
Հյուրանոց դալով՝ մենք վորոշեցինք,
Վոր մեր Վարդենյը մնա բուժվելու,
Իսկ յես ու Լենան արեածագին,
Ընկերների հետ դնանք Ձիբուխու...

ՅԵՐԳ ՆԻՆԳԵՐՈՐԴ

ԱՐԵՎՈՏ ԳԻՇԵՐ

Նկարիչ արժին բոցե վրձինով
Գունաղարդում է ջրերը արծաթ,
Ու մեր նավակը աշխուժ ցնծումով
Լիճը հերկելով առնում է նոր թափ:
Զդիտեմ, ինչո՞ւ բոլորը հանկարծ
Փափաղ ենք զգում տեսնել Ձիբուխուն.
Հիշում ենք նորից մեր արևակայծ
Մուրացան յերգչի տողերը տխրուն:
Հեռու մշուշից յեկնում են մեր դեմ
Հին գյուղի դեմքեր աչքերով շիվար,
Նրանք բոլորիս թեև ծանոթ են,
Բայց սրտով այնքան ոտար են, ոտար:

Վոնց բերլիական մի Նոյ նահապետ՝
Նալի է բարձրանում Վեդունցը — Սարգիս,
Վորպես մոլորված անծանոթ ճամբորդ
Ձիբուխը ձեռքին նստում է կողքիս:
Տրտնջում է նա՝ մինուճար վորդուց,
«Նոյի աղոսվիցն» այդ նամարդագույն,
Վոր գյուղը թողեց անուսում, անլույս,
Փաստաբան դարձավ, մնաց քաղաքում:
Դառն հեկեկում է իր սրտի խորքում
Ու արցունք թափում՝ ինչպե՞ս վարար դեռ,
Կարծես վողբում է, կարծես մորմոքում
Մի հին գյուղապատան այդ ձերուհու հետ:

Սրտանց լալիս ե այդ Սարգիս բիձան
Մինչև ծովափը, մինչև Զիրուխու...

Ահա տղերքը նավակից իջան, —

Տեղից կանգնում եմ ինքս ել իջնելու,
Ու ձեռք եմ պարզում վտակիւր հյուրիս,

Ուղում եմ նրան ափն իջեցնել,

Բայց նա ցնդել ե, կորել ե հեռվում՝

Վորպես տխրագեմ սառնաշունչ ձմեռ:

Մենք վար ենք իջնում նավահանգստում

Ու մտնում ենք մի բուրոյ ծառուղի.

Հեռվից նայում են աչքերով ժպտուն

Ճերմակ շենքերը բազմատուն գյուղի:

Գյուղ ենք բարձրանում: Մեր ճանապարհին

Ինչպիսի՜ չքնաղ հրաշալիքներ,

Գալիս խփվում են ծովի ափերին,

Գրոհի յեղած թեթև ալիքներ:

Ու ալիքների բաշերից բռնած՝

Լողում են ծովում կին, տղամարդիկ,

Տարերքը հաղթել չի կարող նրանց,

Նրանք հմուտ են ու անվախ մարտիկ:

Ահա կիսամերկ կանանց մի ջոկատ,

Վորին մարզում ե հրաշագեղ մի կին,

Նրանց կրծքերը՝ փրփրացող կաթ,

Իսկ մարմինները այրող դյութանք են:

Գեղատեսիլ են կանայքն այդ գյուղի

Յեւ նրբակերտ են, և նոճահասակ,

Ո՛ր, նրանց ճկուն, ճկուն մեջքերին

Ինչ լավ ե սաղում գեղջկական նազանք:

Նրանք հունական արձանների պես

Զնաշխարհիկ են ու հոգեղմայլ,

Խաղաղ լճի պես հստակ են ու պարզ,

Յեւ ջինջ են ինչպես մարմնազույն մարմար:

Դեռ վոչ մի, վոչ մի մեծ քանդակագործ

Չի կերտել այդքան հմայիչ ու վեհ,
Այդքան համաչափ, այդքան նրբագիծ
Ու կենդանաշունչ դեմքեր, մարմիններ:

Գյուղագիրները մեր մեծաքանքար,
Հին, անգրագետ, անբոս գեղջիկուն
Գովել են անչափ, անվերջ ու այնքան,
Վոր քեզ թվում ե, թե մի հմայուն,
Մի չնաշխարհիկ, մի լուսակարկաչ
Եյակ ե յեղել այդ մեր գեղջիկուն:
Սակայն յես ել եմ ծանոթ այդ կանանց,
Այդ Զարդարներին, Անթառաճներին,
Կարիքը նրանց կոկորդն եր սեղմել,
Դարձրել հաստավոտ ու կարճահասակ,
Բայց տխրապատում պոետները մեր
Այդ համարել են աղագյին պարծանք:

Հանգստի ժամն ե: Մոտակա հանդից
Ու այգիներիցն այդ բուրումնաշատ,
Ծովափ են թափվել ժիր ու խնդալից,
Այնքան կենսաբուղի ծեր, յերիտասարդ:
Կանայք վարդաշուրթ, մարտիկներ — արի,
Առնական, ինչպես հաղթ գլադիատոր,
Նրանց թրծել ե հուրը պայքարի,
Ճակատամարտերն մեծ ու փառավոր:
Ո՛ր, համայնական անծիր դաշտերի,
Վաշտերից մեկին՝ սիրավառ վողջույն,
Քեզ, հին Զիրուխու, քո հին դարդերին,
Մութ թրճիթներին հավերժական քուն...

Ահա Զիրուխուն: Ծովեզրյա մի գյուղ,
Ճերմակ տները ծառերում կորած,
Վոչ կավե հյուղեր, վոչ աթարածուխ
Յերդիկներ մրոտ, վոչ այնքան գոված
Հարսները համր ու լաչակավոր,
Վոչ ծերունիներ փայտերին կոթնած,

Հեքիաթներ պատմող ու հռչակալոր,
Վռչ հավետ չարքաշ ու ընդմիշտ քրտնած
Դեմքեր արեթաշ ու թիկունքներ կուզ:
Յեւ վոչ դամբոսներ այնքան ափահա,
Դռներին հակող ու աղմկահուլոյ,
Վոչ եւ մոծակներ չար ու հողեհան:

Ահա Ձերութիւն: Փողոցներում լայն,
Մայթերի վրա այս ստվերաշատ
Մանուկներ կան ժիր, աղջիկներ կան վառ,
Աչիկներ կան սե ու հոնքերը սաթ:
Դյուզից եւ վոչ մի եւ վոչ մի քուլա
Ծուխ չի բարձրանում դեպ դարնան յերկինք,
Բոլորը վառում են ելեքտրական լամպ, —
Ել ինչի՞ յե պետք աթար կամ թրիք:
Ել ի՞նչ, ի՞նչ յերգիկ, ել ի՞նչ ծուխ, ի՞նչ մուր,
Յերբ համայնական խոհանոցներում,
Տներում հստակ հար ու ամենուր
Ճերմակ ածուխն եւ շողարձակ վառովում:

Ո՛ր, նոր Ձերութիւն, յես ի՞նչ խոսքերով,
Բեզ ի՞նչպես, ի՞նչպես, ի՞նչպես պատկերեմ:
Վոր գալիք մարդուն իմ այս յերգերով,
Իմ այս հուլզերով դրավեմ, դերեմ,
Վոր գալիք մարդիկ քեզ այնպես հիշեն,
Ինչպես հիշում եմ յես հին Ձերութիւն,
Յերբ ձեռք եմ առնում վարպետ քարտաշի՝
Մեր Մուրացանի գրքերը վշտուն:
Ի՞նչ շեշտ, ի՞նչ հնչյուն, ի՞նչ ուրիշ գործածեմ,
Վոր ներդաշնակի քո մեծ վերելքին, —
Ահա աչքերս անցյալին հառած,
Մեր վարպետներին հիշում եմ կրկին:

Հին դյուզի մասին այնքան սրտառուչ
Յերգեր եւ հյուսել թումանյանը ջինջ...
Ո՛ր, այդ յերգերի արծաթե առուն

Հոռու ձորերից դեռ կանչում ե ինձ:
Կաթի սեր քաշող դեղջուկն ե յերգել,
Յերգել ե նաեւ բեղարած մաճկալ,
Ու հորինել ե «Յերգեր ու վերքեր»
Մեր հայ Պառնասի մեծագուն արքան,
Հին դյուզի մասին խոր ափսոսանքով,
Կացով եր պատմում Տերյանը նրբին,
Ո՛ր, նա ուզում եր ձոճող նիզակով
Կործանման դրկից փրկել այդ վորբին:

Այդ մարդիկ ինչե՛ր, ինչե՛ր կղզային,
Թե վոր ապրեյին այս մեք որերում...
Յերանի՛ հիմա քնից դարձնեյին,
Ու հանդիպեյինք նոր Ձերութիւնում:
Նորից շրջեյինք ձորերը Հոռու
Յեւ Ալադյազի փեշին ման դայինք,
Աչքով տեսնեյին այս մեր աշխարհում
Դրոհի յելած ծովը մարդկային:
Ծխնելույզների ծուխը դիտեյին,
Դիտեյին դյուզեր մաքրաջինջ, ձերմակ,
Ընկուղենու տակ քեֆի նստեյինք,
Իրար զարկելով ե՛ սիրտ, ե՛ բաժակ...

Ջարթեցեք քնից, վարպետներ պայծառ,
Յեւ մեզ ուղեկցեք մի ժամ, մի վայրկյան,
Ի՞նչ ես փափաղում բոստան, սալվի ծառ,
Անդարդ սիրտ, վառ սէր, ջերմ Իսահակյան:
Ի՞նչ ես յերազում, լուսամպիտ մարդ,
Ծաղկուն լույսերը՝ Հոռու ձորերում,
Ելեքտրիկ լամպերը՝ ինչպես աղամանդ՝
Մեր անդնդախոր կիրճ ու ձորերում...
Ի՞նչ ես անըրջում, աշնան սիրահար,
Մթնշաղ սիրող ցրտահար պոետ,
Ուրեմիդ, վարդեր, արշալույսը վառ, —
Դե, վեր կաց, վեր կաց, վայելիր մեզ հետ...

Յես այս խոհերի գիրկն եյի ընկել,
Այս մտքերն եյին իմ հոգին հուղում,
Վերհիշում եյի մոռացված յերգեր,
Յերգեր տխրանուշ, յերգեր յերազուն,
Յերբ կանգ առանք մենք մի վեհ, սյունադարդ
Ու արևալի մեծ շենքի առաջ: —
Մեզ առաջնորդող մի յերիտասարդ,
«Գյուղի դպրոցն ե» — բարձրաձայն ասաց:
Դռնից ներս մտանք: Դադարկ եյին վողջ
Հսարանները լուսալի ու լայն. —
Այստեղ յեղել ե մի գետնափոր վորջ,
Ուր ապրում եր մի նախրապան Թեվան:

— Այստեղ, — ասում ե մի ծեր գյուղացի, —
Տեր Մարութեյի դպրոցն ե յեղել,
Ո՛ր, քանի՜ անգամ մեջքիս աքացի,
Ձեռքիս՝ ճիպոտի հարված ե տվել:
Հենայի հարցը՝ թե ինչո՞ւ այսոր
Դպրոցում չկա վոջ մի աշակերտ,
Զարմանքով լսեց աչքերով լազուր
Մի ջահել աղջիկ՝ զուսպ ու բարեկիրթ:
— Աշակերտները, պատասխանեց ծեր,
Թավուտ հոնքերով մի հաղթանդամ մարդ —
Աշակերտները դաշտ են գնացել
Ուսուցիչների առաջնորդությամբ:

Իրագործել ենք պատգամն Իլլիչի, —
Պրակտիկայի ճանապարհը մեծ
Հուսավորում ենք տեսության անշեջ,
Վառ փարոսներով: Ու ել չենք զիջի
Մենք մեր դրաված դիրքերն անառիկ:
Իմ ջահելության ժամանակներում
Շատ եյի լսում յես պոլիտեխնիկ
Դպրոցի մասին: Ինչե՞ր չե՞ր գրում
Մանկավարժների բանակը բաղում:

Զրմբոնելով այդ վեհ բառի վողին,
Հուսնոտի նման դեգերում եյին
Բյուր մեթոդների լաբիրինթոսում...

Իսկ այժմ... Սակայն կներեք դուք ինձ,
Վոր ձեզ պատմում եմ մի բանի մասին,
Վորին ծանոթ եք ինձնից գերազանց
Յեվ լավ հմուտ եք այդ այրող հարցին:
Ներեցեք, վոր ձեզ հյուրընկալելու,
Յեվ մի զովարան տանելու տեղակ,
Կարգում եմ վաղուց ասված «ալելու»,
Վորպես նորություն ե դյութիչ, ե տաք:
Համեցեք, իջնենք կոմմունիստային,
Դիչ հանդստացեք, հետո կգնաք.
Դժեցե կսպասեք յեկող գնացքին,
Դժեցե ավտոյով, — ինչպես կամենաք,

Յեվ իմ այն հարցին, թե անգրագետ
Մարդիկ կան արդյոք Զիրուխլու գյուղում,
Մի լայնալանջ կին՝ աչքերն լույսի գետ,
Պատառախանում ե ու քմծիծաղում.
— Ներեցեք, ընկեր, դա շատ հին հարց ե,
Բառարաններից վաղուց վերացված,
Մի հայացք դեք դուք հարևանցի,
Տեսե՛ք՝ Զիրուխլուն ինչպես ե փոխված:
Մեր գյուղում միայն բարձրագույն ավարտ
Կանանց տոկոսը հիսունից անց ե,
Դրագետ են վողջ ծեր, յերիտասարդ,
Նախկին Զիրուխլուն անհետ կորած ե:

Այսպես զրույցով իջնում ենք այդին,
Ուր ծաղիկները նոր են փթթում,
Յեվ ուր խմում են լույսն արեգակի
Վարդերը գունեղ, վարդերը ժպտուն:
Նստում ենք ծիծղուն թավ նշենու տակ
Ու թիկն ենք տալիս կանաչի գորգին,

Վերից նայում ե աչքի պես հստակ,
 Խաղաղ ծովի պես մի կապույտ յերկինք:
 Ճաշում ենք հենց այդ բնության գրկում,
 Ըմպում ենք բույրը բյուր ծաղիկներին:
 Զղբացինք՝ ինչպես յեղավ իրիկուն,
 Ինչպես արևը թեկնեց լեռներին:

Հաղիվ հասնում ենք նոր Դիլիշանից
 Հեվիհե յեկող մի ճեպընթացի,
 Բայց ուր ե, ուր ե այդ անընթացին,
 Այդ պոետ տղան, այնքան տխրաբերին:
 Մենք մենակ թողած նրան Սևանում՝
 Վերադառնում ենք նորից Յերևան:
 Ո՞վ գիտե, այժմ ուր են սավառնում
 Նրա մտքերը և՛ սուր, և՛ ունայն:
 Վերադառնում ենք, բայց առանց նրան,
 Մի լարից «գուրկ են» ջութակները մեր:
 Ո, ո՞վ կարող ե Վարդենցի նման
 Հին յեղանակներն «անուշ» նվառել...

Սակայն այս ի՞նչ ե, ընթերցող ընկեր,
 Մտիկ տուր, հրճվիր, ցնծությամբ խնդա,
 Սևանից մինչև Մասիսն ալեհեր՝
 Լույսերի ծով ե, շողքերի անտառ...
 Կանգ առ, ով դնացք, դանդաղիր մի քիչ,
 Վոր յերկար դիտենք տեսարանը այս:
 Կանգ առ, ճ, կանգ առ, թող այս բարձունքից
 Դիտենք մի չքնաղ, վտակեղեն յերազ:
 «Կանգ առ, ո, վայրկյան, ո, վճրքան, վճրքան
 Գեղեցիկ ես դու» — քեզ նման չքնաղ
 Վայրկյան իր որում դեռ արև արքան
 Յերբեք, ճ, յերբեք չի մտաբերում...

Յերկու որ հետո Լենային տեսա
 Տրիբունի վրա մի մեծ շքերթի,

Կանգնել եր վորպես անտոիկ մի սար՝
 Հայացքը հառած անցնող շարքերին:
 Շքերթից հետո, մենք գտանք իրար,
 Նա իր գրականից հանեց մի ծրար...

Կանգ առանք ահա: Մեր վոտքերի տակ
 Մի անդնդախոր, գլխապտույտ ձոր,
 Իսկ ձորի ափին ամուր, անխորտակ,
 Իր յերգերի պես սլարդ ու միաձույլ
 Կանգնել ե ծերուկ պոետ Լուսին...
 Նրա արձանի ստվերում նստած՝
 Այդ խորհրդավոր նամակը բացինք:
 Յեվ ահա լսիր, թե ինչ եր գրած...

— Սիրելի Լենա, գրաբերիս հետ
 Ղրկում եմ վերջին, վերջին նամակս,
 Ինձ հետ միասին մի ծիծաղախոտ,
 Մի կապուտաչ լիճ բարևում ե քեզ:
 Քեզ բարևում ե լիճը յեղերոդ
 Անտառում կորած այս լեռնաշղթան,
 Բարևում են քեզ հավետ յերազող
 Մարդակերպ, մռայլ ժայռերը տիտան:
 Քեզ բարևում են այս ջրերը ջինջ,
 Ու բարդիները քամուց սվավան,
 Բարևում ե քեզ նաև մի աղջիկ,
 Մի հավերժահարս՝ անուշը Սևան:

Յերջանիկ Լենա, յերկար գիշերներ
Ինձ տանջում եր մի անլուծելի հարց,
Ու յերբեք, յերբեք հանգիստ չի քնել
Իմ հոգին խռով ու հողմահաված:
Յես դանիական այդ թագաժառանգ
Համլետի նման շատ ելի խոհում,
Ինչպես պղնձի կանաչավուն ժանդ՝
Սիրտս կրծում եր կասկածը անհուն,
Ու չեյի կարող գրոհի գնալ,
Վճռել վերջապես՝ լինե՞լ թե չլինե՞լ...
Բայց այսոր... Այսոր, սիրելի Լենա
Յես վորոշել եմ հավիտյան քնել:

Ունեցել եմ խոր հուսահատության՝
Խելադարության տանջալի որեր,
Մղձավանջային գիշերում տարտամ
Աշնան քամին ե սիրտս որորել:
Բայց Համլետի պես յես չեմ սարսափել
Անդրճիրիմյան անհայտութունից,
Զի սանձի նման իմ կամքը զսպել
Ու մահվան գրկից հետ ե քաշել ինձ
Այս հիասքանչ, այս հոգեզմայլ
Համայնապարփակ բնության վոգին
Ու վորպես մի խիստ, սակայն սիրող մայր՝
Ինձ շղթայել ե այս ոտար կյանքին:

Ո՛, բնության պես նրբին նկարիչ
Զի ծնել, Լենա, վոչ մի մոլորակ,
Ռաֆայելի պես հանճարները ջինջ
Այդ վարպետի մոտ պատրանք են, պատրանք...
Ծովեր կախարդող Այվազովսկին,
Մի Լեոնարդո կամ մի Ֆիդիաս,
Մի մրրկահույզ, բոցաշունչ Պուշկին
Զափածո խոսքի կատարն այդ անհաս,
Վարպետ բնության ստեղծագործած

Պատկերներն են լոկ պատճենահանում,
Ու դուք, խեղճերդ աչքերդ չոսած՝
Նայում եք նրանց, ապրում, հիանում...

Իսկ յես դեռ մանուկ, մանուկ որերից
Աշակերտել եմ այդ մեծ վարպետին,
Ոտար եմ յեղել ձեր աղմկալից,
Զեր շեփորածայն յերգին ու մարտին:
Յեվ ահա այսոր, մեռնելուց առաջ
Նորից ըմպում եմ իմ հին վարպետի
Դինու բաժակից: Աչքերս հառած
Յերբեք չնիրհող ջրի կապույտին,
Դիտում եմ լիճք... Ո՛, լաղաղ ե նա,
Սիրելի Լենա, անսահման լաղաղ,
Մի չարաճճի գեղուհու նման
Կարծես ուզում ե հոգուս հետ լաղալ...

Դիտում եմ լիճք: Վարպետ բնության
Վրձինով դժված մի չքնաղ պատկեր.
Այնքան եմ, այնքան ավաղին պսուկել,
Անըջել անուշ ու նայել նրան...
Սակայն մի ժամից ավելի յերկար
Զեմ կարող դիտել նույնիսկ հանճարեղ
Նկարչի գործը, զի ձանձրույթ արքան,
Մտնելով հոգիս գործոջի իր անհղ, —
Իմ համբերության թույլ իշխանության
Բոլոր բերդերին տիրում ե մեկից
Ու վիզս զցած մի ժանգոտ շղթա,
Տանջում, խոշտանգում ու խեղդում ե ինձ:

Բնության կերտած ամեն մի պատկեր
Հանդես ե գալիս միասնության մեջ,
Բայց մենք քանդում ենք, աղճատում անվերջ
Այդ միասնության շենքը փառահեղ...
Այսպես որինակ՝ սիրելի Լենա,
Նկարիչները աշխարհահոջակ

Յերջանիկ Լենա, յերկար գիշերներ
Ինձ տանջում եր մի անլուծելի հարց,
Ու յերբեք, յերբեք հանգիստ չի քնել
Իմ հոգին խռով ու հողմահաված:
Յես դանիական այդ թագաժառանգ
Համլետի նման շատ եյի խոհում,
Ինչպես պղնձի կանաչավուն ժանդ՝
Սիրտս կրծում եր կասկածը անհուն:
Ու չեյի կարող գրոհի գնալ,
Վճռել վերջապես՝ լինել թե չլինել...
Բայց այսոր... Այսոր, սիրելի Լենա
Յես վորոշել եմ հավիտյան քնել:

Ունեցել եմ խոր հուսահատության՝
Խելադարության տանջալի որեր,
Մղձավանջային գիշերում տարտամ
Աշնան քամին ե սիրտս որորել:
Բայց Համլետի պես յես չեմ սարսափել
Անդրձիբիմյան անհայտությունից,
Զի սանձի նման իմ կամքը զսպել
Ու մահվան գրկից հետ ե քաշել ինձ
Այս հիասքանչ, այս հոգեզմայլ
Համայնապարփակ բնության վոգին
Ու վորպես մի խիստ, սակայն սիրող մայր՝
Ինձ շղթայել ե այս ոտար կյանքին:

Ո՛, բնության պես նրբին նկարիչ
Զի ծնել, Լենա, վոչ մի մոլորակ,
Ռաֆայելի պես հանճարները ջինջ
Այդ վարպետի մոտ պատրանք են, պատրանք...
Ծովեր կախարդող Այվազովսկին,
Մի Լեոնարդո կամ մի Ֆիդիաս,
Մի մրրկահույզ, բոցաշունչ Պուշկին
Զափածո խոսքի կատարն այդ անհաս,
Վարպետ բնության ստեղծագործած

Պատկերներն են լոկ պատճենահանում,
Ու դուք, խեղճերդ աչքերդ չոսած՝
Նայում եք նրանց, ապրում, հիանում...

Իսկ յես դեռ մանուկ, մանուկ որերից
Աշակերտել եմ այդ մեծ վարպետին,
Ոտար եմ յեղել ձեր աղմկալից,
Զեր շեփորածայն յերգին ու մարտին:
Յեվ ահա այսոր, մեռնելուց առաջ
Նորից ըմպում եմ իմ հին վարպետի
Գինու բաժակից: Աչքերս հառած
Յերբեք չնիրհող ջրի կապույտին,
Դիտում եմ լիճք... Ո՛, խաղաղ ե նա,
Սիրելի Լենա, անսահման թաղաղ,
Մի չարածձի գեղունու նման
Կարծես ուզում ե հոգուս հետ խաղալ...

Դիտում եմ լիճք: Վարպետ բնության
Վրձինով դժված մի չքնաղ պատկեր.
Այնքան եմ, այնքան ավաղին պառկել,
Անընդունակ ու նայել նրան...
Սակայն մի ժամից ավելի յերկար
Զեմ կարող դիտել նույնիսկ հանճարեղ
Նկարչի գործը, զի ձանձրույթ արքան,
Մտնելով հոգիս զորքով իր անհղ, —
Իմ համբերության թույլ իշխանության
Բոլոր բերդերին տիրում ե մեկից
Ու վիզս գցած մի ժանգոտ շղթա,
Տանջում, խոշտանգում ու խեղդում ե ինձ:

Բնության կերտած ամեն մի պատկեր
Հանդես ե գալիս միասնության մեջ,
Բայց մենք քանդում ենք, աղճատում անվերջ
Այդ միասնության շենքը փառահեղ...
Այսպես որինակ՝ սիրելի Լենա,
Նկարիչները աշխարհահռչակ

Գործադրելով և՛ հանձնար, և՛ ջանք,
Ծովը հանձնում են ձերմակ կտավին:
Յեվ նույնիսկ ովկիանն իր մեծ ցասումով,
Մի Հովհանն անեղ կամ մի Ավրորա՝
Նրանց վրձինի կախարդ շարժումով
Լուռ քարանում են կտավի վրա:

Բայց նկարներում այդ հիասքանչ
Միշտ պակասում է մի եյական բան. —
Ահա մի առու, անխոս, անկարկաչ
Բռնել է իրա առորյա ճամբան:
Ահա քեզ նաև Այվազովսկու
«Իններոյդ ալիք» նկարը փառահեղ,
Նավարեկության, փոթորիկ, սոսկում,
Ու փրփուրների խելադար հեղեղ...
Բայց պակասում է ովկիանի հոգին —
Հարաշարժ ջրի յերգը մոլեղին:
Յեվ ահա այսպես՝ քանդում եք անվերջ
Բնության շենքը և՛ պայծառ, և՛ մեծ:

Բայց խոր կսկիծով քեզ զրեմ պիտի,
Վոր ձանձրացել եմ նաև վարպետիս
Հրաշալիքներից... Ել ինձ չեն հուզում
Վոչ վարդեի կարմիր, վոչ արտում աշուն,
Վոչ ծաղկեգորգը լեռնալանջերի,
Վոչ հեղեղումը գարնան ջրերի,
Վոչ անուշ յերգը աղբյուր-պոետի,
Վոչ բարձրասլաց մեր դռան բարդին:
Մենակությունն ել, վոր սիրում եյի
Ավելի սաստիկ, քան գիրկը տատիս,
Այժմ դարձել է մի դժոխային
Ու սիրտ հոշոտող ժանտադեմ դահիճ:

Մենակ շրջել եմ աշխարհն լայնարձակ,
Յեղել եմ բոլոր թանգարաններում,
Տեսել ովկիանի ջուրը լեռնացած,

Ու կայմը՝ կորած խենթ կոհակներում:
Յեղել եմ ձյունոտ հեռու հյուսիսում,
Հյուսիսափայլն է շողացել գլխիս,
Աշխարհի բոլոր չքնաղ ափերում
Նախ գցել է խորախոր խարխուլ:
Ու անտառներ եմ շրջել կուսական,
Ամպերին հասնող ծառեր եմ տեսել,
Յեվ քարձրացել եմ Եվերեստ հսկան,
Ուր վայելել եմ անմահության սեր...

Յեղել եմ նաև Նեղոսի հովտում,
Պիրամիդներ եմ տեսել վեհանիստ,
Իսկ այդ սֆինքսը... Հեքիաթ անպատում՝
Յեվ խորհրդավոր, և՛ հավատ հանդիստ...
Բայց միշտ տխուր եմ յեղել յես հողով,
Ու ձանձրացել եմ դիտել — լսելուց,
Յեվ կրել եմ յես անհուն տանջանքով
Մենակությունը, վորպես ծանր լուծ:
Մենակության պես, սիրելի Լենա,
Զկա ավելի սարսափելի բան,
Այս աշխարհը ինձ թվում է հիմա,
Մի անծայրածիր, մի հեղձուցիչ բանա...

Այժմ եմ հասկանում, թե ինչ վիթխարի
Վիշտ է ունեցել Աբու-Մահարին,
Վոր այդպես ցասկոտ, այդպես թունալի
Մահավճիռ է կարդում իր դարին:
Բայց ռւր է գնում մարդն այդ խելադար,
Այդ ռւր է տանում իր կարավանին,
Այդ ռւմ է թողնում նարգիզ, նուռուֆար,
Յեվ վարդերը վառ, և արմավենին:
— Դեպի արևը, — ասում է մի ձայն, —
Դեպի անապատ, վոսկեղեն հեռուն...
Բայց առանց ընկեր, սիրելի Լենա,
Ցուրտ մենությունն է կանչում Մահարուն:

Նորից կարդացի յես յերեկ գիշեր
 Վերջին նամակը վշտոտ Վերթերի,
 Այնտեղ թեև կար անհանգչելի սեր,
 Ու վառ բուրմունքը դարնան վարդերի,
 Ու թեև կային սրտառուչ տողեր,
 Միտ լացացնող ձայներ կիթառի,
 Բայց սովորաբար նա յեւ ե թողել
 Մի խղճուկ կտակ իր հղոր դարին:
 Կտակել ե նա, վոր իրեն թաղեն
 Հեռավոր դաշտում մի դույզ ծառի տակ,
 Վոր մահից հետո գոնե դադարում
 Ձմա մենակ ու անհիշատակ:

Դրանից ել մեծ սնախառություն,
 Սիրելի Լենա, նշել կարող ես:
 Ունենաս այնքան մեծ արիություն,
 Վոր հերոսաբար մահն արհամարհես,
 Հետո կտակես, թե ինձ հիշեցեք,
 Մարդիկ, ո՛ր, մարդիկ ինձ մի մոռանաք,
 Դուք, վոր կյանքի մեջ ինձ հոշոտեցիր,
 Ծաղիկներ ցանեք դադարիս վրա...
 Վերթեր, ո՛ր, Վերթեր, ամոթ ե, ամոթ,
 Այդքան խեղճանալ, այդքան ընկճվել,—
 Դու վոր աշխարհը ցնցեցիր մահովդ
 Ու վողջ Գերմանիան քնից հանիր վեր:

Ինքնասպանություն, քեզ թվում ե դա
 Մի սնամեջ բառ, թուլամորթի քայլ,
 Գուցե ծիծաղով նամակս կարդաս
 Ու ինձ համարես մի խեղճ խելագար...
 Ձե՞ վոր այդպես են մարդիկ քո հոգին
 Մանկապարտեզից մինչ համալսարան,
 Ձե՞ վոր քամվում են սև անարդանքին
 Ինքնասպանի անունը վառման:
 Ու չե՞ վոր, չե՞ վոր մտքովդ չի անցել

Ինքնասպան լինել, սիրելի Լենա,
 Այդ դադանը քեզ չի սպառնացել
 Իր ժանիքներով դաշույնանման:

Բայց ինքնասպան լինելու համար
 Պետք ե ունենալ մեծ հերոսություն,
 Իսկ հերոս լինել, սիրելի Լենա,
 Դեռ չի հաջողվել ամեն մի մարդու:
 Յեվ նամանավանդ, յերբ կանխորոշում,
 Յերբ մտածում ես գիշերներ յերկար,
 Յերբ կա քո սրտի ալեկոծ խորշում
 Բաղխվող հույզերի խելահեղ սլայքար,
 Յերբ թողնելու յես ընդմիշտ, վերջնական,
 Ջրերը հստակ, յերկինքը կապույտ՝
 Գնում մի աշխարհ, վորտեղից սակայն,
 «Ձի վերադարձել դեռ վոչ մի ճամբորդ»:

Յեվ իրոք, Լենա, չկա ավելի
 Հանդուգն, համարձակ, հերոսական քայլ,
 Քան յերբ մատնում ես անդարձ ավերին
 Կյանքդ, անցյալդ ու քո ապագան:
 Բայց ապագադուրի մարդ եմ յես հիմա,
 Իսկ ներկա... Ներկա մի կախարդիչ սուտ.
 Ինձ համարում են ցնորված հիմար
 Ու նիզակ ճոճող ասպետ — Դոն-Կիխոտ:
 Գուցե ինձ հիշեն մի քանի ընկեր
 Ու մի քանի ժամ իմ մահը սգան,
 Ձե՞ վոր գրել եմ մի քանի յերգեր,
 Յերգեր սիրավառ ու լիրիկական:

Ու ինչպես մի մարդ, վոր կաթիլ կաթիլ
 Թույն ե կուլ տալիս դեռ մանկությունից
 Յեվ իր առնական հասակումն արդեն
 Ձի քաշվում հույնիսկ մի բաժակ թույնից,
 Այնպես ել այժմ, այս բարձր ժայռից

Անվախ նեւովում եմ յես դիրկը ծովի...
Թող ալիքները բռնեն լափեն ինձ,
Թող գանդս խաղառ, խաղառ փշրվի
Ու ձուլվի ծովին, հալվի նրա մեջ,
Թող հյուսկանա վողնաշարը իմ,
Ու ջրերի հետ թափառեմ անվերջ
Մինչև արևը բաղխվի աշխարհին:

Դե, ընդունիր ինձ, ծովն իմ կապուտաչ,
Տուր սրտիս հանգիստ, հավերժական քուռ,
Ո, սիրտս, սիրտս, սիրտս սիրատանջ
Քո դիրքն ե գալիս, իմ հարադատ քույր:
Փախչում եմ, փախչում այս հարափոփոխ,
Այս հավերժահոս կյանքի հորձանքից,
Փրկիր, ո, փրկիր ամեն ինչ լափող
Վոչնչացումի յերկաթյա ձեռքից:
Դրկիր ինձ, դրկիր, ծովն իմ կապուտաչ,
Դու հավետ անքուռն իմ հարադատ քույր,
Յեվ սիրտս, սիրտս, սիրտս սիրատանջ
Թող լինի ազատ ու քեզ պես մարդուր:
.....

Ինձանից հետո և վոչ մի կտակ,
Վոչ մի հիշատակ չեմ ուզում թողնել...
Թե վոր պատահամբ դիակս գտաք,
Խնդրում եմ, խնդրում, հողում չթաղեք,
Ինձ նորից ծովի յերախը դցեք
Թող ալիքներն թևերին լող տամ,
Նամակիս լեզուն հրով փակեցեք,
Վոր սիրտս ուրիշ մարդիկ չկարդան,
Վոչ վոք չլսի, վոչ վոք չիմանա,
Վոր ծնվել եմ յես, ապրել մահացել:
Ձե՞ վոր աշխարհը ձեզ ել չի մնա, —
Ինչի՞ վրա յե խնդությունը ձեր...
.....

Գնացե՛ք Վարդենցի նամակի վողին
Շատերին թվար արտասովոր բան,
Ձե վոր նրանում կային «թանգադին»
«Աննման» վոճեր — վեհ, վոսկերարբառ.
Ձե՞ վոր Վարդենցը իր պոետական
Վողջ գանձարանը հանել եր հանգես,
Դուրս թափել վոճի դուրգեր դուլթական,
Պատկերներ, հույզեր՝ նրբահյուս բեհեզ...
Բայց իր եյուլթյամբ այդ «բարձրասլաց»,
«Թևավոր» վողին դուրս յեկավ մի հեզ,
Անհույս, անարև մահամերձի լաց
Ու մահվան ձոնված վողբալի մի յերգ:

* * *

Լեռան նամակը կարդալուց հետո
Մի քիչ լուռ մնաց, հետո վեր կացավ
Ու հաստատակամ, շանթի պես հատու՝
Դեմքիս սեռեց աչքերը պայծառ:
— Վեր կաց, Արմենակ, — ասաց մեղմաբար,
Այդ մարդուն այժմ խղճս ել չարժե.
Նա բազումներովն արհաղուրկ, անկար՝
Ուզում եր հսկա լեռները շարժել.
Ո՛ր, նա ուզում եր սանձահարել մեր
Այս քառատրոփ կյանքի նժույգ ձին.
Սակայն ջախջախված՝ ընկավ աներեր,
Ու առաջ թռավ ձին արևածին:

* * *

Վարդենցն ուզում եր պատմության թռչող,
Պատող անիվը հանել իր ճամբից,
Սակայն տապալվեց՝ ինչպես մի չոր ճյուղ
Հանկարծ ընկնում ե բարձրացած հողմից:
Ո՛ր, Վարդենցներին փրկություն չկա,
Մեծ կյանքն ե նրանց մատնել մահացման,
Նրանց դեմ չկա վոճ վառ ապագա,

Վնչ դարձան վարդեր, վնչ հույսեր անմար:
Դրա համար եր Վարդենցը գովերգում
Ինքնասպանների «հերոսությունը».
Դրա համար ե, վոր այս վառ կյանքում
Նրանք հեշտությամբ ըմպում են թույնը...

Վաղ առավոտյան յեղնում եմ փողոց:
Մայիսի մեկն ե՝ ցնծություն, շքերթ՝
Մարդկային ծովը, հորդառատ ու հոծ՝
Իսկ խնդությունը՝ դարձանային գետ:
Գնում եմ մի թերթ, սիրով կարդում եմ
Իմ նոր պոեմը, Մայիսի մասին.
Կարդալուց հետո անհոգ թերթում եմ
Ու աչքս հառում վերջին յերեսին:
Հեռու անկյունում, վորպես «սուգի» քող,
Սևին ե տալիս յերկու լացող տող.
«Սևանա կղզու մեծ քարափի տակ
Գտնվել ե մի անծանոթ դիակ»...

Քաղաքում հորդում, հորձանք ե տալիս
Յերգի, նվագի գետը վարարուն.
Ի՞նչ հաղթական ե հերոսը դարիս,
Սրտում՝ արշալույս, աչքերում՝ դարուն...
Ու անա հպարտ անցնում են նրանք,
Շարքերը խիտ են, սերտ ու ամրակուռ:
Համաչափ, վստահ, ջլապինդ, արագ
Անցնում են ջահել աղջիկներ զանգուր:
Ահա կարմրավառ դրոշը գրկած՝
Քայլում ե Լենան շարքի առաջից.
Նրա աչքերում՝ անհանգչելի կայծ,
Հայացքը՝ վճիռ յերկնքի պես ջինջ...

ԿՅԱՆՔԻՍ ՃԱՄԲԱՆ

Սիրելի Ողա, նստել եմ անա:
Բնության դրկում՝ արմավենու տակ.
Վորպես սրտահույզ մի սրնդահար՝
Կողքիս յերգում են զեփյուռ ու վտակ:
Նրանց ձայնակցում, համերգում են բյուր
Կարկաչուն աղբյուր, թռչուններ նորեկ,
Ինչքան ուղում ես՝ ծաղիկների բույր,
Գույներ բաղմաղան, և՛ յերանգ, և՛ յերգ...
Յերկինքը այնպես կապույտ ե, անբիծ,
Ողբ զովաշունչ, դաշտերը՝ կանաչ,
Հույզերիս գետը յեկած ափերից
Խայտոտ ջրերով թռչում ե առաջ:

Իմ վտռերի տակ մի անհատակ ձոր,
Հայացքիս առաջ՝ քառադադաթ սար,
Գիչ հեռվում՝ կանաչ արտերի մի ծով,
Դաշտեր բերկրալի, անեղր, անծայր:
Դարավոր ձորում — յերկաթի զնդոց,
Կառուցման պաթոս, մուրճերի համերգ,
Ու ամենուրեք մարդն ստեղծագործ,
Միտքը խուզարկու, և շինարար ձեռք:
Ծաղկած ծառերին թառել են, կարծես,
Թիթեռներ ճերմակ ու բաղմահադար:
Այսպիսի պատկեր դեռ չի տվել մեզ
Հին նկարչության և վնչ մի հանճար:

Մտերիմ Ողա, նստել եմ անա
Այդ պատկերի դեմ՝ զերթ հանդիսատես:
Ծաղկի թերթեր են թափվում իմ վրա
Ու յես կարոտով վերհիշում եմ քեզ
Վերհիշում եմ քեզ, մարտաշունչ ընկեր,
Քեզ՝ անհանգչելի յեռանդի խարույկ,
Իմ սիրտն ել դարձան շորեր ե հագել,—
Յես հիմա այնպես ուրախ եմ, առույգ:
Յես հիմա այնպես — աշխույժ եմ, Ողա,
Այնպես հռչակաւոր, այնպես լավատես,
Վհատությունը ինձ խորթ ե, ոտար: —
Ու խինդս, անա, հաղորդում եմ քեզ:

Անմոռաց Ողա, ինչպես լուսարձակ՝
Կյանքիս զիշերվա մութը պատռելով՝
Թռչում են հուշերս... Ահա մի դյուրակ,
Միջին մի տնակ՝ թարթուլ պատերով:
Այդ իմ հայրենի դյուղն ե հուշ դարձել,
Այդ մեր խրճիթն ե՝ որբան մանկության,
Հիշում եմ տատիս՝ կորաքամակ, ծեր,
Յեղորոս՝ մի հսկա՝վեհ ու հաղթանդամ:
Ահա իմ մայրը՝ հեռու որերից
Կարծես կանչում ե, ձեռքով անում ինձ:
Ու հուշն ե անում հայրս հողագործ՝
Թաղված հասկերի ծովումն ալեկոծ:

Մեր դյուրակն ունեւ չքնաղ բնություն —
Մի կողմը դաշտ եր, յերկու կողմը՝ սար,
Ծվարել եր նա լայնարձակ հովտում,
Ուր հողն եր բերրի ու ջրերը, սառ:
Ուր բերքն եր առատ, արոտը՝ փարթամ,
Ողջ կենսատու, այգին՝ մրգաշատ,
Ուր ցցվում եյին՝ զերթ հսկա տիտան՝
Ժայռեր հինավուրց, քերձեր մամռապատ:
Հիասքանչ յերկինք, գեղեցիկ լեռներ,

Անթիվ առուներ, աղբյուրներ վճիտ,
Կախարդիչ դարուն, կարճատե ձմեռ,
Ծաղկառատ ձորեր — խայտարեկտ չիթ:

Բայց այդ սարերին, հողին ու ջրին
Իր թաթն եր դրել մի ժանտատես բեկ,
Մեզ բաժին թողել խրճիթները հին,
Չարքաշ աշխատանք, քարափները լերկ,
Մեզ բաժին թողել՝ սև ագիտություն,
Մահավատ միտք, սահմանափակ խելք,
Մեզ բաժին թողել հեքիաթների տրտում,
Յեկեղեցի, բանտ, սրտամորմոք յերգ:
Մեզ բաժին թողել վաշխառու, տերտեր,
Հարկեր բաղմազան՝ դանակի պես սուր,
Մեզ բաժին թողել վիրավոր սրտեր,
Ու ծովածավալ վրեժի ցատում:

Այստեղ եր անցնում, սիրելի Ողա,
Իմ մանկությունը — վանդակված թռչուն,
Յերբ վողջ աշխարհը հիմքից վորոտաց
Սկսվեց հրի, սրի շառաչյուն:
Դեմ դեմի յելան — յերկրներ, աղբեր,
Իրար բաղթեցին հսկաների պես,
Գյուղերը դարձան կուրացած աչքեր,
Իսկ կյանքը՝ թաղման սև սգահանդես:
Ինքնակալ մահը տիրեց աշխարհին,
Սար ու ձորերը լուռ ամայացան,
Ու ընդմիջտ թողած մեր խրճիթը հին,
Յես դաժան կյանքում ուղևոր դարձա...

Սրտակից Ողա, այժմ ել սարսուռով,
Ահով եմ հիշում իմ կյանքի ճամբան:
Յես ճամբիս տեսա ե՝ մարդակեր սով,
Յեվ մահվան սարսափ, ե՝ դաշտեր խոպան:
Տեսա պալատներ — ցոփության, կրքի,
Խրճիթներ տեսա — մութ, արևադուրկ,

Կրեցի սուգի, հեծկլտող յերգի,
Լացող աչքերի ձանձրույթը անձուկ:
Յես կյանքում տեսա հայացքներ մռայլ,
Յեկ արհամարհանք, և՛ քարարտություն,
Հին կյանքը, Ողա, վորպես մի խորթ մայր,
Իմ սրտին տվեց լուկ թախիժ ու թույն:

Ու հիմա, ահա, յերբ շուրջս յերգի,
Ծաղկի, ծիծաղի ծոփն ե վարարում,
Հասունանում ե ծովառատ բերքի,
Խորախոր հերկի մի բեղուն գարուն,
Յերբ մարդու հոգուց, մտքից, հույզերից
Մաքրում — թափում ենք հնության փոշին,
Յերբ ամենուրեք — այնպես խնդալից —
Խայտում, խնդում են մանկիկները ժիր,
Յերբ բարձրանում են նոր աշխարհ, նոր մարդ,
Նոր յերգ, նոր հույզեր, նոր սիրտ ու նոր սեր,
Անցյալս, ահա, վորպես տհաճ սարդ,
Հուշերիս առաջ վուստայն ե հյուսեր:

Ինչպես արևի պայծառ լույսի տակ
Իրերն ավելի պարզ են յերևում,
Այնպես՝ անցյալիս անդունդն անհատակ
Այս մեր մարտաշունչ ցնծուն որերքում
Ավելի լավ ե իր վողջ եյությամբ,
Այլանդակությամբ բացվում իմ առաջ...
Ո՛ր, դա ի՞նչ կյանք եր, դժոխք եր, դնդան,
Գիշեր՝ սոսկալի ու անլուսաբաց:
Տառապում եյի այդ խեղդող բանտում,
Անլույս գիշերում՝ մութ ու ահավոր,
Յերբ լավեց դղիրդ, գրոհի թնդյուն
Ու բացվեց անմար մի նոր առավոտ:

Յեկ ինչպես ձմրան հաջորդում ե վառ,
Թարմություն բերող կենսառատ դարուն,
Այդպես ել, ահա, այդ այգը զվարթ,

Իմ սիրտը լցրեց խնդությամբ անհուն:
Բոցկլտաց հոգիս: Ու սիրտս դարձավ
Հույսի, յեռանդի անսպառ մի ծով,
Հին կյանքը՝ վորպես մռայլ քարանձավ՝
Փլվեց, ավերվեց մի հաղթ հարվածով:
Փոխվեց իմ կյանքի հունը տանջալի,
Իմ դեմ բացվեցին — նոր հորիզոններ
Ու շղթայակապ սիրտըս տանջալի
Դուրս յեկավ բանտից, դնդանից անել...

Այդ որից, Ողա, սկսվեց ահա
Իսկական կյանքիս վերելքի ուղին,
Անվերջ մաքրելով հոգիս վշտահար
Ախտերից, թույնից — դարավոր ու հին,
Յես վեր բարձրացա դժոխք-անդունդից
Ու մտա մի լայն, անծայրածիր դաշտ,
Ուր ջերմ սիրով վողջունեցին ինձ
Նոր կյանքը կերտող բյուրավոր քարտաշ,
Ու ինձ առնելով իրենց հորձանքում,
Իմ մտքին տվին բազեյի թևեր,
Յես սովորեցի լինել աննկուն,
Կովել, խիզախել, ձգտել դեպի վեր:

Ո՛ր, այն աշխարհում, ուր մարդը մարդուն
Գազան ե, Ողա, շատ ե անհնար
«Փայտե խճիթից մինչ սալիտակ տուն»
Հաստատ քայլերով վերև բարձրանալ:
Յեկ յեթե մեկը բարձրանում ել ե,
Քանի՛, քանիսներ կորչում են անհետ...
Նրանց ճամբին կան, և՛ անառիկ լեռ,
Յեկ խութոտ ծովեր, և՛ ճահիճ, և՛ գետ:
Ու տիրում ե այդ աշխարհի մարդկանց
Մի ապշեցուցիչ զարմանք անպատում,
Յերբ մեկը «բախտով» հասնում ե հանկարծ,
«Փայտե խճիթից մինչ սալիտակ տուն»:

Կյանքի հատակից ինձ հետ միասին,
Այնքան թշվառներ յեկան բարձրացան,
Կալածեմ միայն յես մեկի մասին,
Վորին ծանոթ են աչքերդ պայծառ:
Իմ այդ ընկերոջ անունն է Մինաս,
Ինքը հաղթանդամ, մի պարթև տիտան.
Վորպես տանջալի, հեղձուցիչ յերազ՝
Մինասն ել տեսավ կյանքը մանկատան:
Թե տառապանքի ինչ որեր տեսանք՝
Սոսկում եմ նույնիսկ հիշել այդ մասին,
Բայց, տես, մաքառման մի հուժկու հոսանք
Վորտեղից վորտեղ հանեց Մինասին:

Այդ տաղանդավոր «սանքյուլոտ» տղան
Բռնեց գիտության ուղին դժվարին.
Իր սրտում վառեց աստղեր հուրհուրան
Ու վեր բարձրացավ՝ զերթ զինվոր արի:
Տիրեց գիտության ամբակուռ բերդին,
Համաշխարհային նոր գյուտեր արեց,
Ո՛ր, այդ հողագործ գյուղացու վորդին,
Ինչպիսի՞ գանձեր լույս աշխարհ հանեց...
Նա հիմա արդեն հռչակ է հանել՝
Վորպես մի խոշոր ջահել կենսաբան
Ու բաց է անում նոր ճանապարհներ,
Յեվ խիզախորեն, և՛ հերոսաբար:

Իսկ յես իմ ճամբին լույս մուսանների,
Յերգի, գեղեցիկ մեծ աշխարհն ընկա,
Ինձ հմայեցին բարձր սարերի
Կատարները վեհ, գիշերն լուսնկա,
Ինձ ներշնչեցին վարդերը հուրհուր
Հասկերը ծփուն, աղջիկները վառ,
Հողիս դյուլթեցին ովկիաններն անհուն,
Ծովերն ալեկոծ ու մրրկահար.
Ինձ վոգեկոչեց մարդը մաքառող,

Նոր կյանքը կերտող մարդն հերոսական
Հողիս մադնիսեց ամենակարող
Աշխատանքը սուրբ ու նվիրական:

Մանուկ հասակից մեր Թումանյանի
Վճիտ յերգերը ինձ հմայեցին,
Վորպես կամարը վառ ծիածանի՝
Սրտիս մեջ մնաց այդ մեծ Հոռեցին:
Ու Շեքսպիրի համայնապարփակ
Հանճարի հրով հողիս տաքացավ,
Սիրեցի նրա արևի պես բարկ,
Ովկիանի պես խոր «Համլետ»-ը պայծառ:
Պուշկինն ու Հայնեն կենսուրախություն,
Պարզություն ու թեռնալի իմ յերգին,
Ինչպես շանթածին ամպի դրդյուն՝
Յերգիս տոն տվեց փոթորկոտ Գորկին:

Ու ահա այսպես՝ իմ պայծառ ընկեր,
Յեղնելով կյանքի խորունկ հատակից,
Ընդմիշտ ցրելով, և՛ վիշտ և՛ թախիժ՝
Յես յերկարածիդ ճամբա յեմ ընկել,
Ու ճանապարհիս Թումանյանի ջինջ,
Չուլալ աղբյուրից մի բաժակ ըմպած՝
Մի կայծ վերցրած Հայնեյի հրից՝
Պուշկինի յերգի բորբ գինով արբած՝
Յեկել հասել եմ մի մեծ լեռան տակ,
Վորի գագաթը ձյունոտ է ու վեհ,
Ու հիմա, ահա, կարոտով անհաղ,
Հաստատ բայլերով բարձրանում եմ վեր...

Отв. редактор **А. А. Азми**
Тех. редактор **И. Карамян**
Обложка и титул **Леткара**

А. САРМЕН

П О Л Е Т

(на армянском языке)

Отпечатано в тип. Госиздата ССР Армении.
Москва, Армянский пер., 2. Зак. 1236.
Главлит № Б—12972. Тираж 3000. Сд. в наб.
19/VIII-35 г. Подписано к печ. 20/IX-35 г.
Печ. л. 11 $\frac{1}{2}$. В 1 п. л. 39,000 п. зн.

7. 10 2 4 10.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0362676

53692